MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

ROBERTAS MAIŽVILA
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS STUDIJŲ PROGRAMA

NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ IMITUOJANČIŲ IR PROVOKUOJANČIŲ VEIKSMŲ SANTYKIS IR SAMPRATA

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -
Prof. dr. Raimundas Jurka

Vilnius, 2017

TURINYS

ĮVADAS 3
1. NEVIEŠO POBŪDŽIO (SLAPTŲJŲ) BAUDŽIAMOJO PROCESO VEIKSMŲ SAMPRATA 7
1.1. Slaptųjų (neviešų) baudžiamojo proceso veiksmų bruožai 9
1.2. Atskirų neviešo pobūdžio (slaptųjų) procesinių veiksmų charakteristika 23
2. NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ IMITUOJANČIŲ VEIKSMŲ KAIP SAVARANKIŠKO PROCESINIO VEIKSMO CHARAKTERISTIKA BEI YPATUMAI 37
2.1. Nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų teisinio reguliavimo ypatumai 38
2.2. Nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų samprata, funkcionalumas bei apribojimai 47
3. PROVOKACIJA KAIP NELEISTINAS DUOMENŲ RINKIMO BŪDAS BAUDŽIAMAJAME PROCESE 55
3.1. Provokacijos ir imitacijos santykis 56
3.2. Provokacijos formos 60
IŠVADOS 67
PASIŪLYMAI 69
LITERATŪRA 70
ANOTACIJA 80
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA 81
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA 82
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ 83

ĮVADAS

Tiriamoji problema. Baudžiamojo proceso teisė numato viešo ir neviešo (slapto) pobūdžio tyrimo veiksmų taikymo galimybę tiriant nusikalstamas veikas. Neviešo pobūdžio tyrimo veiksmų taikymas pasižymi tam tikra specifika, kuri pastebimai išskiria šiuos veiksmus iš procesinių veiksmų sistemos. Atliekant slapto (neviešo) pobūdžio tyrimo veiksmus asmuo nėra informuojamas, kad tokie veiksmai jo atžvilgiu yra atliekami, jis negali įsitikinti jų atlikimo teisiniu bei faktiniu pagrindais, negali pasirinkti sau priimto elgesio varianto, kartais net negali turėti gynėjo ar atstovo, kas yra viena iš svarbiausių procesinių garantijų, o apie atliktą jo atžvilgiu procesinį veiksmą sužino tik *post factum*. Ypatingą dėmesį reikia skirti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso[1] (toliau – ir BPK) 1 straipsnio nuostatoms, kuriose teigiama, kad „Baudžiamojo proceso paskirtis yra ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas.“ Analizuojant tai, kas išdėstyta, matyti aiški loginė priešprieša: asmens atžvilgiu įstatymas turi būti pritaikytas tinkamai, tačiau jo tinkamu taikymu asmuo, kurio atžvilgiu atliekamas vienas ar kitas procesinis veiksmas, neturi jokių galimybių įsitikinti (bent jau iki baigiamas ikiteisminis tyrimas). Iš to, kas išdėstyta kyla probleminis klausimas - ar atliekami slaptieji (nevieši) tyrimo veiksmai iš esmės jau patys savaime neužkerta asmens, prieš kurį jie taikomi, teisės į sąžiningą bei teisingą baudžiamąjį procesą?

Dar vienas probleminis aspektas yra provokacijos panaudojimo klausimas atliekant slaptuosius (neviešus) tyrimo veiksmus, ypač kalbant apie nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų (toliau – ir NVIV) atlikimą. Nepaisant didelių teisminių institucijų pastangų, nėra aiškiai ir visapusiškai apibrėžtos ribos tarp to, kas galima, o kas jau laikytina nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų ribų peržengimu, nėra aiškiai išskirtos ir vieningos agento provokatoriaus sampratos ir pan. Iš to kas išdėstyta kyla ir kitas probleminis klausimas – ar nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų teisinis reguliavimas yra aiškus ir, ar jų vykdymo (atlikimo) praktika yra pakankamai nuosekli? Ar pakankami BPK ir jo taikymo praktikoje nustatyti NVIV ir provokacijos atribojimo kriterijai, kad būtų užtikrintos įtariamųjų (kaltinamųjų) teisės?

Darbo aktualumas pasireiškia tuo, kad tiek nacionalinių teismų, tiek Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau - ir EŽTT arba Strasbūro Teismas) praktikoje ganėtinai dažnai sprendžiamas klausimas ar buvo asmuo išprovokuotas padaryti nusikalstamą veiką ar ne. Lietuva EŽTT yra pralaimėjusi jau ne vieną bylą, susijusią su provokacijos panaudojimu baudžiamajame procese[2], o

[1] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, “*Valstybės žinios* 37, 1341 (2002).
[2] „Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2008 m. vasario 5 d. sprendimas byloje Ramanauskas prieš Lietuvą,“ žiūrėta 2017 07 03 per internetą:

tai jau savaime rodo egzistuojančią teisėkūros ir/arba teisės taikymo problemą. Be kita ko, nusikalstamos veikos imitavimas, atliekamas kriminalinės žvalgybos įstatymo nustatyta tvarka, keliant klausimą dėl provokacijos panaudojimo, buvo ir Konstitucinio Teismo tyrimo dalykas[3]. Kasacinės instancijos teismo praktika taip pat rodo, kad provokacijos panaudojimo klausimas vis dar tebėra dažnas teismo tyrimo dalykas.[4] Teisminė praktika rodo, kad riba tarp provokacijos ir sąžiningo baudžiamojo proceso, o būtent teisėtai arba ne atliekamų NVIV, yra ypač trapi, kas ypatingai aktualu netiesioginės (pasyviosios) provokacijos aspektu. Visa tai rodo, kad nagrinėjama tema iš esmės aktuali teisės taikymo aspektu – besiklostanti nacionalinių teismų praktika yra nevienoda, nėra aiškios ribos tarp to, kas laikytina provokacija, o kas dar ne. Būtent teisminės praktikos nepastovumas, požiūrių į iš pažiūros analogiškas situacijas skirtumai kelia sumaištį taikant slaptuosius (neviešus) tyrimo veiksmus. Taigi, nagrinėjama tema yra aktuali tiek teisminei praktikai, tiek šių procesinių veiksmų iniciatoriui – teisėsaugos institucijoms.

Baigiamojo darbo **tyrimo tikslas** yra išanalizavus tiek nacionalinių, tiek tarptautinių teismų praktiką, mokslo doktriną, teisinę bazę, atskleisti slaptųjų (neviešų) procesinių veiksmų reglamentavimą, jų taikymo sąlygas ir probleminius aspektus ypatingą dėmesį skiriant nusikalstamos veikos imitavimo atliekamo provokuojant asmenį kaip neleistinos priemonės duomenų rinkimui baudžiamajame procese analizei.

Iškeltiems tikslams įgyvendinti keliami tokie **tyrimo uždaviniai:**

1. Ištirti slaptųjų (neviešų) procesinių tyrimo veiksmų charakteristiką;
2. Išanalizuoti nusikalstamos veikos imitavimo kaip savarankiško procesinio veiksmo sampratą, taikymo ypatumus, jo atlikimo sąlygas bei tvarką;
3. Išanalizuoti provokacijos, kaip neleistino duomenų rinkimo būdo baudžiamajame procese charakteristiką;
4. Pateikti apibendrinamąsias išvadas dėl atlikto tyrimo rezultatų;
5. Pateikti pasiūlymus dėl provokacijos formų vertinimo, teisinės bazės atitikties teismų doktrinai formavimo.

Mokslinis naujumas ir ištyrimo lygis. Lietuvos mastu ši tema yra menkai nagrinėta. Vis dėlto, atskiri temos elementai jau yra nagrinėti. Teisės mokslininkas R. Jurka analizavo provokacijos ir nusikalstamos veikos imitavimo sampratą, santykį, kitimą, raidą moksliniuose

---

http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/RAMANAUSKAS_2008_DK_sprendimas.pdf ir kt.

[3] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 198[1] straipsnio 1 bei 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai," žiūrėta 2017 07 10 per internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta340/content.

[4] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-511/2017," žiūrėta 2017 05 06 per internetą: https://www.etar.lt/rs/legalact/0d824cb00f2111e79800e8266c1e5d1b/.

straipsniuose[5], bei metodinėse priemonėse. Slaptųjų tyrimo veiksmų bruožus bei jų tarpusavio santykį nagrinėjo autoriai A. Panomariovas[6], R. Ramanauskas[7], panaši problematika buvo ir teisės mokslininkų G. Bučiūno, P. Ancelio, M. Šukio[8], užsienio autorių E. Colvin[9], E. Rubbers[10], K. M. Lord[11] ir kitų autorių tyrimo objektas. Be kita ko, slaptųjų tyrimo veiksmų specifiką tyrė ir G. Goda, M. Kazlauskas ir P. Kuconis.[12] Ganėtinai išsamiai slaptuosius tyrimo veiksmus, jų specifinius bruožus analizavo ir R. Ažubalytė, jau minėtasis R. Jurka, M. Šalčius bei J. Zajančkauskienė[13]. Vis dėlto, minėti autoriai nagrinėjo tam tikrus atskirus temos problematikos aspektus, o šiame darbe bus pateikiamas sisteminis ir išsamus tokios problematikos vertinimas, be kita ko bus ištirta naujausia teisminė praktika, kuri pastaruoju metu labai dinamiška.

Baigiamojo darbo reikšmė. Bus pamėginta atsakyti į klausimą, kur yra ta riba tarp to, kokio pobūdžio veiksmai jau laikytini provokacija, o kokio – dar ne. Be abejonės, darbe bus pateikta ir išsami bendra slaptųjų tyrimo veiksmų charakteristika, atskleista jų taikymo specifika. Tokie aspektai ypač aktualūs asmenims, besidomintiems baudžiamojo proceso teise, teismams, tokio pobūdžio procesinių veiksmų iniciatoriams.

Tyrimo metodai. Darbe naudojami tokie teoriniai tyrimo metodai: sisteminės analizės metodas – naudojamas analizuojant teorinę literatūrą, nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų reglamentavimą; lyginamosios analizės metodas – naudojamas atskleidžiant imitacijos ir provokacijos santykį; istorinės analizės metodas – naudojamas atskleidžiant provokacijos sampratą ir jos apibrėžties raidą. Darbe taip pat naudojamas ir dokumentų analizės empirinis tyrimo metodas – analizuojami teismų sprendimai.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas ir trys skyriai. Darbo pabaigoje yra pateikiamos išvados, pasiūlymai, naudotos literatūros sąrašas, lietuvių ir anglų kalbomis pateikiama anotacija bei santrauka. Pirmajame darbo skyriuje yra aptariami slaptųjų (neviešų) tyrimo veiksmų bruožai,

---

[5] Raimundas Jurka, „Provokacija kaip priemonė renkant įrodymus baudžiamajame procese,“ *ISSN internete* 2029-2058 (2013), https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/440/406 ir kt.

[6] Artūras Panomariovas, “Slaptųjų tyrimo veiksmų panaudojimo baudžiamajame procese teisiniai reikalavimai bei žvalgybinių veiklų esmė,“ Operatyvinės veiklos parlamentinės kontrolės komisija, konferencija – diskusija „Būti ar nebūti: Operatyvinės veiklos įstatymo vieta Lietuvos teisinėje sistemoje,“ Vilnius, 2006, žiūrėta 2017 06 30 per internetą: www3.lrs.lt/docs2/CHJDNDXU.DOC.

[7] Artūras Panomariovas, Ramūnas Ramanauskas, „Slaptumas – tiesos baudžiamajame procese nustatymo priemonė,“ *Jurisprudencija*, 2005, 75(67), 50–57.

[8] Petras Ancelis ir kt., *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011).

[9] Eric Colvin, „Controlled Operations, Controlled Activities and Entrapment,“ *Bond Law Review*, 2002, 14 (2), žiūrėta 2017 10 26 per internetą: http://www.austlii.edu.au/au/journals/BondLawRw/2002/11.pdf.

[10] Eveline Rubbers, „Undercover Research: Corporate and Police Spying on Activists. An Introduction to Activist Intelligence as a New Field of Study,” *Surveillance & Society*, 2015, 13 (3/4), žiūrėta 2017 08 30 per internetą: https://ojs.library.queensu.ca/index.php/surveillance-and-society/article/view/undercover_research/5692.

[11] Kenneth M. Lord, „Entrapment and Due Process: Moving toward a Dual System of Defenses, “*Florida State University Law Review*, 1998, 25: 474, žiūrėta 2017 08 02 per internetą: http://www.law.fsu.edu/docs/default-source/journals/law-review/spring-1998.pdf?sfvrsn=4.

[12] Gintaras Goda ir kt., *Baudžiamojo proceso teisė* (Vilnius: teisinės informacijos centras, 2005).

[13] Rima Ažubalytė ir kt., *Baudžiamojo proceso teisė: metodinė priemonė* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014).

funkcionalumas, reikšmė, jų tarpusavio santykis ir problematika. Antrajame darbo skyriuje analizuojamas nusikalstamos veikos imitavimas, jo teisinis reguliavimas, bruožai, paskirtis, santykis su kitais slaptaisiais tyrimo veiksmais, funkcionalumas. Trečiajame skyriuje bus analizuojamas provokacijos ir imitacijos santykis, analizuojama, vertinama tiek nacionalinių, tiek tarptautinių teismų praktika, susijusi su provokacijos ir nusikalstamos veikos imitavimo tarpusavio koreliacija, provokacijos formomis.

Darbo ginamieji teiginiai:

1. BPK numato slaptųjų (neviešų) procesinių veiksmų atlikimo kontrolės mechanizmus, tačiau jie yra nepakankami.

2. Teisminėje praktikoje ir mokslo doktrinoje formuojant provokacijos ir nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų atskyrimo kriterijus būtina vadovautis *ad hoc* konkrečioje baudžiamojoje byloje principu.

1. NEVIEŠO POBŪDŽIO (SLAPTŲJŲ) BAUDŽIAMOJO PROCESO VEIKSMŲ SAMPRATA

Baudžiamojo proceso paskirtis yra „ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai ir išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas, ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas.“ Siekiant šio tikslo labai svarbu, kad valstybės institucijos ir jų pareigūnai turėtų reikiamus įrankius ir galimybes kryptingai šio tikslo siekti. Vienas pagrindinių ir svarbiausių šio tikslo įgyvendinimo būdų yra prievartos priemonių numatymas įstatyme, kurios užtikrintų baudžiamojo proceso normų privalomumą – „įgyvendindama baudžiamojo proceso tikslus valstybė baudžiamojo proceso normų privalomumą siekia užtikrinti prievarta, kuri baudžiamajame procese materializuojama prievartos priemonėmis.” [14] Bendras prievartos priemonių tikslas, matomas analizuojant BPK nuostatas, yra varžant žmogaus teises ir laisves sudaryti sąlygas proceso tikslus ir siekinius užtikrinančiam baudžiamajam procesui. Literatūroje nurodoma, kad dėl itin skirtingų tikslų bei funkcijų baudžiamajame procese numatytas prievartos priemones, kurios atlieka pažintinę funkciją (tyrimo veiksmai), tikslinga analizuoti atskirai, jos negali būti tapatinamos su kitomis prievartos priemonėmis.[15] Šios pažintinės prievartos priemonės dar yra vadinamos procesinėmis prievartos priemonėmis. Teisės literatūroje jos apibūdinamos kaip įstatyme numatytos priemonės, pasireiškiančios žmogaus teisių suvaržymu, kurias valstybės subjektai taiko siekdami procesinių tikslų.[16] Taigi, procesinės prievartos priemonės yra būtinos siekiant baudžiamojo proceso tikslų, jos yra itin svarbus ir reikalingas įrankis, kurį naudoją nusikalstamų veikų tyrimą atliekančios valstybės institucijos ir pareigūnai rinkdami su konkrečiu tyrimu susijusius reikšmingus duomenis.

Kaip ir minėta baigiamojo darbo įvade, baigiamojo darbo tikslas yra nukreiptas būtent į slaptų (neviešų) tyrimo veiksmų, t. y. slaptųjų procesinių prievartos priemonių, analizę. Šie tyrimo veiksmai pasižymi tam tikra specifika lyginant juos su viešaisiais procesiniais tyrimo veiksmais. Neviešo pobūdžio procesinio veiksmo sąvoka, ją aiškinant lingvistiniu aspektu, reiškia, kad šie procesiniai veiksmai atliekami asmeniui, kurio atžvilgiu jie atliekami, nežinant apie jo atžvilgiu atliekamus tokius procesinius veiksmus. Būtent aplinkybė, kad asmuo, kurio atžvilgiu šie procesiniai veiksmai atliekami, nėra informuotas apie tokio veiksmo atlikimą konkrečiu metu, yra esminis šių veiksmų atribojimo kriterijus nuo viešo pobūdžio veiksmų.

Be kita ko, būtent jų slaptumas ir visiškas rungtyniškumo principo nebuvimas iš esmės sąlygoja tai, kad šie procesiniai veiksmai savo taikymo prasme turi tam tikras išimtis, lyginant su

[14] Egidijus Losis, „Baudžiamojo proceso prievartos priemonių samprata,“ *Jurisprudencija*, 2008, 6(108), 76.
[15] Rima Ažubalytė, Egidijus Losis, „Už procesinį pažeidimą taikytinos prievartos priemonės,“ *ISSN internete* 2029–2244, (2009):208, https://www.mruni.eu/upload/iblock/8c1/azubalyte_locis.pdf.
[16] Gintaras Goda ir kt., *supra* note, 12:222.

kitais procesiniais tyrimo veiksmais – jų taikymas griežtai reglamentuotas, jie sąlyginai labiau nei viešieji procesiniai veiksmai riboja asmens, kurio atžvilgiu jie atliekami, procesines teises ir laisves, jie gali būti įvardijami kaip ypač stiprios valstybės prievartos baudžiamojo proceso metu elementas. Leistinumo aspektu vertinant duomenis, gautus panaudojant neviešus (slaptus) tyrimo veiksmus turi būti vadovaujamasi principu „leidžiama tai, kas numatyta įstatyme“[17], o tai reiškia, kad atliekant šiuos veiksmus griežtai draudžiama peržengti šio veiksmo atlikimo ribas, kurias numato konkretaus tyrimo veiksmo atlikimo teisinis pagrindas. Pasak R. Jurkos, „įstatymų leidėjas, įtvirtinęs įstatyme slaptuosius tyrimo veiksmus, tačiau pernelyg nedetalizuodamas tų veiksmų procesinės formos, tarsi leido suprasti, kad ilgainiui šios praktikos dėsnius suformuluos teisės taikymo praktika. Gal ir taip, tačiau kartu atsiveria ir realijos, rodančios, kad kai kuriems slaptiesiems tyrimo veiksmams kaip procesinėms prievartos priemonėms teisingai taikyti nepakanka vien tik *expressis verbis* bei konkrečios baudžiamosios bylos faktinių aplinkybių.“[18]

Neviešo pobūdžio (slaptieji) tyrimo veiksmai, kaip ir visi kiti procesiniai veiksmai pasižymi bendraisiais procesinių tyrimo veiksmų bruožais ir principais, kaip antai teisingumo, protingumo, sąžiningumo, proceso greitumo, išsamumo ir t. t. Vis dėlto, slaptieji tyrimo veiksmai, išimtinai iš kitų procesinių veiksmų, pasižymi ir daugeliu kitų, tik jiems būdingų požymių, kurių detali analizė yra būtina įgyvendinant šio baigiamojo darbo uždavinius. Be kita ko, taikant slaptuosius tyrimo veiksmus jų bruožai itin dažnai persipina, supanašėja. Pavyzdžiui, slaptas sekimas itin dažnai tiek teorijoje tiek praktikoje painiojamas su slaptųjų tyrėjų veiksmais, taip pat, analizuojant BPK 158 ir 159 straipsnių turinį visiškai neaišku, kuo šie du tyrimo veiksmai skiriasi. Neįsigilinus į slaptųjų tyrimo veiksmų specifinius bruožus, jų atribojimo kriterijus, teisinius ir faktinius atlikimo pagrindus, nėra įmanoma nustatyti, ar konkretus tyrimo veiksmas atliekamas nepažeidžiant įstatyme numatytų reikalavimų. Būtent dėl šių priežasčių šiame baigiamojo darbo skyriuje bus analizuojami tiek bendri slaptųjų tyrimo veiksmų bruožai, tiek atskirų šių tyrimo veiksmų taikymo specifiškumas ir probleminiai aspektai.

Svarbu paminėti ir tai, kad atliekant slaptuosius tyrimo veiksmus aktualūs tampa ne tik pamatiniai baudžiamojo proceso principai - tačiau pabrėžiama svarba laikytis ir žmogaus prigimtinių teisių, konspiracijos, humanizmo, teisėtumo, žmogaus ir piliečių teisių bei laisvių užtikrinimo, konfidencialumo, pareigūnu profesinės etikos kodekso laikymosi, kas iš esmės svarbu kalbant apie slaptuosius tyrimo veiksmus.[19]

[17] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. sausio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-38/2013, “ žiūrėta 2017 01 22 per internetą: http://eteismai.lt/byla/153572903149974/2K-38/2013.
[18] Raimundas Jurka, „Slaptųjų tyrimo veiksmų procesinės darnos aspektai,“ *ISSN internete* 2029-4239, (2016): 268 https://ejournals.vdu.lt/index.php/LawReview/article/view/1247/1135.
[19] Petras Ancelis ir kt., *supra* note, 8:213.

Šiuo metu galiojantis BPK, taip pat ir Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas (toliau – ir KŽĮ)[20] (pagal KŽĮ šie procesiniai veiksmai vadinasi šiek tiek kitaip, tačiau jų esmė yra analogiška), numato tokius slaptuosius (neviešus) tyrimo veiksmus:

1. BPK 154 straipsnis numato galimybė kontroliuoti, fiksuoti ir kaupti elektroninių ryšių tinklais perduodamą informaciją, numato tokios informacijos kontroliavimo, fiksavimo ir kaupimo pagrindus, tvarką, sąlygas;
2. BPK 158 straipsnis numato galimybę atlikti tyrimo veiksmus neatskleidžiant savo tapatybės, taipogi nustato šio veiksmo atlikimo pagrindus, tvarką ir sąlygas;
3. BPK 159 straipsnis numato galimybę asmeniui dalyvauti imituojant nusikalstamą veiką, taip pat nustato kaip, kas ir kada asmeniui leidžia atlikti šiuos veiksmus, taip pat veiksmo atlikimo pagrindus, sąlygas ir tvarką;
4. BPK 160 straipsnis numato galimybę atlikti slaptą sekimą – jo atlikimo pagrindus, sąlygas ir tvarką;
5. BPK 148 straipsnis reglamentuoja pašto siuntų poėmio tvarką ir sąlygas (šio procesinio tyrimo veiksmo išsami analizė, dėl ribotos baigiamojo darbo apimties, atliekama nebus).

Taigi, šis skyrius bus skirtas apžvelgti esminius aspektus, specifinius bruožus, kurie svarbūs pasitelkiant slaptuosius (neviešus) tyrimo veiksmus, taip pat atskirų šių veiksmų taikymo specifiką ir problematiką.

1.1. Slaptųjų (neviešų) baudžiamojo proceso veiksmų bruožai

Slaptieji tyrimo veiksmai pasižymi visiems tyrimo veiksmams būdingais bendrais požymiais ir bruožais. Vis dėlto, šių veiksmų specifika, jų taikymo pagrindai bei sąlygos, apimtys, kuriomis šie procesiniai veiksmai riboja konstitucines asmens teises bei laisves lemia tai, kad šie procesiniai veiksmai pasižymi ir jiems vieniems būdingais požymiais, išskiriančiais šiuos tyrimo veiksmus iš bendros procesinių veiksmų sistemos. Analizuodamas šių tyrimo veiksmų atlikimo pagrindus bei priežastingumą A. Panomariovas rašo, kad tai yra „noras užkirsti kelią nusikalstamos veikos darymui rengimosi ar pasikėsinimo stadijoje; liudytojų, betarpiškai mačiusių nusikalstamą įvykį ar kaip nors kitaip susijusių su padaryta nusikalstama veika arba kitų alternatyvių įrodomosios informacijos šaltinių nebuvimas; siekis sukelti netikėtumo efektą, nusikalstamos veikos pėdsakus slepiantiems asmenims tai yra tie veiksniai, kurie neretai sąlygoja, tai, kad baudžiamojo proceso įstatymuose yra įtvirtinamos, o vėliau ir praktinėje veikloje naudojamos pagal savo prigimtį žvalgybinio pobūdžio slaptosios įrodinėjimo priemonės arba, kitais žodžiais tariant, slapti tyrimo veiksmai.“[21] Taigi aišku, kad tai yra itin specifiniai tyrimo

[20] „Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas,” *Valstybės žinios* 122, 6093 (2012).
[21] Artūras Panomariovas, *supra* note, 6:1.

veiksmai, kurie pasitelkiami siekiant konkrečių rezultatų, kurių negalima pasiekti kitais, „švelnesniais“ tyrimo veiksmais. Kiti mokslininkai šiuos tyrimo veiksmus apibrėžia kaip labiau „jautrius“ teisinio reguliavimo, taikymo ir šių veiksmų metu gautų duomenų vertinimo aspektais[22], kas būtent ir lemia šių veiksmų specialių požymių visumą.

Taigi, neviešo pobūdžio (slaptieji) tyrimo veiksmai pasižymi tokiais specialiais požymiais:

1. Anonimiškumas (neviešumas). Tai yra vienas svarbiausių slaptųjų tyrimo veiksmų požymis. Logiška, kad visi slaptieji tyrimo veiksmai netektų prasmės, tikslingumo, jų taikymu nebūtų pasiekiami norimi rezultatai, nebūtų surenkami reikalingi tyrimui duomenys, jeigu asmuo, kurio atžvilgiu šis procesinis veiksmas atliekamas, žinotų apie tai, kad šiuo metu konkretus tyrimo veiksmas yra atliekamas. Šiai nuomonei pritaria ir A. Panomariovas, kuris teigia, kad „visi šie veiksmai yra atliekami nežinant šių veiksmų adresatui arba kai šių veiksmų adresatas nesupranta, kad jo atžvilgiu tokie veiksmai yra vykdomi, t. y. nesuteikia tam reikiamos prasmės ir reikšmės.”[23] Pasak kitų šaltinių, „šis požymis padeda ikiteisminio tyrimo metu užtikrinti atliekamo neviešo pobūdžio veiksmo metu tyrimo ir duomenų rinkimo veiksmingumą. Priešingu atveju adresatui, pavyzdžiui, įtariamajam arba kitiems asmenims, apie tai žinant, šis veiksmas nepasieks norimo rezultato, t. y. nebus įmanoma surinkti objektyvių ir, kitaip tariant „švarių“ duomenų, reikšmingų ikiteisminiam tyrimui bei teisminiam nagrinėjimui.“[24] Iliustruoti esamą situaciją galima itin paprastai – tarkime, nusikalstamos veikos padarymu įtariamas asmuo žino, kad jo atžvilgiu yra atliekamas ikiteisminis tyrimas ir kad tyrimo metu teisėsaugos institucijų pareigūnai BPK 154 straipsnio nustatyta tvarka kontroliuos ir fiksuos visą jo elektroniniais ryšiais perduodamą informaciją. Tokiu atveju šio tyrimo veiksmo atlikimo tikslingumas keltų didelių abejonių dėl žmogiškųjų resursų švaistymo.

Paminėta ir tai, kad taikant slaptuosius tyrimo veiksmus vadovaujantis KŽĮ, beveik visais atvejais kriminalinės žvalgybos vykdytojo priklausomybė kriminalinės žvalgybos subjektai yra užšifruota, taip pat neskelbtini ir kriminalinės žvalgybos tyrimo metodai ir būdai – pagal KŽĮ 19 straipsnio 7 dalies nuostatas „detalūs duomenys apie kriminalinės žvalgybos informacijos rinkimo būdus ir priemones, kriminalinės žvalgybos informacijos rinkimo būdų taikymo taktiką, taip pat kriminalinės žvalgybos slaptųjų dalyvių tapatybę bei detalią informaciją apie šių dalyvių kiekybinę ir personalinę sudėtį, neteikiami.” Anonimiškumo požymis šiame kontekste vaidina svarbų vaidmenį. Analogiškai yra ir su BPK numatytų procesinių veiksmų atlikimo techniniais ir taktiniais metodais - jų išviešinimas tam tikrais atvejais gali padaryti didelę žalą. Šiai nuomonei,

[22] Rima Ažubalytė ir kt., *supra* note, 13:151.
[23] Artūras Panomariovas, *supra* note, 6:1.
[24] Rima Ažubalytė ir kt., *op. cit.*, 151.

kalbant apie anonimiškumo požymio svarbą neviešų (slaptųjų) tyrimo veiksmų atlikimo metu pritaria ir baudžiamojo proceso teisės mokslininkai, teigiantys, kad „siekiant sumažinti šią riziką (kad bus atskleisti specialūs techniniai metodai ir priemonės – aut. pastaba) ir jos apskritai išvengti, turi būti imtasi atitinkamos proceso veiksmų atlikimo taktikos ir metodų pagal iš anksto suplanuotą tyrimo strategiją. Pareigūnai modeliuoja konfliktines, galinčias iškilti taikant konkrečią slaptą priemonę, aplinkybes, kurios gali tapti neįveikiama kliūtimi, norint gauti ikiteisminiam tyrimui reikšmingą informaciją.“[25] Apibendrinant požiūrių į šį specifinį slaptųjų tyrimo veiksmų požymį visetą, teigtina, kad tai yra ypač svarbus slaptųjų tyrimo veiksmų bruožas, kurio nesant tokių veiksmų atlikti nebūtų įmanoma, taip pat būtų galimybė, kad bus atskleistos specialios techninės priemonės ir metodai, o tai galėtų stipriai pakenkti vėlesniam teisėsaugos institucijų darbui.

Svarbu paminėti tai, kad anonimiškumo požymis, lyginant BPK ir KŽĮ nuostatas, yra vertintinas skirtingai. Nors vadovaujantis KŽĮ 5 straipsnio 3 dalimi – „asmeniui, kurio atžvilgiu buvo taikyta kriminalinė žvalgyba, tačiau gauta informacija nepasitvirtino ir ikiteisminis tyrimas nepradėtas, bet atsirado teisinės neigiamos pasekmės, pareikalavus, turi būti pateikti kriminalinės žvalgybos metu apie jį surinkti duomenys.” Taigi, lingvistiškai aiškinant šią teisės normą, darytina išvada, kad asmuo turi teisę susipažinti su visa informacija, kurią apie jį turi kriminalinės žvalgybos subjektas. Vis dėlto, kaip jau ir minėta, tam tikrais atvejais (KŽĮ 19 straipsnio 7 dalis), apie asmenį surinkti duomenys neskelbtini, kai tokia informacija atitinka įstatymo numatytus požymius. Tai iš esmės reiškia, kad apie slaptųjų tyrimo veiksmų atlikimą asmens atžvilgiu jam gali būti niekada nepranešta.

BPK nuostatos šiuo klausimu kiek kitokios – BPK 161 straipsnis numato, kad „asmeniui, kuriam buvo taikoma bent viena šiame skyriuje numatyta priemonė jam nežinant, baigus tokią priemonę taikyti turi būti pranešta apie ją. Pranešti būtina iškart, kai tai įmanoma padaryti nepakenkiant tyrimo sėkmei.” BPK šiuo klausimu jokių išimčių nenumato. Vis dėlto, diskusija šiuo klausimu yra dėl nuostatos, kuri teigia, kad pranešti asmeniui apie jo atžvilgiu taikytas priemones būtina iškart, kai tai įmanoma padaryti nepakenkiant tyrimo sėkmei. Tai reiškia, kad nėra nustatytas konkretus terminas, kada pranešti yra būtina. Vienoje Lietuvos apeliacinio teismo byloje, kurioje asmuo skundą, be kitų argumentų, padavė ir dėl to, kad baigus jo atžvilgiu taikyti procesinę prievartos priemonę, numatytą BPK 154 straipsnyje (šiuo atveju buvo klausomasi asmens telefoninių pokalbių), jam buvo pranešta tik po 5 mėnesių, o ne iškart. Vis dėlto, Teismas vertindamas šiuos argumentus nurodė, kad *„Apeliantas netiksliai komentuoja teisės normą. BPK 161 str. 1 d. nuostatos numato, kad asmeniui, kuriam buvo taikoma bent viena procesinės prievartos priemonė jam nežinant, baigus tokią priemonę taikyti turi būti iš karto pranešta, kai tai*

[25] Rima Ažubalytė ir kt., *supra* note, 13:151.

įmanoma padaryti, nepakenkiant tyrimo sėkmei. Taigi bylą tiriantys pareigūnai patys nusprendžia, kada tokiam asmeniui pranešti apie taikytą priemonę.“[26] Kitas teisminės praktikos pavyzdys, susijęs su šios normos taikymo problematika – atsispindi kasacinio teismo praktikoje. Šiuo atveju kasatorius teigia, kad apie BPK XII skyriuje numatytų ir taikytų kitų procesinių prievartos priemonių taikymą jam nepranešta, taip pažeista BPK 161 straipsnio 1 dalies nuostata. Vis dėlto, šiuo klausimu Teisėjų kolegija nurodė, kad *„procesiniai pažeidimai yra formalūs, procesinės prievartos priemonės buvo taikytos teisėtai – gavus ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartį* [...], *kasatoriaus nurodyti procesiniai pažeidimai nėra esminiai, nes jais nebuvo suvaržytos įstatymo garantuotos kaltinamojo teisės ir tai nesukliudė teismui išsamiai išnagrinėti bylą ir priimti teisingą nuosprendį (BPK 369 straipsnio 3 dalis).“* [27] Kaip matyti, su šios normos taikymu susiję pažeidimai nelaikyti esminiais baudžiamojo proceso pažeidimais, o pranešimo apie asmens atžvilgiu taikytas prievartos priemones laikas visa apimtimi priklauso nuo teisėsaugos pareigūnų.

Taigi galima daryti išvada, jog anonimiškumas yra ganėtinai plačios apimties, reikšmingas slaptųjų tyrimo veiksmų požymis, kurio nesant slapto tyrimo veiksmo atlikimas daugeliu atveju netektų prasmės. Pažymėtina, kad jau pati sąvoka – slapto pobūdžio tyrimo veiksmas suponuoja anoniminį šių tyrimo veiksmų atlikimą, tačiau itin svarbu yra tai, kad anonimiškumas, kalbant apie slaptuosius tyrimo veiksmus turi būti suvokiamas daug platesne apimtimi. Anonimiškumas, be kita ko, naudojamas apibūdinti ir tokius aspektus kaip asmens informavimas apie jo atžvilgiu atliktus tyrimo veiksmus, šios informacijos atskleidimo tvarką, sąlygas, išimtis ir kt.

2. Stebėjimo metodas. Antrasis ypač reikšmingas požymis, būdingas slaptiesiems tyrimo veiksmams yra toks, kad slaptieji tyrimo veiksmai atliekami stebėjimo metodu. A. Panomariovas teigia, kad „stebėjimas yra laikomas vienu iš duomenų gavimo metodu. Būtent, šiuo metodu yra paremtas visų neviešo pobūdžio veiksmų atlikimas.“[28] Kiti autoriai šį stebėjimą apibrėžia taip: „1. Tiesioginis jutiminis tikrovės reiškinių suvokimas; 2. Pirminės socialinės informacijos rinkimo metodas, kai ji renkama tyrėjui tikslingai registruojant stebimus įvykius, reiškinius ir procesus, vykstančius natūraliomis sąlygomis.“[29] Šio požymio esmė yra tokia, kad atliekant bet kokį slaptą tyrimo veiksmą, stebimas asmens, kurio atžvilgiu jis atliekamas elgesys (veikimas arba neveikimas), taip pat jo elgesys su kitais asmenimis, taip pat kiti reiškiniai ir procesai nedarant įtakos šių aspektų raidai, kitimui, atsitikimui. Literatūros šaltiniuose taip pat

[26] „Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-159/2008,“ žiūrėta 2017 02 17 per internetą: http://eteismai.lt/byla/106112794254786/1A-159/2008.
[27] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. balandžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-194/2013,“ žiūrėta 2017 02 17 per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=30e00c4c-49ae-4395-9ed0-53c1a661286e.
[28] Artūras Panomariovas, *supra* note, 6:1.
[29] Rima Ažubalytė ir kt., *supra* note, 13:152.

teigiama, kad stebėjimui, atliekant neviešo pobūdžio veiksmus, būdingas slaptumas (lot. *incognito*)[30], kas iš esmės reiškia, kas stebintysis asmuo veikia stebimajam asmeniui nežinant. Paminėtina, kad stebėjimo sąvokos šiuo atveju nereikėtų tapatinti su tiesioginio kontakto sąvoka. Net ir tiesiogiai kontaktuojant su asmeniu, neatskleidžiant savo tapatybės asmenį galima stebėti – jo elgseną, kalbą, tam tikrų veiksmų atlikimą ar neatlikimą. Kaip vienas iš stebėjimo metodo trūkumų literatūroje nurodoma aplinkybė, jog tyrėjas gali per daug subjektyviai traktuoti įvykius.[31] Svarbu ir tai, kad išaiškėjus asmens atliekančio procesinį veiksmą tapatybei – šiuo atveju jo priklausomybei ikiteisminio tyrimo įstaigai, bet kokie asmens veiksmai, pasakyti teiginiai, parodymai laikytini apklausa ir privalo būti laikomasi visų apklausai būdingų procesinių taisyklių, kurias numato BPK, o tokios taisyklės nesilaikymas teisminėje praktikoje pripažįstamas esminiu procesiniu pažeidimu - *„Iš pateikto protokolo matyti, kad su nuteistuoju V. Š. buvo kalbamasis STT patalpose, šiam asmeniui žinant ir aiškiai suvokiant, kad su juo apie bylai svarbias aplinkybes tarnybinėse patalpose bendrauja ikiteisminio tyrimo pareigūnas. Aptartos aplinkybės rodo, kad bendraudamas su nuteistuoju, ikiteisminio tyrimo pareigūnas iš esmės neatliko jokių BPK 158 str. numatytų veiksmų ir nesilaikė esminės ikiteisminio tyrimo teisėjos nutartyje bei įstatyme nustatytos tokių veiksmų atlikimo sąlygos tyrimą atlikti, neatskleidžiant savo tapatybės.* [...] *STT pareigūnas šiuo atveju atliko ne BPK 158 str. ir teisėjos nutartyje numatytus veiksmus, o atskleidęs nuteistajam savo tapatybę, faktiškai atliko Jo apklausą.* [...] *Iš protokolo turinio matyti, kad su V. Š. buvo surengtas pokalbis STT tarnybinėse patalpose, pastarajam buvo žinoma, kad su juo bendrauja pareigūnas, kuris nuteistajam uždavinėjo klausimus, aiškindamasis jam rūpimas bylos aplinkybes. Pokalbių metu pareigūnas, apie tai neinformavęs nuteistojo, slapta darė garso įrašą, šis pokalbis nebuvo fiksuojamas apklausos protokole, prieš pokalbį nuteistajam nebuvo paaiškinta, kad jis turi teisę neduoti jokių paaiškinimų ir neatsakinėti į klausimus, turėti gynėją, kad viskas, ką jis pasakys, gali būti prieš jį panaudota proceso metu.“*[32] Stebėjimo metodo svarba atliekant slaptuosius tyrimo veiksmus pabrėžiama ir užsienio valstybių teisėje. Pavyzdžiui, Irano teisės mokslininkai taip pat nurodo, kad nusikalstamų veikų, kuriose tyrimo tikslais pasitelkiami slaptieji tyrimo veiksmai, tyrimas yra paremtas būtent stebėjimo metodu.[33]

Taigi, tampa aišku, jog stebėjimo metodas yra būtinas ir reikšmingas slaptųjų tyrimo veiksmų požymis. Iš teisminės praktikos pavyzdžių matyti, kad šio požymio nesilaikymas pripažįstamas esminiu baudžiamojo proceso pažeidimu. Taikant slaptuosius tyrimo veiksmus

[30] Rima Ažubalytė ir kt., *supra* note, 13:152.
[31] Rimantas Tidikis, *Socialinių mokslų tyrimo metodologija* (Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003), 447−456.
[32] „Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. sausio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-17-202/2016,“ žiūrėta 2017 09 10 per internetą: http://eteismai.lt/byla/159647570253105/1A-17-202/2016.
[33] Mehdi Rezaee Moghadam, Nariman Fakheri, Alireza Milani, “The Gabriel Tard's theory of imitation and enforcement of imprisonment punishment*”, World Scientific News, EISSN 2392-2192 (2014):* 17, http://www.worldscientificnews.com/wp-content/uploads/2012/11/WSN-6-2014-17-25.pdf.

tiesiog būtina suprasti, kad jų paskirtis yra fiksuoti savanorišką ir be pašalinių asmens „pagalbos“ atliekamą asmens elgesį, t. y. šiais tyrimo veiksmais asmens elgesys yra stebimas, o ne sąmoningai sukuriamas ar koreguojamas.

3. Trunkamumas. Šis požymis reiškia, kad neviešo pobūdžio veiksmai yra ne vienkartinio pobūdžio, jie tęsiasi tam tikrą laiką – yra tęstinio pobūdžio. Šių veiksmų trukmę kontroliuojantis subjektas iš esmės yra ikiteisminio tyrimo teisėjas, kuris, sankcionuodamas tam tikrą neviešo pobūdžio tyrimo veiksmą arba jo pratęsimą turi įsitikinti, kad priemonė yra būtina ir ją taikyti tikslinga. Tam tikrus apribojimus dėl veiksmų taikymo trukmės tiesiogiai numato ir BPK. Štai pavyzdžiui BPK 154 straipsnio 4 dalis numato, kad „asmenų pokalbių, perduodamų elektroninių ryšių tinklais, klausymas, įrašų darymas ar kitos elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, jos fiksavimas ir kaupimas negali trukti ilgiau kaip šešis mėnesius. Tiriant sudėtingą ar didelio masto nusikalstamą veiką, šios priemonės taikymas gali būti vieną kartą pratęstas trims mėnesiams.” BPK 158 straipsnio 3 dalies 6 punktas, BPK 159 straipsnio 2 dalies 6 punktas ir BPK 160 straipsnio 1 dalies 3 punktas numato, kad nutartyje leisti savo tapatybės neatskleidžiantiems ikiteisminio tyrimo pareigūnams atlikti veiksmus, taip pat leisdamas atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus ar slaptą sekimą, ikiteisminio tyrimo teisėjas turi priimti nutartį, kurioje, be kitų dalykų būtų nurodoma ir tokių veiksmų atlikimo trukmė. Tai iš esmės reiškia, kad veiksmo atlikimo trukmė turi būti pagrįsta, tikslinga, proporcinga, reikalinga ir trukti tiek, kiek reikia proceso uždaviniams ir tikslams pasiekti, negalima šių veiksmų tęsti neribotą laiko tarpą. Teisminėje praktikoje iš esmės atsispindi analogiška nuostata šiuo klausimu: *„*[...] *tokie BPK įtvirtinti konkretūs minėtos procesinės prievartos priemonės taikymo terminai yra viena iš garantijų, kad nebūtų piktnaudžiaujama šia priemone ir taip nepagrįstai suvaržoma žmogaus teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą“*[34]. Šioje byloje, analizuodamas KŽĮ nuostatas, Teismas taip pat nurodė, kad *„Kriminalinės žvalgybos įstatyme, nors ir įtvirtinta, kad slapto asmenų pokalbių klausymosi bendras laikotarpis negali būti ilgesnis negu 12 mėnesių, tačiau kartu numatyti ir atvejai, kai šis laikotarpis gali būti neribotai pratęstas. Tačiau toks teisinis reguliavimas neatleidžia operatyvinės veiklos (kriminalinės žvalgybos) subjektų, prokurorų, teikiančių prašymus (teikimus) dėl šios operatyvinės (kriminalinės žvalgybos) priemonės taikymo, o teisėjų, priimančių sprendimus sankcionuoti tokių priemonių skyrimą (pratęsti jų taikymą), nuo pareigos įvertinti jos taikymo trukmės pagrįstumą ir proporcingumą.”*[35] Kitoje byloje kasacinio teismo teisėjų kolegija taip pat įtvirtina nuostatas, kad slaptieji tyrimo veiksmai negali trukti begale laiko - *„Teisėjų kolegija pažymi, kad,* [...] *teismo sankcijos reikalaujantys operatyviniai*

[34] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. birželio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-94-895/2015,“ žiūrėta 2017 02 18 per internetą: http://eteismai.lt/byla/44415389271611/2K-P-94-895/2015.
[35] *Ibid*.

(kriminalinės žvalgybos – aut. pastaba) *veiksmai negalėjo tęstis begalę laiko. Visi operatyviniai* (kriminalinės žvalgybos – aut. pastaba) *veiksmai yra skirti baudžiamojo proceso tikslams pasiekti. Iš BPK 1 ir 2 straipsnių prasmės išplaukia, kad operatyvinių (kriminalinės žvalgybos) veiksmų laikas turi būti optimalus, t. y. jie turi tęstis lygiai tiek laiko, kiek reikia visiškai atskleisti ir užkardyti nusikalstamą veiką, surinkti įrodymus dėl nusikalstamos veikos padarymo, išaiškinti nusikaltimą padariusius asmenis, kad būtų galima greitai ir efektyviai nubausti kaltininkus. Turint galvoje, kad valstybės tikslas yra ginti žmonių teises, laiku užkardyti nusikaltimus, o ne juos skatinti, galima teigti, kad operatyviniai veiksmai turi būti tęsiami tol, kol surenkama pakankami įrodymų, leidžiančių patraukti asmenį baudžiamojon atsakomybėn.“*[36]

Kitas svarbus dalykas, kaip jau ir minėta, atsispindintis analizuojamoje teismų praktikoje, kalbant apie neviešo pobūdžio (slaptųjų) tyrimo veiksmų trunkamumą, yra proporcingumo principo įgyvendinimo užtikrinimas baudžiamosiose bylose. Slaptieji tyrimo veiksmai savo esme ypač stipriai varžo asmenų teises ir laisves, tad atliekant šiuos proceso veiksmus būtina griežtai laikytis proporcingumo principo reikalavimo (BPK 11 straipsnio 1 dalis). Dėl šio principo nuostatų svarbos yra pasisakęs ir Konstitucinis Teismas, kuris konstatavo, kad įgyvendinant šį principą kiekviena valstybės taikoma poveikio priemonė negali būti per daug griežta ir varžyti teises subjektų labiau negu reikia teisėtiems interesams pasiekti.[37] Nėra jokių abejonių, kad šiame kontekste proporcingumo principo įgyvendinimo užtikrinimas aktualus kalbant apie proceso veiksmo trunkamumą. Be kita ko, analogiškas nuostatas įtvirtina ir Europos Žmogaus Teisių Teismas, kuris vienoje byloje nurodo, kad Teismas privalo išsiaiškinti, jog vertinimą, ar yra užtikrinamos pakankamos garantijos nuo piktnaudžiavimo, sąlygoja visos bylos aplinkybės, tokios kaip taikytų priemonių trukmė, pobūdis, apimtis ir kt.[38]

Taigi, slaptųjų tyrimo veiksmų trunkamumas yra dar viena būtina sąlyga, kurios nesilaikymas lemia baudžiamojo proceso pažeidimą. Slapto pobūdžio tyrimo veiksmai privalo būti tęsiami tiek, kiek yra būtina surinkti visiems reikalingiems duomenims siekianti ištirti nusikalstamą veiką ir ne daugiau.

4. Kryptingumas. Šis požymis iš esmės reiškia, kad „šie veiksmai, paprastai, yra nukreipti ne į bet kokių nusikalstamų veikų atskleidimą, bet dažniausiai į nebaigtas nusikalstamas

[36] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. vasario 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-85-696/2016,“ žiūrėta 2017 02 18 per internetą: http://eteismai.lt/byla/50136299086740/2K-7-85-696/2016.
[37] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos“ 1 ir 2 straipsnių, 3 straipsnio 2 dalies, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos“ įgyvendinimo įstatymo 1 straipsnio 1 ir 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ žiūrėta 2017 09 22 per internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismoaktai/paieska/135/ta352/content.
[38] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. sausio 15 d. sprendimas byloje Dragojevič prieš Kroatiją,“ žiūrėta 2017 07 15 per internetą: https://studylib.net/doc/9894872/case-of-dragojevic-v.-croatia.

veikas, t. y. veikas, kurias yra siekiama ištirti rengimosi ar pasikėsinimo stadijoje.“[39] Be kita ko, kryptingumas šiuo atveju sietinas ne tik su tomis aplinkybėmis, kurios yra žinomos, bet ir tomis, kurių atsiradimas priklauso tik nuo asmens, kurio atžvilgiu atliekamas konkretus slaptasis tyrimo veiksmas. Tiek BPK, tiek KŽĮ numato konkrečius atvejus, kuriais galime taikyti vieną ar kitą neviešo pobūdžio tyrimo veiksmą. Štai iš BPK turinio išplaukia, kad slaptieji tyrimo veiksmai galimi taikyti tik tiriant nusikaltimus (išskyrus slaptą sekimą – jis galimas ir tiriant baudžiamuosius nusižengimus). BPK kai kuriais atvejais numato ir konkrečias nusikalstamas veikas, kurias tiriant apskritai atsiranda galimybė taikyti vienokį ar kitokį tyrimo veiksmą. Štai pavyzdžiui BPK 154 straipsnio 1 dalis numato, kad šį tyrimo veiksmą galima atlikti „jeigu yra pagrindas manyti, kad tokiu būdu galima gauti duomenų apie rengiamą, daromą ar padarytą labai sunkų, sunkų ar apysunkį nusikaltimą arba apie nesunkius nusikaltimus, numatytus Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso[40] (toliau – ir BK) 152^1 straipsnyje, 162 straipsnio 2 dalyje, 170 straipsnyje, 198^2 straipsnio 1 dalyje, 309 straipsnio 2 dalyje, arba jeigu yra pavojus, kad nukentėjusiajam, liudytojui ar kitiems proceso dalyviams arba jų artimiesiems bus panaudotas smurtas, prievartavimas ar kitokios neteisėtos veikos.“ Taigi, tik dėl šių išvardintų konkrečių nusikalstamų veikų šios procesinės prievartos taikymas yra galimas ir yra nukreiptas būtent į šių nusikalstamų veikų tyrimą. Analogiškai yra ir su KŽĮ nuostatomis. KŽĮ 8 straipsnyje imperatyviai nurodoma, kad kriminalinės žvalgybos tyrimas atliekamas, kai „turima informacijos apie rengiamą, daromą ar padarytą labai sunkų ar sunkų nusikaltimą arba apie apysunkius nusikaltimus (analizuojame straipsnyje nurodyti konkretūs apysunkiai nusikaltimai, dėl kurių kriminalinės žvalgybos tyrimas gali būti atliekamas - aut. pastaba), [...] arba apie šias veikas rengiančius, darančius ar padariusius asmenis; pasislepia įtariamasis, kaltinamasis arba nuteistasis; dingsta be žinios asmuo; vykdoma asmenų apsauga nuo nusikalstamo poveikio.“

Svarbu ir tai, kad derinant neviešo pobūdžio veiksmų atlikimą BPK prasme su kriminalinės žvalgybos veiksmais, tam tikrais atvejais net ir pradėjus ikiteisminį tyrimą galima tęsti kriminalinės žvalgybos veiksmus, jei tai neriboja asmens teisių. Tokią nuostatą įtvirtina Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro patvirtintose rekomendacijose dėl kriminalinės žvalgybos įstatymo, baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese (toliau – ir Rekomendacijos) - „kriminalinės žvalgybos veiksmai, numatyti Kriminalinės žvalgybos įstatymo 9 – 15 straipsniuose, negalimi pradėjus ikiteisminį tyrimą. [...] Ikiteisminio tyrimo metu aukštesniojo prokuroro arba prokuroro, kontroliuojančio kriminalinės žvalgybos teisėtumą, pavedimu (esant kriminalinės žvalgybos subjekto vadovo ar jo įgalioto vadovo pavaduotojo sutikimui ar prašymui) gali būti tęsiami ar

[39] Artūras Panomariovas, *supra* note, 6:1.
[40] „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, “*Valstybės žinios* 89, 2741 (2000).

atliekami kriminalinės žvalgybos veiksmai, kuriais neribojamos asmens teisės, numatytos BPK 44 straipsnio 9 dalyje (pvz., kriminalinės žvalgybos apklausa, apžiūra, agentūrinė veikla ir kiti kriminalinės žvalgybos veiksmai, jeigu jais neribojamos asmens teisės, numatytos BPK 44 straipsnio 9 dalyje).“[41] Visa tai parodo, kad tiek BPK, tiek KŽĮ numatyti slaptieji tyrimo veiksmai gali būti atliekami tik tam tikrais atvejais - turint aiškią tyrimo kryptį. Kitais atvejais slaptųjų (neviešų) procesinių veiksmų atlikimas negalimas.

5. Išimtinumas ir/arba proporcingumas. Pradedant analizuoti šį požymį, privalu paminėti tai, kad proporcingumas yra bendrasis baudžiamojo proceso principas, tačiau analizuojant slaptuosius tyrimo veiksmus jis įgyja išskirtinę reikšmę ir prasmę. Šis požymis iš esmės reiškia tai, kad slaptieji tyrimo veiksmai gali būti taikomi tik išimtinais atvejais, t. y. tokiais atvejais, kai kitokiais tyrimo veiksmais tam tikrų tyrimui reikšmingų duomenų gauti būtu neįmanoma arba toks gavimas iš esmės pasunkėtų. Kasacinio teismo praktikoje nurodoma, kad *„Neviešo pobūdžio veiksmai, tokie kaip nusikalstamos veikos imitavimas, yra atliekami siekiant atskleisti tam tikras nusikalstamas veikas, kai tų veikų ir jas darančių asmenų išaiškinimas įprastinėmis priemonėmis yra neįmanomas arba tai padaryti labai sunku. Pasiekus šiuos tikslus tokių priemonių taikymas turi būti nutraukiamas. Bet kokių įstatyme numatytų prievartos priemonių taikymas yra teisėtas, kai prievartos priemonės taikomos BK ir baudžiamojo proceso paskirtį atitinkančiais tikslais ir kai prievartos priemonės nėra taikomos intensyviau nei yra būtina siekiant šių tikslų.”*[42] Taigi, nėra jokių abejonių, kad kaip jau iš dalies aptarta prie kryptingumo požymio analizės, slaptieji tyrimo veiksmai, jų pobūdis bei mastas privalo atitikti proporcingumo principo reikalavimus. Su šia nuostata sutinka ir A. Panomariovas, kuris teigia, kad „šie ikiteisminio tyrimo veiksmai gali būti atliekami išimtinais atvejais, kuomet nėra galimybių surinkti arba patikrinti surinktus duomenis kitais tyrimo veiksmais arba jei tokios galimybės ir yra, tačiau naudojant kitus ikiteisminio tyrimo veiksmus norimo tikslo pasiekimas būtų akivaizdžiai apsunkintas, tiek žmogiškųjų, tiek materialinių sąnaudų prasme.”[43] Vis dėlto, manytina, kad toks išaiškinimas nėra pakankamas, nes klausimą, kada tikslo neįmanoma pasiekti (duomenis surinkti arba patikrinti) bendro pobūdžio tyrimo veiksmais, taip pat kada tokio tikslo siekimas būtų akivaizdžiai apsunkintas sprendžia ikiteisminį tyrimą atliekantys subjektai, kurie, be jokios abejonės, esant faktiniam neviešo pobūdžio veiksmų atlikimo pagrindui, vargu ar svarsto duomenis rinkti „švelnesniais“, mažiau asmenų teises ir laisves ribojančiais tyrimo veiksmais.

---

[41] Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. I-383 patvirtintos „Rekomendacijos dėl Kriminalinės žvalgybos įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese,“ *Valstybės žinios* 2, 83 (2013). p 83.

[42] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013m. gruodžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-549/2013,“ žiūrėta 2017 04 18 per internetą: http://eteismai.lt/byla/172089859580458/2K-549/2013.

[43] Artūras Panomariovas, *supra* note, 6:1.

Šio požymio laikymąsi be jokios abejonės privalo kontroliuoti subjektas, sankcionuojantis veiksmų atlikimą, tačiau abejotina ar tai yra pakankamas proporcingumo principo garantas. Teisėjas ar prokuroras, leisdamas atlikti neviešo pobūdžio veiksmą, tiesiog neturi objektyvių galimybių žinoti visos tyrimo situacijos. Prašymą leisti atlikti tam tikrus veiksmus pateikęs subjektas, manytina, visada išliks bent šiek tiek šališkas. Teisės mokslininkai vieningai sutaria, kad „nešališkumo principas – tai konstitucinis principas, kurio reikalavimais būtina vadovauti visame baudžiamajame procese, nesvarbu, kokia šio proceso stadija.“[44] Ką jau bekalbėti apie tai, kad gintis nuo prašymo leisti atlikti tam tikrus veiksmus asmuo, kurio atžvilgiu jis bus atliekamas, neturi jokių galimybių.

Kitas svarbus aspektas, kalbant apie slaptųjų tyrimo veiksmų proporcingumą / išimtinumą yra tai, kad tyrimo eigoje veikos dažnai kvalifikuojamos pagal sunkiausią įmanomą BK straipsnį, kas tam tikrais atvejais suteikia teisę atlikti slaptus (neviešo) pobūdžio tyrimo veiksmus, tačiau vėliau kaltinimas gali būti perkvalifikuojamas į švelnesnį, o šios ypatingai griežto pobūdžio procesinės prievartos priemonės įtariamojo atžvilgiu jau bus atliktos. Įdomu tai, kad Teismai tokios praktikos nelaiko pažeidimu. Pagal formuojamą teisminę praktiką, įtvirtinta bendra taisyklė, kad „*atliekant įstatyme numatytus veiksmus, gauti duomenys dėl leistinumo reikalavimo pažeidimo negali būti laikomi įrodymu, jei atliekant šiuos veiksmus nepagrįstai suvaržomos žmogaus teisės, pažeidžiami proceso principai (pvz., proporcingumo ar pan.), panaudojamas smurtas, grasinimai ar kitokia neleistina prievarta.“*[45] Taigi, jei duomenys gauti teisėtais būdais – žmogaus teises ir laisvės nebuvo nepagrįstai suvaržytos, remiantis įrodymų leistinumo reikalavimais konkrečiu proceso metu tam tikrų slaptųjų tyrimo veiksmų atlikimas buvo galimas – duomenys laikyti leistinais ir gali būti pripažįstami įrodymais. Kasacinio teismo praktikoje nurodoma, kad *„Baudžiamajame procese įrodymais taip pat laikytini tokie duomenys, kurie gauti apie asmens, dėl kurio buvo atliekama slapta elektroniniais ryšiais (telekomunikacijų tinklais) perduodamos informacijos turinio kontrolė, nusikalstamos veikos bendrininkus ar kitus su jo daroma nusikalstama veika susijusius asmenis (pvz., asmenis, kurie įgydavo, realizuodavo nusikalstamu būdu gautą turtą). Duomenų, gautų atliekant slaptą telekomunikacijų tinklais perduodamos informacijos turinio kontrolę, kaip įrodymų reikšmės ir jų naudojimo baudžiamajame procese galimybės nepaneigia ir tai, kad nusikalstama veika, dėl kurios buvo sankcionuotas techninių priemonių panaudojimas specialia tvarka, vėliau (ikiteisminio tyrimo ar bylos nagrinėjimo metu) buvo perkvalifikuota pagal kitus BK straipsnius, taip pat ir tokius, kuriuose dėl numatytų nusikalstamų veikų negalėjo būti atliekami operatyvinio tyrimo veiksmai. Antai kasacinės*

[44] Raimundas Jurka ir kt., *Baudžiamojo proceso principai: metodinė mokomoji priemonė* (Vilnius: Eugrimas, 2009), 78.
[45] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-511/2017, “ *supra* note, 4.

instancijos teismo praktikoje yra konstatuota, kad nusikalstamos veikos kvalifikavimo pakeitimas baudžiamojo proceso metu negali nulemti teisėtai gautų duomenų neleistinumo.“[46]

Svarbu paminėti, kad įstatyminiu lygmeniu nėra detalizuota, kaip spręsti situacijas, kai atliekant neviešo pobūdžio tyrimo veiksmus nustatomi kitos nusikalstamos veikos požymiai. Teismų praktikoje laikomasi nuostatos, kad panaudoti atliekant slaptuosius tyrimo veiksmus gautus duomenis kitoje byloje galima tik tada, kai naujos užfiksuotos nusikalstamos veikos požymiai patenka į kategoriją veikų, dėl kurių tokio lygmens procesinės priemonės gali būti taikomos. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodo, kad *„Teismų praktikoje yra pasisakyta dėl kai kurių situacijų, kai taikant neviešo pobūdžio tyrimo priemones gaunami ir tam tikri duomenys, leidžiantys įtarti apie kitas asmens arba kitų asmenų daromas nusikalstamas veikas, negu tos, kurias tiriant buvo taikomos šios priemonės. Šiuo atveju iš esmės laikomasi pozicijos, kad tokiu būdu gauti faktiniai duomenys paprastai gali būti panaudoti kaip įrodymai baudžiamajame procese dėl šių kitų nusikalstamų veikų, t. y. nusikalstamų veikų, dėl kurių nebuvo leista panaudoti atitinkamas neviešo pobūdžio tyrimo priemones, tuo atveju, jeigu šios kitos nusikalstamos veikos pateko į kategoriją veikų, dėl kurių tokios priemonės taip pat gali būti taikomos.“*[47]

6. Privataus gyvenimo garantijų suvaržymas. Slapto (neviešo) pobūdžio procesiniai veiksmai išimtinai stipriai riboja (varžo) asmens teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą. Savaime suprantama, kad baudžiamasis procesas asmens atžvilgiu jau savaime gali paliesti tam tikras asmens gyvenimo detales, kurių jis niekam nenorėtu atskleisti. Vis dėlto, kalbant apie viešo pobūdžio procesinius veiksmus, tam tikrais atvejais, asmuo, kaip jau ir minėta, gali laisvai pasirinkti tam tikrą Jam priimtiną elgesio variantą – apklausos metu neduoti parodymų, nesutikti atlikti parodymų patikrinimo vietoje ir pan., vėlgi, jau nekalbant apie tai, kad asmuo supranta savo veiksmų ar žodžių adresatą ir turi teisę pasirinkti priimtina jų variantą, gali turėti gynėją. Šiame kontekste diskusijų vertas klausimas yra liudytojo apklausa – nors BPK tiesiogiai numato, kad jis privalo duoti parodymus, kurie yra išsamūs ir detalūs, teisingi, o už šios taisyklės nesilaikymą numatyta baudžiamoji atsakomybė, tačiau jokių realių galimybių užtikrinti šių parodymų visapusišką išsamumą neegzistuoja ir negali egzistuoti dėl subjektyviojo faktoriaus buvimo – tam tikras aplinkybes skirtingi asmenys gali apibūdinti visiškai kitaip, taip pat kai kurių detalių asmuo gali nepaminėti dėl įvairiausių priežasčių (pavyzdžiui, parodymų kryptis ir apimtis gali priklausyti ir nuo liudytojo asmenybės tipo, temperamento ir pan.). Kalbant apie neviešo pobūdžio veiksmus – asmuo neturi tokios privilegijos, nes jis nežino apie jo atžvilgiu atliekamą procesinį veiksmą,

[46] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. birželio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-94-895/2015,“ *supra* note, 34.
[47] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-211-489/2016,“ žiūrėta 2017 08 10 per internetą: http://eteismai.lt/byla/33060064417638/2K-211-489/2016.

taigi negali pasirinkti savo elgesio varianto, arba, kitaip sakant, pozicijos, o kartu tai lemia ir tai, kad šių procesinių veiksmų atlikimo metu stipriai ribojama asmens teisė į privatumą. Pavyzdžiui, atliekant elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolę, asmuo, tikėdamas, kad informacija pasieks tik adresatą su kuriuo asmuo tiesiogiai bendrauja, gali atskleisti pačių intymiausių detalių, susijusių su savo gyvenimų. Analogiškai yra ir slapto sekimo metu - gali būti užfiksuojamas sekamojo elgesys, kuris gali sugadinti jo reputaciją ir t. t. Taigi, remiantis tuo, kas pasakyta, asmens privataus gyvenimo garantijų įgyvendinimo klausimas čia tampa ypač svarbus.

Slaptųjų tyrimo veiksmų atlikimas ypač aktualus Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnio kontekste. Šis pamatinio šalies įstatymo straipsnis garantuoja asmens privataus gyvenimo neliečiamumą, nustato tai, kad „Informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą. Įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kėsinimosi į jo garbę ir orumą.“[48] Konstitucinis Teismas yra ne kartą pasisakęs dėl šio straipsnio ypatingos svarbos, taip pat aiškinęs šių nuostatų prasmę. Viename iš savo nutarimų Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad *„Konstitucijos 22 straipsnio 3 dalies nuostata „informacija apie privatų asmens gyvenimą gali būti renkama tik motyvuotu teismo sprendimu ir tik pagal įstatymą“, taip pat 4 dalies nuostata „įstatymas ir teismas saugo, kad niekas nepatirtų savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį ir šeimyninį gyvenimą, kėsinimosi į jo garbę ir orumą“ yra vienos svarbiausių asmens privataus gyvenimo neliečiamybės garantijų. Jomis asmens privatus gyvenimas saugomas nuo valstybės, kitų institucijų, jų pareigūnų, kitų asmenų neteisėto kišimosi.”*[49] Vis dėlto, vėlesniuose savo nutarimuose Konstitucinis Teismas nurodė, kad teisė į privatumą tam tikrais atvejais gali būti ribojama t. y. nėra absoliuti. Konstitucinis Teismas tokią poziciją grindžia logiška išvada, kad elgdamasis nusikalstamai asmuo negali tikėtis, kad jo teisės bus ginamos lygiai taip pat, kaip ir asmenų, kurie įstatymų nepažeidinėja - *„Privataus gyvenimo teisinė samprata siejama su asmens teisėtais privataus gyvenimo lūkesčiais. Jei asmuo daro nusikalstamas ar kitas priešingas teisei veikas, neteisėtai pažeidžia teisės saugomus interesus, daro žalą atskiriems asmenims, visuomenei ir valstybei, jis supranta arba turi ir gali suprasti, kad tai sukels atitinkamą valstybės institucijų reakciją, kad už jo daromą (ar padarytą) teisės pažeidimą gali būti taikomos*

[48] „Lietuvos Respublikos Konstitucija,“ *Lietuvos aidas* 220, (1992).

[49] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 72 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai,“ žiūrėta 2017 08 12 internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta309/content.

valstybės prievartos priemonės, kuriomis bus daromas tam tikras poveikis jo elgesiui. Pažymėtina, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo neturi ir negali tikėtis, kad jo privatus gyvenimas bus saugomas lygiai taip pat, kaip ir asmenų, kurie nepažeidžia įstatymų."[50]

Nagrinėjant šį neviešo pobūdžio procesinių veiksmų bruožą svarbus yra Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas, kuriame teigiama, jog *„Konstitucijos preambulėje įtvirtintas atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės ir teisinės valstybės siekis suponuoja kiekvieno žmogaus ir visos visuomenės saugumą nuo nusikalstamų kėsinimųsi. Užtikrinti tokį saugumą yra viena iš valstybės priedermių ir vienas iš prioritetinių uždavinių. Tai būtina, nes nusikalstamumas pažeidžia svarbiausias asmens teises ir laisves, saugias gyvenimo sąlygas, neigiamai veikia visuomenės gerovę, valstybės ekonominio, kultūrinio, politinio gyvenimo pagrindus. Plintant nusikalstamumui, ypač organizuotam, korupcijai, yra griaunamas pasitikėjimas valstybės valdžia, įstatymais, didėja nepagarba jiems, nustatytai tvarkai. Todėl valstybė yra priversta imtis įvairių teisėtų priemonių, leidžiančių kontroliuoti nusikalstamumą."*[51] Tokia Konstitucinio Teismo pozicija suponuoja tai, kad asmens teisė į privatų gyvenimą iš esmės negali būti ribojama jokiais būdais, tačiau tam tikrais atvejais, kai tai numato tiesiogiai įstatymas, valstybė gali riboti šią asmens teisę. Analogiškos nuostatos randamos ir kasacinio teismo praktikoje: *„Tais atvejais, kai asmuo daro nusikalstamas ar kitas priešingas teisei veikas, neteisėtais veiksmais pažeidžia teisės saugomus interesus, daro žalą ar kelia grėsmę atskiriems asmenims, visuomenei ir valstybei, jis supranta arba turi ir gali suprasti, kad tai sukels atitinkamą valstybės institucijų reakciją, kad už jo daromą (ar padarytą) teisės pažeidimą gali būti taikomos valstybės prievartos priemonės, kuriomis bus daromas tam tikras poveikis jo elgesiui. Nusikalstamą veiką padaręs asmuo neturi ir negali tikėtis, kad jo privatus gyvenimas bus saugomas lygiai taip pat, kaip ir asmenų, kurie nepažeidžia įstatymų."*[52]

Apibendrinant galima teigti, kad atliekant slaptuosius tyrimo veiksmus ypač svarbu laikytis įstatyme nustatytų reikalavimų, taip pat ir kitų specifinių slaptųjų (neviešų) tyrimo veiksmų požymių, kurie aprašyti ankščiau, o iš jų kyla ir papildomi konkretūs reikalavimai tyrimo veiksmo atlikimui – proporcingumas, kryptingumas, trunkamumas ir t. t.

7. Sugriežtinta kontrolė. Atliekant daugelį BPK numatytų proceso veiksmų, bylą tiriančiam pareigūnui paprastai nereikalingas joks atskiras leidimas kalbant apie teisinę subordinaciją vykdant baudžiamąjį procesą. Be jokios abejonės, prokuroras, o teisminiame procese ir teisėjas gali įpareigoti bylą tiriantį pareigūną atlikti vienus ar kitus, jų nuomone, būtinus

[50] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai," žiūrėta 2017 08 13 internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta281/content.
[51] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas, *supra* note, 3.
[52] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. birželio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-94-895/2015," *supra* note, 34.

proceso veiksmus. Kalbant apie neviešo pobūdžio procesinius veiksmus - bylą tiriančiam pareigūnui norint atlikti tokio pobūdžio veiksmą privalu gauti oficialios formos dokumentą, arba, kitaip tariant, sankciją, leidžiančia jam tokių veiksmų atlikimą. Beveik visi slaptieji (nevieši) tyrimo veiksmai gali būti atliekami tik gavus ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartį. Vis dėlto, baudžiamojo proceso įstatymas numato ir tam tikras išimtis. Neatidėliotinais atvejais, kai yra būtini teisinis ir faktinis tyrimo veiksmo atlikimo pagrindai, procesiniai veiksmai, kurie numatyti BPK 154, 155, 158, 159 straipsniuose, gali būti atliekami ir prokuroro nutarimu, o dar kiti – numatyti BPK 145, 147, 160 straipsniuose – taip pat ir ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu. Savaime suprantama, tokia praktika galima tik esant tokiai situacijai, kai gauti įprastos formos „sankciją“ atlikti procesinį veiksmą tiesiog nėra objektyvių galimybių. Po tyrimo veiksmo atlikimo neatidėliotinais atvejais, per tris dienas nuo nutarimo atlikti vieną ar kitą procesinį veiksmą privalo būti gauta ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis, kuri turi patvirtinti taikytos procesinės prievartos priemonės pagrįstumą ir teisėtumą. Jeigu teisėjas atlikto procesinio veiksmo nepatvirtintų, visi surinkti atliekant procesinį veiksmą duomenys laikytini gauti neteisėtu būdu ir neatitinkantys duomenų leistinumo reikalavimo. Literatūros šaltiniuose nurodoma, kad „neatidėliotinais atvejais paprastai laikomos tokios situacijos, kai iš karto neatlikus atitinkamų tyrimo veiksmų bus sunaikinti arba pašalinti nusikalstamos veikos pėdsakai arba tokios veikos objektai, arba daiktai, reikalingi nusikalstamai veikai atlikti ir pan., taip pat kai pagrįstai manoma, jog tiriami asmenys imsis priemonių sutrukdyti sėkmingam ikiteisminio tyrimo atlikimui ir pan.“[53]

Kitas diskusijų vertas dalykas yra tai, ar ši kontrolė iš esmės pakankama. Teisėsaugos institucijos, prašydamos sankcionuoti vieno ar kito slapto tyrimo veiksmo atlikimą, gali šiek tiek gudrauti – palaukti, kol sankcionuojantis budintis teisėjas bus vienas ar kitas konkretus asmuo, kuris gali būti žinomas kaip šiek tiek švelniau žiūrintis į slaptų (neviešų) procesinių veiksmų taikymą; pateikti tik faktinį tyrimo veiksmo atlikimo pagrindą pagrindžiančią informaciją išimant tai, kas galbūt leistų išvengti tokių sąlyginai griežtų procesinių priemonių taikymo ir kt.

Apibendrinant galima teigti, kad slaptieji (nevieši) tyrimo veiksmai pasižymi išskirtiniais požymiais, kurie nebūdingi kitiems procesiniams veiksmams. Visų pirma, šiems veiksmams būdingas anonimiškumas, t. y. jie atliekami asmeniui, kurio atžvilgiu šie veiksmai atliekami, nežinant apie jo atžvilgiu atliekamus konkrečius veiksmus. Antra, šių tyrimo veiksmų atlikimui būdingas stebėjimo metodas – stebimas asmens veikimas ar neveikimas, taip pat jo veiksmai su kitais asmenimis, kiti reiškiniai ir procesai, bet nedaroma jokia įtaka šių aspektų raidai, kitimui ir atsitikimui. Trečia, šių tyrimo veiksmų atlikimas yra ganėtinai griežtai apribotas laike – tyrimo veiksmo atlikimas turi tęstis lygiai tiek, kol surenkama pakankamai duomenų, leidžiančių patraukti

[53] Rima Ažubalytė ir kt., *supra* note, 13:158.

asmenį baudžiamojon atsakomybėn. Tyrimo veiksmai negali būti tęsiami be priežasties, tikintis, kad asmuo tiesiog padarys kokį nors nusikaltimą. Ketvirta, šių veiksmų atlikimas yra galimas tik dėl konkrečių nusikalstamų veikų ir kitais atvejais, kai tai tiesiogiai numato įstatymas. Penkta, šių tyrimų veiksmų atlikimas galimas tik išimtinais atvejais ir tik laikantis proporcingumo principo reikalavimo – dėl savo išimtinio asmens teisių ribojimo, slaptieji tyrimo veiksmai turėtų būti atliekami tik tada, kai nėra galimybių surinkti arba patikrinti surinktus duomenis kitais tyrimo veiksmais arba nors tokia galimybė ir yra, tačiau tokių rezultatų gavimas iš esmės pasunkėtų. Šešta, lyginant su viešo pobūdžio procesiniai veiksmais, slaptieji tyrimo veiksmai žymiai stipriau riboja konstitucines asmens teises ir laisves. Septinta, šiems tyrimo veiksmams taikomi papildomi kontrolės mechanizmai – siekiant juos atlikti būtina ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis (ikiteisminio tyrimo metu tai yra ganėtinai išskirtinis reiškinys). Šis kontrolės mechanizmas privalo užtikrinti, kad būtų laikomasi visų ankščiau aptartų reikalavimų. Aptartų bruožų laikymasis turėtų lemti tai, kad slaptųjų tyrimo veiksmų taikymas taptų išimtinis, nebūtų nepagrįstai, neteisėtai ribojamos asmens teisės ir laisvės, užtikrinamas proporcingumo principo įgyvendinamas. Kaip jau minėta, baudžiamasis procesas jau pats savaime asmeniui nėra maloni patirtis, todėl itin svarbu, jog įrankiai, pasitelkiami siekiant ištirti asmens padarytą nusikalstamą veiką, būtų proporcingi šiai nusikalstamai veikai, jos pavojingumo mastui, dėl jos padarymo atsiradusiai žalai.

1.2. Atskirų neviešo pobūdžio (slaptųjų) procesinių veiksmų charakteristika

Slaptieji tyrimo veiksmai, savaime suprantama, yra skirtingo pobūdžio. Didžioji dalis jų yra nukreipta į skirtingo pobūdžio informacijos šaltinį, vieni iš jų yra kontaktinio pobūdžio, o kiti atliekami nekontaktuojant su asmeniu ir t. t. Vis dėlto, matyti, jog daugeliu atveju neviešo pobūdžio tyrimo veiksmai yra supanašėję, sunku atskirti jų individualius požymius, todėl teisėsaugos institucijos ilgą laiką tiesiog negalėjo suprasti šių tyrimo veiksmų taikymo esmės ir sąlygų – juos taikydami nemažai klydo. Teisės literatūroje nurodoma, kad teisėsaugos institucijų pareigūnų elgesio standartas „bet kaip“ ar „kaip patogiau“ aiškinantis nusikalstamas veikas visiškai nepateisinamas[54], todėl šių tyrimo veiksmų analizė yra itin svarbi. Be kita ko, atskirų slaptųjų tyrimo veiksmų analizė yra būtina siekiant perprasti slaptųjų tyrimo veiksmų esmę, išskirtinumą iš visų procesinių veiksmų sistemos, jų taikymo ypatumus, sąlygas ir probleminius aspektus. Nekelia abejonių ir tai, kad slaptųjų tyrimo veiksmų taikymas šiuolaikinėje teisėsaugoje ir būtinas ir neišvengiamas, tai ne kartą nurodė ir EŽTT. Šio Teismo Didžiosios kolegijos 2008 m. vasario 5 d. sprendime pažymėta, kad *„yra žinomi sunkumai, būdingi policijos uždaviniui rinkti*

[54] Gintaras Goda, *Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese* (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014), 201−219.

įrodymus, siekiant atskleisti ir tirti nusikaltimus. Šiam uždaviniui vykdyti jiems vis dažniau reikia pasitelkti slaptuosius agentus, informatorius ir slaptus metodus, ypač kovojant su organizuotu nusikalstamumu ir korupcija.“[55] Kitoje EŽTT byloje iš esmės pripažįstama, kad organizuoto nusikalstamumo augimas reikalauja, jog su juo būtų kovojama pasirenkant tinkamus metodus ir priemones, vis dėlto, dar svarbiau yra tai, kad teisė į teisingą ir sąžiningą baudžiamąjį procesą taikoma visoms be išimties nusikaltimų rūšims. Pabrėžiama, kad teisė į sąžiningą ir teisingą procesą demokratinėje visuomenėje užima labai svarbią vietą, todėl negali būti paaukojama praktinių sumetimų vardan.[56] Visa tai lemia, kad šių neviešų tyrimo veiksmų analizė yra būtina ir tikslinga.

Elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, jos fiksavimas ir kaupimas (BPK 154 straipsnis). Informacinių technologijų pažanga yra tiesiog akivaizdi ir jos reikšmė šiandieniniame pasaulyje niekam nebekelia abejonių. Savaime suprantama, kad tobulėjant ir keičiantis visuomenei, technologijoms, baudžiamasis procesas tiesiog privalo prisitaikyti ir galimybė kontroliuoti elektroninių ryšių tinklais perduodamą informaciją, kiek tai susiję su nusikalstamų veikų tyrimu, yra tiesiog būtina. Minėtos priežastys lėmė tai, kad šis tyrimo veiksmas šiuo metu yra vienas plačiausiai naudojamų neviešo pobūdžio procesinių tyrimo veiksmų. Veiksmo atlikimo reglamentas yra dvejopas – vienu atveju šio procesinio veiksmo atlikimą reglamentuoja BPK 154 straipsnio nuostatos, kitu atveju, dar nepradėjus ikiteisminio tyrimo – šis veiksmas gali būti atliekamas vadovaujantis KŽĮ 10 straipsnio nuostatomis. Baigiamojo darbo kontekste šiuo atveju nagrinėtina BPK numatyta reglamentacija.

Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas numato, kad elektroniniai ryšiai – tai „signalų perdavimas laidinėmis, radijo, optinėmis ar kitomis elektromagnetinėmis priemonėmis.“ [57] Teisės mokslininkai nurodo, kad kontroliuojant elektroninių ryšių tinklais perduodamą informaciją siekiama tokių tikslų: nustatyti nusikaltimą padariusį asmenį ar asmenis; perimti perduodama informaciją; užfiksuoti perduodama informaciją ir ją kaupti duomenų saugojimo įrenginiuose; susipažinti su perduodamos informacijos turiniu ir lyginti ją su kita byloje esančia informacija; pasirinkti tinkamą tyrimo taktiką; tikslinti tyrimo kryptis; planuoti tolesnius proceso veiksmus; tikrinti iškeltas tyrimo versijas; pateikti reikšmingą informaciją teismui, prieš tai ją užfiksuojant įstatymų nustatyta tvarka.[58] Analizuojant šį tyrimo veiksmą, pažymėtina tai, kad šis tyrimo veiksmas nėra tik telefoninių pokalbių klausymasis, kokiu jis dažnai yra laikomas. Iš esmės, BPK suteikia galimybes kaupti, kontroliuoti bei fiksuoti bet kokio pobūdžio asmens

[55] „Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2008 m. vasario 5 d. sprendimas byloje Ramanauskas prieš Lietuvą,“ *supra* note, 2:10.
[56] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1988 m. birželio 9d. sprendimas byloje Texeira de Castro prieš Portugaliją,“ žiūrėta 2017 10 10 per internetą: https://www.legal-tools.org/doc/b04e95/pdf/.
[57] Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas,“ *Valstybės žinios* 69, 2382 (2004).
[58] Petras Ancelis ir kt., *supra* note, 8:216.

komunikaciją, vykstančia elektroninėje erdvėje. Teisės aktuose nėra konkrečiai nustatyta, kas laikoma turinio duomenimis šio procesinio veiksmo prasme. Teisės literatūroje nurodoma, kad „turinio duomenimis (angl. *communication*) laikoma bet kokia informacija, kuria keičiasi šalys viešųjų elektroninių ryšių paslaugų teikimo atveju, t. y. turinio duomenimis laikomas pokalbio telefonu ar susirašinėjimo elektroniniu paštu turinys. Prie kitos elektroniniais ryšiais perduodamos informacijos priskirtina informacija apie srauto duomenis ir pan.“[59]

Taigi savo esme šis tyrimo veiksmas, kai yra prokuroro prašymas ir yra priimta ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis (teisinis tyrimo veiksmo atlikimo pagrindas), leidžia ikiteisminio tyrimo pareigūnui (ar prokurorui, o išimtinais atvejais – ir ikiteisminio tyrimo teisėjui) klausytis asmenų pokalbių, perduodamų elektroninių ryšių tinklais, taip pat daryti šių pokalbių įrašus, fiksuoti bei kaupti kitą bet kokio pobūdžio informaciją, perduodamą elektroninių ryšių tinklais. Kalbant apie šio tyrimo veiksmo atlikimą, paminėtina, kad ikiteisminio tyrimo teisėjas yra reikšminga šio tyrimo veiksmo atlikimui persona, kadangi būtent ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis leidžia veiksmo iniciatoriui atlikti šį tyrimo veiksmą. Ikiteisminio tyrimo teisėjas privalo įsitikinti ar egzistuoja faktinis tyrimo veiksmo atlikimo pagrindas. Literatūroje nurodoma, kad „vykdydamas ikiteisminio tyrimo teisėjo teisėtumo kontrolės funkciją, ikiteisminio tyrimo teisėjas užtikrina, kad nebūtų pažeisti procese dalyvaujančio asmens teisėti interesai, kad procese dalyvaujantys asmenys laikytųsi galiojančių įstatymų, t. y. užtikrina proceso teisėtumą. Jis konstatuoja, ar buvo (nebuvo) pažeistos asmens teisės, ar yra pakankamas pagrindas skirti procesines prievartos priemones arba nagrinėti bylą teisme, vertina pateiktą informaciją, remdamasis teismine perspektyva, vykdo justicijos funkciją ikiteisminiame tyrime.“[60]

Apie šio tyrimo veiksmo taikymą konstitucingumo aspektu jau buvo kalbėta prie bendrojo slaptųjų tyrimo veiksmo bruožo – išimtinumo / proporcingumo. Šiuo atveju nagrinėtina ir reikšminga yra ir EŽTT praktika. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – ir Konvencija), 8 straipsnio nuostatos numato, kad „kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo asmeninis ir jo šeimos gyvenimas, buto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas. [...] Valdžios pareigūnai neturi teisės kištis į naudojimąsi šia teise, išskyrus įstatymo numatytus atvejus ir kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, viešosios tvarkos ar šalies ekonominės gerovės interesams, siekiant užkirsti kelią teisės pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat gyventojų sveikatai ar dorovei arba kitų žmonių teisėms ir laisvėms apsaugoti.“[61] Nagrinėjant EŽTT praktiką, kas susiję su Konvencijos 8 straipsnio nuostatomis, matyti, jog akcentuojama tai,

[59] Darius Štitilis, „Privataus gyvenimo elektroniniuose ryšiuose ribojimas nusikaltimų tyrimo tikslais,“ *Jurisprudencija*, 2006, 9(87), 7.
[60] Marina Gušauskienė, „Ikiteisminio tyrimo teisėjas - žmogaus teisių garantas,“ *Jurisprudencija*, 2004, 54(49), 129-130.
[61] „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija,“ Visuotinai priimta 1950-11-04, *Valstybės žinios* 40, 987 (1995).

kad tokio lygmens procesinės prievartos priemonės privalo būti reglamentuotos įstatymo lygmeniu. Tai puikiai iliustruojama dar praėjusio amžiaus Strasbūro teismo byloje *Malone prieš Jungtinę Karalystę*, kurioje buvo aiškiai pabrėžta, kad telefoninių pokalbių klausymasis, kai nėra jokio įstatyminio lygmens teisinio pagrindo, laikytinas Konvencijos 8 straipsnio pažeidimu. [62] Analogiškos nuostatos randamos ir byloje *Drakšas prieš Lietuvą.*[63]

Be teisinio pagrindo, kuris, kaip jau minėta, yra ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis, būtinas tyrimo veiksmo atlikimui yra ir faktinis pagrindas. Faktinis tyrimo veiksmo atlikimo pagrindas šiuo atveju yra turima informacija apie rengiamą, daromą ar padarytą labai sunkų, sunkų ar apysunkį nusikaltimą, arba apie BPK 154 straipsnio 1 dalyje išvardintus nesunkius nusikaltimus, taip pat ir apie to paties straipsnio 3 dalyje išvardintus nesunkius nusikaltimus, tačiau draudžiama fiksuoti ar kontroliuoti šių pokalbių turinį. Dar vienas galimas faktinis pagrindas yra tai, jog „yra pavojus, kad nukentėjusiajam, liudytojui ar kitiems proceso dalyviams arba jų artimiesiems bus panaudotas smurtas, prievartavimas ar kitokios neteisėtos veikos.“ [64] Paminėtina ir tai, kad vertindamas šio procesinio veiksmo atlikimo teisėtumą, teismas dar kartą tikrina ar buvo teisinis ir faktiniai pagrindai šio tyrimo veiksmo atlikimui – *„Teisėjų kolegija, atsakydama į kasatorių argumentus, pažymi, kad šioje byloje buvo faktinis ir teisinis pagrindas kontroliuoti telekomunikacijų tinklais perduodamą informaciją bei daryti įrašus.“*[65]

Taigi, elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolė, jos fiksavimas ir kaupimas yra tikrai išskirtinis procesinis veiksmas, kurio taikymas ir reglamentavimas yra atskiros išsamios analizės reikalaujantis dalykas. Analizuojant šį procesinį veiksmą galima aiškiai matyti, jog jis pasižymi visais išskirtiniais procesinių veiksmų bruožais, kurie buvo nagrinėti ankstesniame baigiamojo darbo skyrelyje. Iš esmės, kaip ir minėta, tai yra vienas dažniausiai naudojamų tyrimo veiksmų, o jo problematika yra dažna tiek Lietuvos, tiek tarptautinių teismų nagrinėjimo dalykas. Svarbu paminėti ir tai, kad šis procesinis veiksmas, kad ir kaip stipriai varžo asmenų teises ir laisves, yra būtinas ir ypač reikalingas įrankis teisėsaugos institucijoms. Nesant galimybių atlikti šį procesinį veiksmą duomenų reikšmingų tyrimui rinkimas ikiteisminio tyrimo stadijoje žymiai pasunkėtų, o kai kuriais atvejais taptų neįmanomas. Be kita ko, negalima pamiršti ir minėto ankščiau Konstitucinio Teismo išaiškinimo, kuriame teigiama, kad nusikalstamai elgdamasis žmogus negali tikėtis valstybės ginamų teisių užtikrinimo visa apimtimi. Nagrinėjant šio tyrimo veiksmo charakteristiką, išskirtini tokie jo esminiai bruožai:

---

[62] „Europos Žmogaus Teisių Teismo plenarinės sesijos 1984 m. rugpjūčio 2 d. sprendimas byloje Malone prieš Jungtinę Karalystę,“ žiūrėta 2017 08 01 per internetą: https://stewartroom.co.uk/wp-content/uploads/2014/07/Cases-ECHR-Malone.pdf.

[63] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. liepos 31 d. sprendimas byloje Drakšas prieš Lietuvą,“ žiūrėta 2017 06 30 per internetą: http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/DRAKSAS_2012_sprendimas.pdf.

[64] „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas,“ *supra* note, 1.

[65] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. birželio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-334/2010,“ žiūrėta 2017 08 10 per internetą: http://eteismai.lt/byla/152008683302981/2K-334/2010.

a) tai procesinis tyrimo veiksmas, kurį atlikti galima tik pradėjus ikiteisminį tyrimą;

b) tyrimo veiksmą atlikti galima tik tiriant labai sunkius, sunkius ir konkrečius BPK 154 straipsnyje išvardintus nesunkius nusikaltimus;

c) veiksmo paskirtis – rinkti, kontroliuoti bei fiksuoti bet kokio pobūdžio ar formos asmens komunikaciją, kuri vyksta elektroninėje erdvėje;

d) tai yra nekontaktinio pobūdžio tyrimo veiksmas;

e) tyrimo veiksmo taikymo tikslingumą, taip pat ar yra faktinis tyrimo veiksmo atlikimo pagrindas, kiekvienu atveju sprendžia ikiteisminio tyrimo teisėjas;

f) tai yra itin stipriai asmens teises ir laisves ribojantis procesinis tyrimo veiksmas.

Savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai (BPK 158 straipsnis). Tai yra labai plačios apimties slaptasis tyrimo veiksmas, savyje talpinantis itin daug teisėsaugos institucijų atliekamų veiksmų. Teisinėje literatūroje šis tyrimo veiksmas dar vadinamas „slaptųjų tyrėjų“[66] veiksmu, tad baigiamajame darbe, dėl patogumo, šis terminas taip pat bus vartojamas. Savo esme šis tyrimo veiksmas yra informacijos apie nusikalstamą veiką paieškos būdas, kai asmeniui, kurio priklausomybė ikiteisminio tyrimo institucijoms yra užšifruojama ir jam pavedama atlikti tam tikrus duomenų, susijusių su rengiama, daroma ar padaryta nusikalstama veika, paieškos bei fiksavimo veiksmus, neatskleidžiant savo tikrosios tapatybės ir/ar savo priklausomybės ikiteisminio tyrimo institucijoms. BPK numatytas šio tyrimo veiksmo atlikimo faktinis pagrindas yra aplinkybė, kad turima „pakankamai duomenų apie asmens, dėl kurio atliekamas tyrimas, nusikaltimą.“ Teisinis šio tyrimo veiksmo atlikimo pagrindas, kaip ir daugeliu atveju iniciuojant slaptojo tyrimo veiksmo atlikimą, yra ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis.

BPK 158 straipsnyje taip pat numatyta, kad „tiriant nusikaltimus, ikiteisminio tyrimo pareigūnai tyrimą gali atlikti, neatskleisdami savo tapatybės. Šie pareigūnai šio Kodekso (BPK – aut. pastaba) 159 straipsnyje nustatyta tvarka gali atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus. Jeigu savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų atliekamais veiksmais gali būti varžoma būsto neliečiamybė, susirašinėjimo ar kitokio susižinojimo ne elektroninių ryšių tinklais slaptumas, tokie veiksmai gali būti atliekami tiriant tik labai sunkius, sunkius ir apysunkius nusikaltimus.“ Analizuojant šią teisės normą, gali susidaryti įspūdis, kad BPK šiuo atveju kalba apie nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, kai juos atlieka ikiteisminio tyrimo pareigūnai. Tokia BPK reglamentacija yra aiškiai nepakankama. Visiškai neaišku kas tie slaptieji tyrimo veiksmai apskritai, kokius konkrečius veiksmus šis straipsnis leidžia atlikti. Slaptųjų tyrėjų veiksmai savo specifika labai panašūs į nusikalstamą veiką

[66] Petras Ancelis ir kt., *supra* note, 8:226.

imituojančius veiksmus, mat iš dalies abiejų šių veiksmų uždaviniai sutampa, be to, šie veiksmai gali persipinti arba vienas veiksmas gali peraugti į kitą ir atvirkščiai. Vis dėlto, nėra jokių abejonių, kad tai nėra tapatūs procesiniai veiksmai, kaip galima suprasti analizuojant BPK nuostatas. Painiava taikant šį tyrimo veiksmą matoma ir teisminėje praktikoje. Kaip antai vienoje kasacinėje nutartyje teismas akivaizdžiai neįžvelgė skirtumo tarp BPK 158 ir 159 straipsniuose numatytų procesinių veiksmų - šiuo atveju vienas iš kasacinio skundo elementų buvo tai, kad *„apeliacinės instancijos teismas nepagrįstai nurodė, kad yra nereikšminga, jog ikiteisminio tyrimo teisėjo 2010 m. vasario 20 d. nutartyje buvo nurodytas ne BPK 159, bet 158 straipsnis. Skirtumas tarp BPK 158 ir 159 straipsnių yra tas, kad pagal kodekso 158 straipsnį NVIV gali atlikti tik savo tapatybės neatskleidžiantys pareigūnai, o ne asmuo, kuriam buvo siūloma daryti nusikalstamą veiką ar dalyvauti ją darant. Taigi, nors S. M. teismo 2010 m. vasario 20 d. nutartimi ir buvo leista atlikti NVIV, tačiau jis veikė ne BPK 158 straipsnio 1 ir 6 dalių pagrindu, bet realiai 159 straipsnio 1 dalies pagrindu. Tačiau pastaruoju straipsniu teismas, sankcionuodamas NVIV, nesirėmė. Todėl ikiteisminio tyrimo teisėjas 2010 m. vasario 20 d. nutartimi sankcionuodamas NVIV ir leisdamas veikti S. M., kuriam buvo siūloma daryti nusikalstamą veiką, nutartį priėmė ne tik neturėdamas pakankamo faktinio pagrindo tai daryti, bet ir ne tuo teisiniu pagrindu. Tai taip pat daro minėtą teismo nutartį neteisėta.*“[67] Vis dėlto, kasacinis teismas į šį argumentą atsakė tiesiog taip: *„Kasaciniuose skunduose taip pat nepagrįstai teigiama, kad pirmiau aptarti byloje užfiksuoti pokalbiai tarp S. M. ir A. Z. bei V. T. neatitinka įrodymams keliamų reikalavimų, t. y. gauti neteisėtu būdu. Apeliacinės instancijos teismas pagrįstai šiuos teiginius atmetė, nurodydamas, jog pagal BPK 159 straipsnio 1 dalį nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai gali būti taikomi esant informacijai, kad konkrečiam asmeniui siūloma padaryti nusikaltimą ar dalyvauti jį darant. Teismas nuosprendyje teisingai pažymėjo, kad rėmėsi teismų praktika, kad situacijos, kai į teisėsaugos institucijas kreipiasi asmuo, kuriam yra siūloma ar iš jo reikalaujama, ar provokuojama duoti kyšį, ir pateikia apie tai žodinę informaciją arba taip pat ir savo paties padarytus garso įrašus, teismų praktikoje pripažįstama pakankamu faktiniu pagrindu ne tik pradėti ikiteisminį tyrimą, bet ir kreiptis dėl slaptų tyrimo veiksmų atlikimo.“*[68] Toks kasacinio teismo išaiškinimas yra labai diskutuotinas, nes nėra pasisakoma dėl esminio pateikto kasacinio skundo argumento. Nėra aiškiai pasisakyta, ar gali būti pripažįstami įrodymais duomenys, kai atliekant NVIV, šių veiksmų teisinis pagrindas yra BPK 158 straipsnyje numatyta ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis, nors tyrimo veiksmas akivaizdžiai turėjo būti sankcionuojantis vadovaujantis BPK 159 straipsnio nuostatomis. Manytina, kad slaptųjų tyrimo veiksmų

[67] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-450-697/2016,“ žiūrėta 2017 08 10 per internetą: http://eteismai.lt/byla/102696771837842/2K-450-697/2016.
[68] *Ibid.*

specifiškumas, jų pobūdis ir stipriai ribojamos asmens teisės ir laisvės atliekant tokio pobūdžio veiksmus turėtų lemti tai, kad tokios situacijos turėtų būti pripažįstamos esminiu baudžiamojo proceso pažeidimu.

Paminėtina ir tai, kad šis tyrimo veiksmas itin dažnai painiojamas ir su slaptu sekimu, numatytu BPK 160 straipsnyje. Nors šių tyrimo veiksmų tam tikri požymiai ir panašūs, šie tyrimo veiksmai savo esme yra skirtingi: *„BPK 160 str. leidžia teisėjui prokuroro prašymu paskirti slaptą asmens sekimą ir jo metu daryti vaizdo ar garso įrašą arba filmuoti. Ši priemonė negali būti sutapatinama su BPK 158 str. numatytais savo tapatybės neatskleidžiančių ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmais; tą ir padarė teisėjas, kuris, vadovaudamasis BPK 158 str. 6 d., leido liudytojui V. S. daryti jo pokalbių su K. J. įrašus. BPK 158 str. 6 d. nurodyta, kad ypatingais atvejais, kai nėra kitų galimybių nustatyti nusikaltimus darančius asmenis, šiame straipsnyje nustatyta tvarka tyrimą gali atlikti ir asmenys, kurie nėra ikiteisminio tyrimo pareigūnai. V. S. pokalbių su K. J. įrašų darymas šiuo atveju nėra veiksmas, kurį reglamentuoja BPK 158 straipsnis, o V. S., priešingai negu teigiama kasaciniame skunde, negali būti laikomas asmeniu, veikusiu neatskleidžiant savo tapatybės, ir jam negali būti taikomos BPK 158 str. nuostatos. Pokalbių tarp V. S. ir K. J. įrašų darymas yra BPK 160 str. numatytas veiksmas; specialus leidimas V. S. tai daryti yra perteklinis, nes leidimas buvo duotas ikiteisminio tyrimo pareigūnams. Kaip matyti iš slapto sekimo protokolo ir prie jo pridėtų nuotraukų, pokalbio tarp K. J. ir V. S. įrašas padarytas būtent slapto sekimo metu. Kasatorius itin daug dėmesio skiria tam, ar V. S. 2006-05-24 pokalbio įrašą tarp jo ir K. J. padarė savarankiškai, ar tą padarė ikiteisminio tyrimo pareigūnai, pasinaudodami V. S. suteiktomis techninėmis priemonėmis. “*[69] Kitas teisminės praktikos pavyzdys, kuriame šis veiksmas kasatoriaus buvo painiojamas su slaptu sekimu matomas kasacinėje nutartyje - *„Šiuo atveju buvo leista slapta patekti į negyvenamąsias patalpas – kioską Nr. 5, esantį Gariūnų turgavietėje, jose įrengti technines priemones pokalbių ar kitokio susižinojimo kontrolei ir fiksavimui bei užmezgant kontaktus su F. V. ir D. S. daryti vaizdo ir garso įrašus. Priešingai kasatoriaus tvirtinimui, tokie veiksmai nėra slaptas sekimas, numatytas BPK 160 straipsnyje. Slaptas sekimas atliekamas per atstumą, tiesiogiai nekontaktuojant su sekamu asmeniu ir neįrengiant techninių priemonių patalpų viduje.”*[70] Literatūroje nurodoma, kad šią problemą galima spręsti pasitelkiant racionalius argumentus, konstitucines vertybes ir proporcingumo principą.[71] Įstatymų leidėjas BPK 158 straipsnyje vartoja daugiskaitos terminą „veiksmai“, o tai

[69] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. rugsėjo 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-385/2010,“ žiūrėta 2017 08 10 per internetą: http://eteismai.lt/byla/209694132055187/2K-385/2010.
[70] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-544/2010,“ žiūrėta 2017 10 22 per internetą: http://eteismai.lt/byla/184502451082569/2K-544/2010.
[71] Audrius Juozapavičius, „Nesavarankiškas įrodymų naudojimo neleistinumas: kai kurie konstituciniai aspektai,“ cituota iš: Raimundas Jurka, *supra* note, 18:275.

reiškia, kad tokių veiksmų gali būti ne vienas. Teisinėje literatūroje skiriami tokie galimi teisėsaugos institucijų pareigūnų veiksmai, atliekami BPK 158 straipsnio pagrindu:

a) slapta patekti į pastatus ar patalpas (tiek gyvenamas, tiek negyvenamas), vietoves, transporto priemones siekiant atlikti jų apžiūrą, kratą, poėmį arba daikto, turinčio reikšmės bylai tirti, laikiną paėmimą, jo apžiūrą, tyrimą ir sugrąžinimą;

b) pavyzdžių (medžiagos, žaliavos, produkcijos, dokumentų ir pan.) lyginamajam tyrimui paėmimą;

c) slaptą pašto siuntų poėmį;

d) techninių priemonių taikymą, siekiant kontroliuoti ir fiksuoti asmenų pokalbius, kitokį susižinojimą ar veiksmus;

e) ryšių su asmenimis, tapusiais nusikalstamos veikos tyrimo objektais, užmezgimą, vaizdo/garso fiksavimą kontaktuojant su šiais asmenimis;

f) kontroliuojamąjį gabenimą;

g) nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus.[72]

Teisminėje praktikoje matoma tendencija, kad atliekant BPK 158 straipsnyje numatytą procesinę prievartos priemonę galima atlikti dviejų rūšių veiksmus: *„slapta patekti į gyvenamąsias patalpas, transporto priemones ir juos apžiūrėti, laikinai paimti ir apžiūrėti dokumentus, paimti tyrimui medžiagas, žaliavas, produkcijos pavyzdžius bei kitus objektus, neskelbiant apie jų paėmimą, atlikti kontrolinį gabenimą, užmegzti ryšius su asmenimis, tapusiais nusikalstamos veikos tyrimo objektais ir pan.; atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus.“*[73] Generalinio prokuroro rekomendacijose numatytas galimų atlikti veiksmų sąrašas yra itin platus. Rekomendacijose numatyta, kad BPK 158 straipsnis numato galimybe „slapta kontroliuoti pašto ir dokumentų siuntas, pašto perlaidas ir jų dokumentus; slapta atlikti kratą ar apžiūrą patalpoje ar kitoje vietoje, asmens kratą, asmens apžiūrą, pašto siuntų, daiktų ir dokumentų poėmį; slapta paimti objektų pavyzdžius lyginamajam tyrimui; slapta patekti į asmens būstą, tarnybines ir kitas patalpas, uždaras teritorijas, transporto priemones ir jas arba jose esančius daiktus ir dokumentus apžiūrėti ar paimti ir (ar) šiose patalpose, transporto priemonėse panaudoti technines priemones, atlikti kitus su tuo susijusius teisėtus veiksmus; užmegzti ryšius su asmenimis, tapusiais nusikalstamos veikos tyrimo objektais ir šių kontaktų metu slapta daryti asmenų pokalbių, kitokio susižinojimo ar veiksmų vaizdo ir (ar) garso įrašus; slapta naudoti technines priemones, kontroliuojant ar fiksuojant asmenų pokalbius, kitokį susižinojimą ar veiksmus, kai nė vienam pokalbio, kitokio susižinojimo ar veiksmų dalyviui apie tokią kontrolę nėra žinoma (išskyrus

[72] Petras Ancelis ir kt., *supra* note, 8:226.
[73] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-544/2010,“ *supra* note, 70.

elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos kontrolę); atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, numatytus BPK 158 straipsnio 1 dalyje, atlikti kontroliuojamąjį gabenimą."[74]

Vis dėlto, šiuo metu jau galima išskirti aiškius atribojimus taikant BPK 158 ir 160 straipsnių nuostatas. Visų pirma, teisės literatūroje pabrėžiama, kad slaptųjų tyrėjų veiksmai, priešingai nei slaptas sekimas, gali būti kontaktinio pobūdžio veiksmas - „tik savo tapatybės neatskleidžiantys pareigūnai, iš esmės apsimesdami su teisėsaugos institucijomis nesusijusiais asmenimis gali užmegzti ryšį su asmeniu, kurio atžvilgiu atliekamas šis veiksmas."[75] Tokia nuostata, kaip jau ir minėta, randama ir teisminėje praktikoje - *„Iš pateikto protokolo matyti, kad su nuteistuoju V. Š. buvo kalbamasis STT patalpose, šiam asmeniui žinant ir aiškiai suvokiant, kad su juo apie bylai svarbias aplinkybes tarnybinėse patalpose bendrauja ikiteisminio tyrimo pareigūnas. Aptartos aplinkybės rodo, kad bendraudamas su nuteistuoju, ikiteisminio tyrimo pareigūnas iš esmės neatliko jokių BPK 158 str. numatytų veiksmų ir nesilaikė esminės ikiteisminio tyrimo teisėjos nutartyje bei įstatyme nustatytos tokių veiksmų atlikimo sąlygos tyrimą atlikti, neatskleidžiant savo tapatybės.* [...] *STT pareigūnas šiuo atveju atliko ne BPK 158 str. ir teisėjos nutartyje numatytus veiksmus, o atskleidęs nuteistajam savo tapatybę, faktiškai atliko Jo apklausą."*[76] Antra, skiriasi šių procesinių veiksmų „krūvis", kuriuo šie procesiniai veiksmai pažeidžia asmens teises ir laisves. Nurodoma, kad „[...] bendrosios sankcionavimo nuostatos numato, kad BPK 158 straipsnyje įtvirtinti slaptųjų tyrėjų veiksmai galimi tik esant ikiteisminio tyrimo teisėjo nutarčiai, o BPK 160 straipsnyje įtvirtintas slaptas sekimas galimas ir prokuroro nutarimu. Specialiosios sankcionavimo nuostatos, įtvirtintos BPK 160^1 straipsnyje numatytais ypatingais atvejais, leidžia slaptą sekimą atlikti ir ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu, o slaptųjų tyrėjų veiksmus – mažių mažiausiai prokuroro nutarimu."[77] Trečia, svarbu tai, kad išimtinais atvejais slaptųjų tyrėjų veiksmus gali atlikti ir ne pareigūnai. BPK 158 straipsnio 6 dalis numato, kad „ypatingais atvejais, kai nėra kitų galimybių nustatyti nusikaltimus darančius asmenis, šiame straipsnyje nustatyta tvarka tyrimą gali atlikti ir asmenys, kurie nėra ikiteisminio tyrimo pareigūnai." Tai iš esmės leidžia visus aptartus slaptuosius tyrimo veiksmus, patenkančius į BPK 158 straipsnio reglamentavimo sritį, atlikti paprastam žmogui (ne pareigūnui). Tokia praktika, manytina, yra dažna mažesniuose miestuose, miestų rajonuose, kur visi pareigūnai yra žinomi ir dėl šių priežasčių būtina pasinaudoti kitų žmonių pagalba siekiant atlikti vieną ar kitą veiksmą. Tokia straipsnio reglamentacija vėlgi savaime kelia klausimą – kuo tada skiriasi BPK 158 ir 159

[74] „Rekomendacijos dėl Kriminalinės žvalgybos įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese," *supra* note, 41:52 p.
[75] Raimundas Jurka, *supra* note, 18:275.
[76] „Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. sausio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-17-202/2016," *supra* note, 32.
[77] Raimundas Jurka, *op. cit.*

straipsnių nuostatos, kam reikalinga ta 158 straipsnio 6 dalis, o atsakymas į tokį klausimą yra ganėtinai paprastas – vadovaujantis BPK 159 straipsnio nuostatomis asmeniui yra siūloma padaryti nusikaltimą ar dalyvauti jį darant, o pagal BPK 158 straipsnio nuostatas tiek NVIV, tiek kitus veiksmus, kiek tai patenka į šio straipsnio ribas, asmuo gali atlikti net ir tada, kai jam nėra siūloma padaryti nusikaltimą ar dalyvauti jį darant. Literatūroje nurodoma, kad „taip įtvirtinama išimtinė situacija, leidžianti ne ikiteisminio tyrimo pareigūnui atlikti slaptųjų tyrėjų veiksmus ne dėl to, kad taip veikti yra veiksmingiau ar patogiau, bet dėl to, kad nėra jokios kitos objektyvios galimybės nustatyti nusikaltimą darantį asmenį."[78]

Kalbant apie slaptųjų tyrėjų procesinio veiksmo reglamentą, klausimų tam tikrais aspektais kelia generalinio prokuroro Rekomendacijų (ikiteisminio tyrimo įstaigoms jos yra privalomo pobūdžio) ir BPK nuostatų santykis. Šiuo atveju Rekomendacijos kai kuriais atvejais nustato net griežtesnes taisykles nei BPK. Kaip antai Rekomendacijose nurodoma, kad „Vienos ikiteisminio tyrimo teisėjo nutarties, priimtos vadovaujantis BPK 158 straipsniu, pagrindu slapta atlikti kratą, asmens apžiūrą, pašto siuntų, daiktų ir dokumentų poėmį, slapta paimti objektų pavyzdžius lyginamajam tyrimui galima tik vieną kartą. Jei tyrimo metu būtina slapta patekti į gyvenamąsias ar negyvenamąsias patalpas, transporto priemones daugiau nei vieną kartą, prokuroro prašyme ikiteisminio tyrimo teisėjui nurodoma ne tik slaptų veiksmų trukmė, bet ir kiek kartų per šį laikotarpį ir kokiais tikslais prašoma leidimo slapta patekti į patalpas ar transporto priemones."[79] Tuo tarpu pagal galiojančio BPK 158 straipsnio 3 dalies 6 punkto nuostatas, nutartyje leisti savo tapatybės neatskleidžiantiems ikiteisminio tyrimo pareigūnams atlikti veiksmus turi būti nurodyta tik slaptų veiksmų trukmė. Iš esmės matyti, kad Rekomendacijos numato daug griežtesnį reikalavimą šio procesinio veiksmo atlikimui. Pagal BPK nuostatas tiesiogiai reikalaujama nurodyti slaptų veiksmų trukmę, o vadovaujantis Rekomendacijomis matyti, kad nutartis galioja tik vienam veiksmo atlikimo kartui. Taip pat, vadovaujantis jau minėtomis Rekomendacijomis, jei į gyvenamąsias ar negyvenamąsias patalpas, transporto priemones patenkama daugiau nei vieną kartą – nutartyje turi būti nurodamas patekimo kartų skaičius, ko taip pat tiesiogiai nenumato BPK. Dar vienas reikalavimas, numatytas Rekomendacijose - tai atskiros nutarties būtinumas, jei atliekant slaptųjų tyrėjų veiksmus norima naudoti technines priemones - „Jei atliekant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, numatytus BPK 158 straipsnio 1 dalyje, norima fotografuoti, filmuoti, daryti vaizdo ir (ar) garso įrašą, šie veiksmai turi būti nurodyti prokuroro prašyme ikiteisminio tyrimo teisėjui."[80] Tuo tarpu BPK tokios būtinybės tiesiogiai nenurodo. Tai yra ganėtinai įdomus ir, manytina, ne visiškai

[78] Raimundas Jurka, *supra* note, 18:275.
[79] „Rekomendacijos dėl Kriminalinės žvalgybos įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese," *supra* note, 41:52 p.
[80] *Ibid.*, 61 p.

tinkamas reglamentavimas. Rekomendacijos šiuo atveju turėtų būti nukreiptos į slaptųjų tyrimo veiksmų taikymo sąlygų apibendrinimą, išaiškinimą, siekiant ikiteisminį tyrimą atliekantiems asmenims paaiškinti ganėtinai painias BPK nuostatas. Šiuo atveju yra taip, kad tarsi įvedami papildomi apribojai, net ir apsunkinantys darbą ikiteisminį tyrimą atliekantiems subjektams. Be kita ko, įnešama ir dar daugiau neaiškumo ir painiavos, nes prokurorui ir teisėjui sprendžiant klausimą dėl slaptojo tyrimo veiksmo sankcionavimo, teisėjas gali tiesiog nesutikti su prokuroro prašymų į priimamą nutartį įtraukti vieną ar kitą punktą, kuris privalomas pagal Rekomendacijas. Teisėjui šio teisės akto nuostatos tiesiog nėra privalomos ir kai kurie jų reikalavimai gali pasirodyti pertekliniai.

Labai svarbus yra ir kamerinių agentų panaudojimo klausimas pasitelkiant BPK 158 straipsnyje numatytą procesinę prievartos priemonę. Lietuvoje yra tikrai ne viena byla, kurioje nagrinėtas „visiškai atsitiktinai“ kameroje atsidūrusio asmens parodymų leistinumas, kai įtariamasis būdamas sulaikytas ar suimtas tiesiog išsipasakoja kameros draugui.[81] Vis dėlto, Lietuvos teisėje ši problema nėra iš esmės išnagrinėta, todėl tiek kasacinės instancijos, tiek žemesniųjų instancijų teismai remiasi EŽTT praktikoje formuojamais kriterijais, o EŽTT praktikoje šiuo klausimu matyti tokia pozicija - *„Kadangi teisė tylėti ir neduoti prieš save parodymų yra pirmiausiai skirta apsaugoti nuo valdžios netinkamos prievartos ir įrodymų gavimo prievartos ir spaudimo būdu prieš kaltinamojo valią, teisės apimtis neapsiriboja bylomis, kuriose naudojama prievarta, susijusi su kaltinamuoju arba kur kaltinamajam valia kažkuriuo būdu buvo primesta. Teisė, kurią Teismas mini aukščiau, yra teisingo proceso sąvokos šerdis, tarnauja iš principo apsaugoti įtariamojo laisvei pasirinkti kalbėti ar tylėti, kuomet yra apklausiamas policijos. Tokiai pasirinkimo laisvei buvo pakenkta šioje byloje, kurioje, įtariamajam pasirinkus teisę tylėti per apklausą, gudravimo būdu iš įtariamojo buvo išgauti prisipažinimai ar inkriminuojamo pobūdžio pareiškimai, kurių buvo neįmanoma gauti per apklausą, ir kur tokiu būdu gauti prisipažinimai ar pareiškimai pateikti kaip įrodymai teismo proceso metu.“*[82] Šioje byloje EŽTT taip pat nurodė, kad sprendžiant klausimą ar slaptųjų tyrimo veiksmų metu nebuvo pažeista pareiškėjo teisė į teisingą procesą būtina vertinti teisės į gynybą garantijos turinį šiame kontekste, taip pat privalu vertinti tai, ar pareiškėjo teiginiai jam būnant kameroje buvo išsakyti laisvai, nevaržomai, ar nebuvo provokavimo, kitokio raginimo kalbėti požymių. Be kita ko, būtina vertinti įrodymų kokybę, kuri priklauso nuo to, kokiomis aplinkybėmis tokie įrodymai buvo renkami, t. y. svarbu vertinti tokių įrodymų patikimumą ir tikslumą.

[81] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gegužės 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-290/2013,“ žiūrėta 2017 03 24 per internetą: http://eteismai.lt/byla/237839240887925/2K-290/2013.
[82] „Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2003 m. vasario 5 d. sprendimas byloje Allan prieš Jungtinę Karalystę,“ cituota iš: Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. balandžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-170/2008, žiūrėta 2017 06 19 per internetą: http://eteismai.lt/byla/112317644327008/1A-170/2008.

Taigi, išskirtini tokie esminiai BPK 158 straipsnyje numatyto procesinio veiksmo požymiai:

a) šio tyrimo veiksmo paskirtis yra rinkti reikšmingus duomenis tiriant nusikaltimus;

b) asmuo, kurio atžvilgiu šis tyrimo veiksmas yra atliekamas, neturi ir negali suprasti, kad su juo bendrauja slaptasis tyrėjas;

c) tai gali būti ir kontaktinio pobūdžio veiksmas, tačiau tokiu atveju, asmuo ar objektas yra tik stebimas, jam negali būti daromas poveikis;

d) tyrimo veiksmą išimtinais atvejais gali atlikti ir ne pareigūnai.

Slaptas sekimas (BPK 160 straipsnis). Kalbant apie šį neviešą procesinį veiksmą pažymėtina, kad daugelis jo aspektu aptarti prie kitų tyrimo veiksmų, daugelis jo bruožų atskleisti prie slaptųjų tyrėjų procesinio veiksmo charakteristikos, nes šie du tyrimo veiksmai itin dažnai painiojami. Slaptas sekimas – tai procesinis tyrimo veiksmas, kurio metu procesinį veiksmą atliekantys asmenys tiesiogiai seką asmenį, transporto priemonę arba kitą objektą. Teisės literatūroje nurodoma, kad šio tyrimo veiksmo paskirtis yra rinkti tyrimui reikšmingus duomenis per atstumą, nuotoliniu būdu, vengiant užmegzti bet kokios formos tiesioginį ar netiesioginį ryšį su tiriamuoju asmeniu.[83] Norint taikyti šį neviešo pobūdžio tyrimo veiksmą, kaip ir visais kitais atvejais yra būtinas faktinis ir teisinis pagrindas. Šiuo atveju BPK nenumato faktinio šio tyrimo veiksmo atlikimo pagrindo kaip tokio. Teisinėje literatūroje nurodoma, kad „norint taikyti slaptą sekimą pakanka turėti tiek informacijos (duomenų), kad teisėjui, neatidėliotinais atvejais ir ikiteisminio tyrimo pareigūnui ar prokurorui nekiltų didelių abejonių dėl žmogaus teisių ir laisvių suvaržymo būtinumo bei pasirinktos priemonės tinkamumo, o surinktos informacijos pakankamumas faktinio pagrindo konstatavimui būtu vertinamas per protingo žmogaus patirtį.“[84] Teisinis pagrindas šiuo atveju yra motyvuota ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis. Neatidėliotinais atvejais ši procesinė prievartos priemonė gali būti skirta ir prokuroro bei ikiteisminio tyrimo pareigūno nutarimu.

Galiojančiuose teisės aktuose išskirta slapto sekimo samprata yra ganėtinai glausta. Pagal galiojančio KŽĮ nuostatas „sekimas tai - kriminalinės žvalgybos informacijos rinkimo būdas, kai informacija gaunama išskiriant, atpažįstant ir (ar) stebint objektą.“ BPK slapto sekimo sampratos visiškai nepateikia, tad detalesnė šio tyrimo veiksmo samprata randama teisminėje praktikoje ir žemesnės juridinės galios teisės aktuose. Slapto sekimo objektais yra asmenys, transporto priemonės arba bet koks kitas objektas - *„Pagal BPK 160 straipsnį bylai reikšmingai informacijai gauti gali būti slapta sekami asmenys (įtariamasis, nukentėjusysis ar kitas asmuo), transporto*

[83] Eveline Rubbers, *supra* note, 10:339.
[84] Gediminas Bučiūnas, *Slaptas sekimas: Teisinis reglamentavimas ir praktiniai aspektai* (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2012), 147-148.

priemonės arba kitas objektas.“[85] Rekomendacijose taip pat numatytos tam tikros taisyklės kalbant apie slaptą sekimą. Visų pirma, nurodyta tai, kad šis tyrimo veiksmas yra nekontaktinis tyrimo veiksmas, o taip pat kad atliekant šį tyrimo veiksmą nėra įrenginėjamos techninės priemonės patalpų ar transporto priemonių, kurios yra sekamos viduje - „Paprastai asmenų, judančių transporto priemonių ar objektų slaptas sekimas atliekamas per atstumą (tiesiogiai nekontaktuojant su sekamu asmeniu) bei neįrengiant techninių priemonių patalpų ar transporto priemonių viduje (pvz., transporto priemonės viduje įrengiant globalios padėties nustatymo sistemos (GPS) imtuvą).“[86] Teisminėje praktikoje randamos kiek griežtesnės nuostatos - *„Slaptas sekimas atliekamas per atstumą, tiesiogiai nekontaktuojant su sekamu asmeniu ir neįrengiant techninių priemonių patalpų viduje.“*[87]

Pažymėtina, kad tiek vadovaujantis Rekomendacijomis, tiek teismine praktika tampa aišku, kad slaptas sekimas iš slaptųjų procesinių veiksmų sistemos išsiskiria tuo, kad jį atlikti galima ir tiriant baudžiamuosius nusižengimus. *„BK 160 straipsnyje numatyta procesinė prievartos priemonė gali būti taikoma tiriant bet kokią nusikalstamą veiką.*“[88]

Taigi, išskirtini tokie esminiai BPK 160 straipsnyje numatyto procesinio veiksmo požymiai:

a) tyrimo veiksmo paskirtis yra rinkti tyrimui reikšmingus duomenis stebint asmenį, objektą ar kitą reiškinį su juo nekontaktuojant (sekamas asmuo sekantįjį gali matyti, tačiau privalo nesuteikti tam reikiamos prasmės t. y. neturi suprasti, kad yra sekamas ir stebimas);

b) tyrimo veiksmo atlikimas galimas ir tiriant baudžiamuosius nusižengimus;

c) tyrimo veiksmu galime kontroliuoti išimtinai visus baudžiamojo proceso subjektus, tiek visiškai su baudžiamuoju procesu nesusijusius asmenis, objektus.

Išanalizavus šiuos tris tyrimo veiksmus matyti, kad jų taikymo specifiškumas yra tiesiog fenomenalus. BPK daugeliu atveju šių slaptųjų tyrimo veiksmų taikymo nedetalizuoja, tokia pareiga paliekama teisminei praktikai. Logiška, kad teisminė praktika šių tyrimo veiksmų taikymą pakreips viena ar kita kryptimi, nustatys tam tikras taisykles, tačiau vertinant tai, kad šie tyrimo veiksmai išimtinai stipriai riboja asmens teises ir laisves, yra itin griežto pobūdžio, manytina, kad jų taikymo sąlygos įstatyme turėtų būti numatytos šiek tiek detaliau. Kita vertus, išanalizuotos generalinio prokuroro Rekomendacijos kai kuriuos slaptųjų tyrimo veiksmų taikymo aspektus detalizuoja, apibrėžia, tačiau, kaip nurodo EŽTT praktika, tokios procesinės prievartos turi būti

[85] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-500/2010,“ žiūrėta 2017 02 17 per internetą: http://eteismai.lt/byla/217891486913509/2K-500/2010.
[86] „Rekomendacijos dėl Kriminalinės žvalgybos įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese,“ *supra* note, 41:67 p.
[87] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-544/2010,“ *supra* note, 70.
[88] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. rugsėjo 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-385/2010,“ *supra* note, 69.

numatytos įstatyme, o šis „numatymas“ greičiausiai reiškią aiškų ir detalų įstatyminį reglamentavimą, o ne teisminės praktikos ir rekomendacijų lygmens taisykles. Analizuojant slaptuosius tyrimo veiksmus aiškiai matyti, jog daugeliu atveju šie tyrimo veiksmai yra itin panašūs, jų požymiai supanašėja, persipina ir kartais supainioja net ir teismus. Tokia situacija sąlygoja tai, kad šie tyrimo veiksmai tiesiog privalo būti daug konkrečiau reglamentuoti, apibrėžti ir aiškūs.

2. NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ IMITUOJANČIŲ VEIKSMŲ KAIP SAVARANKIŠKO PROCESINIO VEIKSMO CHARAKTERISTIKA BEI YPATUMAI

Nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai yra itin specifinis neviešo pobūdžio (slaptas) tyrimo veiksmas. Iš pažiūros gali pasirodyti, kad NVIV jau yra ganėtinai nemažai teisės mokslininkų dėmesio sulaukęs procesinis veiksmas, o teisminė praktika, nustatant šio tyrimo veiksmo taikymo sąlygas ir tvarką jau turėtų būti bent šiek tiek nusistovėjusi. Vis dėlto, tiesa yra ta, kad teisminė praktika, kalbant apie NVIV, o ypač provokacijos aspektu, yra itin dinamiška ir vis dar kintanti. Su šia nuomone sutinka ir R. Jurka, kuris teigia, jog „atrodytų, jog Lietuvos baudžiamojo proceso teisės teorijoje, proceso įstatymuose ir teisminėje praktikoje analizuojamasis veiksmas yra plačiai aptartas, išanalizuotas bei sulaukęs pakankamo, kartu ir kritiško, dėmesio, tačiau teisminės praktikos bylose, kuriose dominuoja įrodymai, surinkti imituojant nusikalstamą veiką, evoliucija rodo įrodymų rinkimo esant provokacijos požymiams vertinimo kaitą.“[89] Be kita ko, teisminė praktika vis dar susiduria su situacijomis, kai kasacinės instancijos teismas keičia žemesniųjų instancijų teismų sprendimus sprendžiant NVIV teisėtumo klausimą, kas pakankamai aiškiai signalizuoja apie vis dar egzistuojančią problemą. Taigi, nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų atlikimo sąlygos ir tvarka yra vis dar besiformuojantis dalykas. Paminėtina ir tai, kad, NVIV yra itin stipriai žmogaus teises ir laisves ribojantis procesinis veiksmas. Žmogus, kurio atžvilgiu šis tyrimo veiksmas yra atliekamas, patenka į situaciją, kai yra tiesiogiai „apgaunamas“ teisėsaugos institucijų pareigūnų. Šios „apgavystės“ teisėtumo ribos yra labai trapios, ir vis dar neaiškios, dažnu atveju itin diskusinės, tad šio tyrimo veiksmo atlikimo tvarkos ir sąlygų paieška ir analizė yra būtinas žingsnis siekiant suprasti šio tyrimo veiksmo specifiškumą ir prasmę.

Teisminės praktikos analizė atskleidžia, jog vis dar ne visiškai suprantamos šio tyrimo veiksmo atlikimo ribos, kartais ne visiškai suprantama jo reikšmė, paskirtis ir siekiamybė, t. y. vis dar pasitaiko atveju, kai NVIV pasitelkiamas sukurti nusikalstamos veikos požymių turinčius veiksmus, o ne juos imituoti. Šiuo aspektu labai svarbus yra ir sąvokų klausimas. Teisinėje literatūroje teigiama, kad „labai svarbu, kad sąvokos būtų tikslios, konkrečios ir teisingos, nes tiek ikiteisminio tyrimo pareigūnai, tiek asmenys, kuriems turi būti pranešama apie tokių priemonių naudojimą jų atžvilgiu ir kt. turėtų žinoti, kokie šie veiksmai. Viskas nuo netikslaus ir neteisingo reglamentavimo ir prasideda, o baigiasi bloga teismų praktika.“[90]

Taigi, šiame skyriuje atskleidžiamas NVIV teisinis reguliavimas, taip pat šių veiksmų samprata, funkcionalumas, apribojimai ir taikymo sąlygos.

---

[89] Raimundas Jurka, *supra* note, 5:250.

[90] Milda Skirgailaitė, „Nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai kaip procesinė prievartos priemonė: samprata, taikymo tvarka ir teisėtumo ribos“ (Magistro baigiamasis darbas, Vilniaus universitetas, 2011), 9, https://epublications.vu.lt/object/elaba:2152577/.

2.1. Nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų teisinio reguliavimo ypatumai

Kaip jau ir minėta, NVIV atlikimą Lietuvoje reglamentuoja du teisės aktai. Šio veiksmo atlikimo galimybę numato tiek BPK, tiek KŽĮ. Galimybė atlikti NVIV vadovaujantis BPK numatyta tiek BPK 158, tiek BPK 159 straipsniuose. KŽĮ tokią galimybę įtvirtina šio įstatymo 13 straipsnyje. Vis dėlto, kalbant apie šį tyrimo veiksmą BPK prasme, aktualus tampa ne tik tiesioginis šių veiksmų atlikimo reglamentas, bet ypatingą reikšmę įgyja ir kiti teisiniai imperatyvai, kurie susiję su šio tyrimo veiksmo atlikimu – BPK 11 straipsnis, 20 straipsnis, 44 straipsnio 9 dalis ir 160^1 straipsnis. Šios teisės normos tarsi „įstato“ NVIV vykdytoją ar organizatorių (iniciatorių) į tam tikrus rėmus, apibrėžia principus, numato tam tikras išimtines situacijas, keičiančias šio slaptojo tyrimo veiksmo eigą ir kt. Visų šių išvardintų teisės normų nuostatos itin aktualios šio tyrimo veiksmo taikymui ir jų pamiršti kalbant apie šį tyrimo veiksmą, o juolab analizuojant jo taikymo problematiką negalima. BPK, lygiai taip pat kaip ir BK yra vientisas teisės aktas, tad visiškai nesvarbu, kad tam tikros taisyklės numatomos atskiruose straipsniuose ar atskiruose įstatymo skyriuose. Savaime suprantama, jog išvardinti BPK straipsniai nėra vieninteliai, aktualūs NVIV atlikimui, tačiau būtent šie įstatymo straipsniai yra svarbiausi, esminiai. Paminėtina ir tai, kad KŽĮ nuostatos taip pat numato tam tikrus aspektus, kuriais privalo vadovautis NVIV atliekantis ar šių veiksmų atlikimą organizuojantis asmuo, tačiau šiame kontekste didžiausias dėmesys bus skiriamas baudžiamojo proceso kodekso normų analizei. BPK 11, 158 ir 160^1 straipsnių analizė pateikta ankstesniame baigiamojo darbo skyriuje, tad šiame darbo etape jų kartoti netikslinga, didžiausias dėmesys bus kreipiamas į dar nenagrinėtas BPK nuostatas.

Pirmiausiai, aptartina situacija, kai klaidingai derinamos BPK ir KŽĮ nuostatos. Logiška tai, kad atliekant NVIV vadovaujantis skirtingais teisės aktais, iš pažiūros to paties tyrimo veiksmo atlikimas nėra visiškai tapatus, tad siekiant teisinio aiškumo šią problemą būtina aptarti. Puikus šios situacijos pavyzdys matomas vienoje kasacinio teismo nutartyje, kurioje teigiama, kad *„nors kasatorius teisingai pastebi, kad apeliacinės instancijos teismas atsakydamas į jo apeliacinio skundo argumentus dėl prieš S. A. neva atliktos provokacijos turėjo vadovautis ne BPK nuostatomis, o Kriminalinės žvalgybos įstatymu, tačiau įvertinus tai, kad tiek BPK 159 straipsnio 3 dalis, tiek ir KŽĮ 5 straipsnio 4 dalis iš esmės vienodai reglamentuoja draudimą provokuoti asmenis padaryti nusikalstamas veikas, kasaciniame skunde nurodyto pažeidimo nepripažįsta esminiu.”*[91] Kaip matyti, kasacinis teismas tokios situacijos nepripažino esminiu procesiniu pažeidimu. Tokia kasacinio teismo pozicija yra diskutuotina. Galima teigti, kad pats

[91] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-442-303/2016,“ žiūrėta 2017 08 06 per internetą: http://eteismai.lt/byla/261066787639700/2K-422-303/2016.

Teismas, nurodydamas skirtingą teisinį šio tyrimo veiksmo atlikimo pagrindą aiškiai nurodo, kad šie veiksmai negali būti „iš esmės vienodai reglamentuoti“, nes tokioje situacijoje kyla klausimas kodėl tada šis procesinis veiksmas turėtų būti reglamentuotas dvejais skirtingais teisės aktais? Manytina, kad šiuo atveju asmens teisė į teisingą bei išsamų bylos nagrinėjimą yra neabejotinai pažeista. Analogiška situacija galėtų būti ir, pavyzdžiui, paskiriant asmeniui sankciją pagal BK, o ne pagal administracinės teisės nuostatas, kai yra tokia galimybė, teigiant, kad šiuo atveju paskirtos sankcijos dydis yra vienodas ir nėra visiškai jokio skirtumo, kuriuo teisės aktu remiantis asmuo buvo nubaustas. Manytina, kad tokia situacija yra negalima. Pažymėtina, kad asmens teisių apimtys, kurias šis įgyja pradėjus ikiteisminį tyrimą yra daug platesnės, lyginant su tomis, kurias asmuo turi kriminalinės žvalgybos tyrimo metu. Ikiteisminis tyrimas yra daug griežčiau ir konkrečiau reglamentuota procesinė veikla. Apie asmens atžvilgiu taikytas procesines prievartos priemones ikiteisminio tyrimo metu, kaip ir minėta, asmuo ankščiau ar vėliau būtinai bus informuotas, o KŽĮ nustatyta tvarka gali ir nebūti. Savo esme tai yra visiškai skirtingi savarankiški teisės aktai, turintys skirtingą paskirtį ir skirtingą procesinę formą. Šių teisės aktų nuostatų nevalia painioti.

BPK 159 straipsnis. BPK 159 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad „prokuroras, iš asmens gavęs informaciją, kad tam asmeniui siūloma padaryti nusikaltimą ar dalyvauti jį darant, gali kreiptis į ikiteisminio tyrimo teisėją su prašymu leisti tam asmeniui atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, kad būtų įmanoma išaiškinti nusikaltimus darančius asmenis.“ To paties straipsnio 2 dalyje numatyta, kad „leisdamas atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, ikiteisminio tyrimo teisėjas turi priimti nutartį. Šioje nutartyje turi būti nurodyta: 1) asmuo, kuriam leidžiama atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus; 2) asmuo, prieš kurį veiksmai turi būti atlikti; 3) duomenys apie asmens, prieš kurį veiksmai turi būti atlikti, nusikalstamą veiką; 4) konkretūs veiksmai, kuriuos leidžiama atlikti; 5) siekiamas rezultatas; 6) veiksmų atlikimo trukmė.“ Analizuojant šios BPK normos turinį pirmiausia pastebėtina, kad šio straipsnio 1 dalies dispozicija imperatyviai nurodo, kad asmeniui turi būti siūloma padaryti nusikalstamą veiką ar dalyvauti ją darant. Tai reiškia, kad šios normos subjektas yra specifinis – ne bet koks asmuo, o būtent asmuo, kuriam siūloma padaryti nusikalstamą veiką ar dalyvauti ją darant. Ši specialaus subjekto nuostata galėtų pasirodyti akivaizdi, tačiau teisminėje praktikoje pasitaiko situacijų, kai keliamas klausimas būtent dėl specialaus šio straipsnio subjekto – *„Gynėjas teigia, kad vargu ar buvo galima NVIV dalyvius prilyginti asmenims, kuriems buvo pasiūlyta padaryti nusikalstamas veikas, nes T. G. buvo tas asmuo, kuris pats kreipėsi į M. U. dėl psichotropinių medžiagų įsigijimo ir kuris faktiškai išprovokavo M. U. padaryti nusikaltimą. BPK 158 straipsnio 1 dalis leido savo tapatybės neatskleidžiantiems ikiteisminio tyrimo pareigūnams atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, tačiau tokius veiksmus jie galėjo atlikti tik BPK 159 straipsnyje nustatyta*

tvarka. BPK 159 straipsnio 2 dalies 2 punkte, kaip ir BPK 158 straipsnio 3 dalies 2 punkte, minimas tik konkretus asmuo, prieš kurį turi būti atlikti nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai.“[92] Analogiška situacija tiriama ir kitoje kasacinio teismo byloje – *„Byloje neginčytinai nustatyta, kad 2013 m. balandžio 25 d. (dėl pasikėsinimo padaryti labai sunkų nusikaltimą) ne A. K. susisiekė su įslaptintu liudytoju Nr. 1, o atvirkščiai, pastarasis paskambino A. K., teiravosi dėl psichotropinių medžiagų įsigijimo.“*[93] Būtent siūlymas asmeniui atlikti nusikaltimą ar dalyvauti jį darant ir yra pripažįstamas faktiniu pagrindu inicijuoti NVIV atlikimą – *„Pažymėtina, kad situacijos, kai į teisėsaugos institucijas kreipiasi asmuo, kuriam yra siūloma, ar iš jo reikalaujama ar provokuojama duoti kyšį, ir pateikia apie tai žodinę informaciją, arba taip pat ir savo paties padarytus garso įrašus, teismų praktikoje pripažįstama pakankamu faktiniu pagrindu ne tik pradėti ikiteisminį tyrimą, bet ir kreiptis dėl slaptų tyrimo veiksmų atlikimo.“*[94] Taigi, kaip matyti iš analizuojamos teisminės praktikos, ganėtinai dažna yra situacija kai keliamas klausimas dėl specialaus subjekto, t. y. ar asmeniui, kuris atliko NVIV, buvo siūloma padaryti nusikalstamą veiką ar dalyvauti ją darant. Pažymėtina, kad tais atvejais, kai NVIV atlieka asmuo, kuriam nėra siūloma padaryti nusikalstamą veiką ar dalyvauti jį darant – šis procesinis veiksmas privalo būti atliekamas vadovaujantis BPK 158 straipsnio (o ypač šio straipsnio 6 dalies) nuostatomis, o ne BPK 159 straipsniu.

Kalbant apie šio procesinio veiksmo teisinį reguliavimą kyla klausimas, ką apskritai reiškia formuluotė „nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai“. Įstatymas, kaip jau ir minėta, tiesioginio tokių veiksmų sąrašo nepateikia. Lingvistiškai aiškinant šią teisės normą, manytina, kad šiuo procesiniu tyrimo veiksmu įtvirtinama galimybė atlikti bet kokius veiksmus, formaliai atitinkančius nusikalstamos veikos objektyviuosius sudėties požymius. Vis dėlto, teisminėje praktikoje šiuo klausimu vėlgi yra diskusijų – štai vienoje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byloje kasatorius teigė, kad teisėsaugos pareigūnai, duodami asmeniui grynųjų pinigų (lėšų) tuo tikslu, kad asmuo, vėliau atliksiantis NVIV, palaikytų gerus santykius su nuteistuoju, privalėjo jau tada turėti ikiteisminio tyrimo teisėjo sankciją atlikti NVIV, nes šiuo veiksmu iš esmės jau buvo pradėta atlikti NVIV, tai galima įvardinti kaip parengiamąjį veiksmą. Kasacinis teismas šiuo atveju pasisakė ganėtinai dviprasmiškai – *„BPK 159 straipsnyje numatyta ikiteisminio tyrimo teisėjo nutartis, atliekant ikiteisminį tyrimą, turi būti priimta tuo atveju, kai tyrimo metu norima imituoti nusikalstamą veiką. Ikiteisminio tyrimo teisėjas* [...] *gali leisti atlikti veiksmus, kuriuose yra*

[92] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. sausio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-53-895/2016,“ žiūrėta 2017 08 12 per internetą: http://eteismai.lt/byla/224862839904917/2K-53-895/2016.
[93] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. birželio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-149-511/2017,“ žiūrėta 2017 09 02 per internetą: https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/a7f1a300511a11e7846ef01bfffb9b64.
[94] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-552-976/2015,“ žiūrėta 2017 09 03 per internetą: http://eteismai.lt/byla/154258355084711/2K-552-976/2015.

nusikaltimo požymių, pavyzdžiui, leisti įsigyti narkotines ar psichotropines medžiagas, duoti kyšį. [...] *Tais atvejais, kai apie galimai daromą nusikalstama veiką pranešęs asmuo toliau bendraudamas su galimai veiką darančiu asmeniu neatlieka jokių baudžiamojo įstatymo uždraustų veiksmų, teismo sankcija pagal BPK 159 straipsnį šiems veiksmams (baudžiamojo įstatymo nedraudžiamų) atlikti nebūtina. Nagrinėjamoje byloje nukentėjusysis, grąžindamas skolą, atliko veiksmus, kurie nepažeidžia baudžiamojo įstatymo saugomų teisinių gėrių, todėl ir jo veiksmai negali būti vertinami kaip imituojantys nusikalstamą veiką. Skolos grąžinimo imitavimas teisiškai vertintinas kitaip nei narkotinių ar psichotropinių medžiagų įsigijimo arba kyšio davimo imitavimas. Kita vertus, atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad ikiteisminio tyrimo pareigūnų veiksmai, nukentėjusiajam duodant kasatoriui perduotinus pinigus, suteikiant garso ir vaizdo įrašymo aparatūrą, atlikti nesiremiant jokiomis įstatymo nuostatomis.“*[95] Šiame kontekste abejones kelia tai, ar būtų buvę galima apskritai atlikti NVIV, jeigu ikiteisminio tyrimo pareigūnai nebūtų asmeniui davę pinigų, suteikę garso ir vaizdo įrašymo aparatūrą. Galima būtų teigti, kad tai neturėjo jokios įtakos NVIV atlikimui, šie veiksmai yra nesusiję, bet tada kyla natūralus klausimas – ar gali būti pateisinamas teisėsaugos institucijų noras savo finansiniais ištekliais dalytis su trečiaisiais asmenimis, o jei ir taip, tai ko būtent siekiant?

BPK 159 straipsnio 2 dalyje nurodomi imperatyvūs reikalavimai, kas turi būti nurodyta teisėjo nutartyje leisti atlikti NVIV. Jau minėta, kad Rekomendacijose pateikiamas šios BPK 159 straipsnio dalies išaiškinimas yra žymiai griežtesnis, kas nėra gera praktika. Toks esamas reglamentavimas įneša daug painiavos sankcionuojant NVIV. Prokuroras, kuriam minėtos Rekomendacijos yra privalomojo pobūdžio, parengęs teikimą leisti atlikti NVIV laikydamasis visų Rekomendacijose nurodytų reikalavimų, pateikęs juos ikiteisminio tyrimo teisėjui gali likti nesuprastas, nes teisėjui kai kurios Rekomendacijų nuostatos gali pasirodyti perteklinės, net galinčios klaidinti teisėją.

Svarbi yra ir BPK 159 straipsnio 4 dalis, kurioje teigiama, kad „asmuo, šio straipsnio nustatyta tvarka atlikęs nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, laikomas vykdžiusiu teisėsaugos institucijos užduotį pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 32 straipsnį ir negali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už tų veiksmų atlikimą.” Vis dėlto, BK numato tokio imperatyvo išimtį – 32 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad „jeigu, atlikdamas nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus ar vykdydamas kitą teisėsaugos institucijos užduotį, asmuo peržengė šios užduoties ribas, jis atsako pagal baudžiamąjį įstatymą, tačiau bausmė gali būti švelninama remiantis šio kodekso 59 straipsniu.“ Tai iš esmės reiškia, kad galimybė būti patrauktam baudžiamojon atsakomybėn už NVIV, kai numatytos šių veiksmų ribos yra

[95] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-51-507/2017,“ žiūrėta 2017 08 01 per internetą: http://eteismai.lt/byla/253090405215348/2K-51-507/2017.

peržengiamos, egzistuoja. Savaime suprantama, ši teisės norma kalbant apie NVIV atlikimą praktiniu aspektu dar niekad nesuveikė. Analizuojant teisminę praktiką autoriui nepavyko rasti nei vienos nutarties, kai asmuo būtų nuteistas už NVIV ribų peržengimą. Vis dėlto, manytina, kad tai yra gera praktika, nes priešingu atveju dėl šio straipsnio būtų nuteista tikrai nemažai teisėsaugos institucijų pareigūnų.

BPK 20 straipsnis. Įrodinėjimas iš esmės yra vienas svarbiausių baudžiamojo proceso tikslų, o kartu ir probleminių klausimų. Teisės literatūroje pabrėžiama, kad „įrodinėjimas yra viena svarbiausių baudžiamojo proceso sudėtinių dalių ir viena pagrindinių baudžiamojo proceso subjektų veiklos krypčių. Ši veikla viena ar kita forma vykdoma visose baudžiamojo proceso stadijose.“[96] Iki 2003 m. gegužės 1 d. galiojusio BPK 18 straipsnyje buvo nurodyta, kad teismas, prokuroras, ar tyrėjas privalo visapusiškai, iki galo ir objektyviai ištirti bylos aplinkybes, kas yra adekvatu tiesios nustatymui. Lyginant šias įrodinėjimo nuostatas su dabar galiojančio BPK 20 straipsnio nuostatomis matyti aiškus skirtumas tarp šių teisės normų. Pasak P. Ancelio „galima išvada, kad teismas nebėra tiesiogiai saistomas nusikalstamos veikos ir jos padariusio subjekto kaltumo įrodinėjimo pareiga. Be to, [...] galiojančiame kodekse kitaip aiškinami įrodymai ir įrodinėjimo procesas ikiteisminiame etape, pakito proceso dalyvių įtaka ir santykis, atsirado daugybė rungtyniškumo elementų ir kt.“[97] Vis dėlto, NVIV kontekste, o ypač pradinėje jo stadijoje (sankcionuojant) rungtyniškumo elementų tikrai nepadaugėjo. Kitas aspektas kalbant apie įrodymus ir jų vertinimą itin aktualus nūdienoje yra įrodymų vertinimas bylose turinčiose tarptautinį elementą, kas ypač aktualu ir NVIV atlikimo atvejais. Šis procesinis veiksmas, be jokios abejonės, skirtingose valstybėse reglamentuojamas skirtingai, nustatomos skirtingos jo atlikimo sąlygos ir tvarka, tad kyla klausimas – ar kitoje valstybėje atliktų NVIV metu gautus duomenis galėtume pripažinti įrodymais Lietuvoje. Paminėtina, kad šiam klausimui spręsti didelį dėmesį skiria ir tarptautinės organizacijos, kurių narė yra Lietuva. Be daugelio ankstesnių reikšmingų teisės aktų specialiai šiuo klausimu, šiuo metu jau yra priimta ir įsigaliojusi Europos Parlamento ir tarybos direktyva[98], kuri turėtų paspartinti Europos Sąjungos teisės harmonizavimo procesą, užtikrinti vienodą duomenų, kurie vėliau taps įrodymais, vertinimą valstybėse narėse. Lietuvoje ši direktyva į įstatymą dėl Europos Sąjungos valstybių narių sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo ir vykdymo [99] inkorporuota tik 2017 m. vasarą, tad šio instituto funkcionalumas, ypač kalbant apie duomenų pripažinimą įrodymais, kai NVIV atlikti kitoje

[96] Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, „*Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga,“* 2007.
[97] Vidmantas Egidijus Kurapka ir kt., *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 206.
[98] Europos Parlamento ir tarybos direktyva „Dėl Europos tyrimo orderio baudžiamosiose bylose,“ 2014/41/ES (2014).
[99] „Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Europos Sąjungos valstybių narių sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo ir vykdymo,“ TAR, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/10fb2930715211e484b9c12b550436a3/BwZhZrouFz.

valstybėje, dar neištirtas. Taigi, kaip matyti, duomenų pripažinimo įrodymais klausimas NVIV kontekste yra itin svarbus.

Vienas aktualiausių klausimų pripažįstant duomenis, kurie surinkti atliekant NVIV, yra jų teisėtumo patikrinimo klausimas. Teismų praktikoje pabrėžiama, kad pagal *„BPK 20 straipsnio 4 dalį įrodymais gali būti tik teisėtais būdais gauti duomenys, kuriuos galima patikrinti BPK numatytais proceso veiksmais; teismas, spręsdamas, ar duomenys gauti teisėtais būdais, turi patikrinti, ar jų gavimo būdas neprieštarauja įstatyme nustatytiems reikalavimams. Tais atvejais, kai duomenis surenka valstybės institucijos ar pareigūnai (ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras, ikiteisminio tyrimo teisėjas, teismas), būtina patikrinti, ar jie gauti įstatyme nurodytu būdu (principas – „leidžiama tai, kas numatyta įstatyme“) ir ar nebuvo pažeista įstatyme numatyta duomenų gavimo tvarka. Duomenys, kuriuos valstybės institucijos gavo įstatyme nenurodytu būdu, įrodymais nepripažįstami.“*[100] Šiame kontekste labai svarbu yra tai, kad įstatymas nedetalizuoja NVIV atlikimo tvarkos ir taisyklių kurių laikantis privalu šį procesinį veiksmą atlikti. Visa tai rodo, kad teisėtumo reikalavimo apibrėžtis yra tarsi palikta teisminės praktikos formavimui. Tokia situacija lemia tai, kad klausimas, ar NVIV atlikti teisėtu būdu ir atitinka šį BPK 20 straipsnio 4 dalyje numatytą reikalavimą lemia teisminė praktika, o ne įstatymas. Šis procesinis veiksmas, kaip ir minėta, yra ypač stipriai ribojantis asmenų teises ir laisves, tad logiška yra tai, kad šio tyrimo veiksmo atlikimas turi būti apibrėžtas įstatymu. Teisminėje praktikoje šiuo klausimu taip pat nurodoma, kad „[...] *nagrinėjantis bylą teismas paprastai netikrina ikiteisminio tyrimo teisėjo nutarties, kurios pagrindu buvo taikytos procesinės prievartos priemonės ar atlikti ikiteisminio tyrimo veiksmai (pavyzdžiui, krata, poėmis, nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai, asmens būsto ar tarnybinių patalpų apžiūra, ekspertizė ir kt.), pagrįstumo, t. y. ar teisėjui buvo pateikti ir kokie buvo pateikti duomenys, sudarę pagrindą priimti atitinkamą nutartį. Sprendžiant, ar tokiais veiksmais gauti duomenys laikytini įrodymais, paprastai tikrinamas tik ikiteisminio tyrimo teisėjo nutarties teisėtumas, t. y. ar priimant nutartį buvo laikomasi BPK nustatytos tvarkos, bei veiksmo atlikimo teisėtumas.“*[101] Taigi, įrodymų teisėtumo reikalavimą apsprendžia ne tai, ar buvo realus faktinis pagrindas vienu ar kitu atveju atlikti NVIV, o ar buvo laikomasi BPK nustatytos tvarkos, sankcionuojant šį procesinį veiksmą, kas vargu ar gali būti laikytina gera praktika.

Konstitucinis Teismas ne kartą aiškiai nurodė (2002 m. rugsėjo 19 d., 2002 m. spalio 23 d., 2003 m. kovo 24 d ir kt. nutarimuose) būtinas slaptųjų tyrimo veiksmų, tarp jų ir NVIV, taikymo sąlygas, kurių laikymasis užtikrina procesinės prievartos priemonės taikymo teisėtumą - *„tai turi*

[100] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-496-746/2015,“ žiūrėta 2017 07 24 per internetą: http://eteismai.lt/byla/112385597774779/2K-496-746/2015.
[101] „Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-145/2014,“ žiūrėta 2017 10 02 per internetą: http://eteismai.lt/byla/195843210235313/1A-145/2014.

būti daroma įstatymu; ribojimai yra būtini demokratinėje visuomenėje siekiant apsaugoti kitų asmenų teises bei laisves ir Konstitucijoje įtvirtintas vertybes, taip pat konstituciškai svarbius tikslus; ribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė; yra laikomasi konstitucinio proporcingumo principo.“[102] Šiuo atveju EŽTT taip pat formuoja aiškią nuostatą, kad tokio pobūdžio apribojimai turi būti numatyti įstatyme. Kaip antai byloje *Silver ir kiti prieš Jungtinę Karalystę* teigiama, kad taisyklės, liečiančios asmens teisę į privatumą, iš esmės yra galimos, tačiau tai privalo būti įstatyminio, o ne administracinio lygmens teisės aktai.[103] Remiantis tuo kas išdėstyta kyla klausimas – kokia apimtimi slapti (nevieši) tyrimo veiksmai turi būti reglamentuoti įstatymu. Analizuojant EŽTT suformuotas taisykles aiškiai matyti, kad jos šiek tiek „plačiau“ nei Lietuvos BPK apibrėžia apie terminą „numatytos įstatyme“. Negalima nesutikti su tuo, kad BPK numato galimybę atlikti slaptuosius (neviešus) tyrimo veiksmus, tarp jų ir NVIV, bet ar jų toks numatymas yra pakankamai detalus ir aiškus, o jeigu ir taip, tai kodėl jų detali taikymo praktika formuojama būtent administracinio lygmens aktų – teismų sprendimų.

Kalbant apie įrodinėjimą, kas susiję su nusikalstamos veikos imitavimu KŽI reglamentavimo prasme, bylą nagrinėjantis teismas paprastai reikalauja, kad privaloma informacija byloje yra ne tik teisinis tyrimo veiksmo atlikimo pagrindas, bet ir faktinis šio tyrimo veiksmo atlikimo pagrindas, ko bylose dažnai nebūna - *„Iš nagrinėjamoje baudžiamojoje byloje esančio apeliacinės instancijos teismo posėdžio protokolo galima spręsti, kad dalį duomenų teismas taip pat tyrė nuteistosios ir jos gynėjo neinformuodamas apie tiriamos informacijos turinį – medžiagos, kuria remiantis buvo sankcionuotas modelio taikymas, turinys nebuvo atskleistas bylos nagrinėjimo teisme dalyviams. Toks apeliacinio skundo argumentų dėl provokacijos paneigimo būdas pažeidžia pirmiau minėtus proceso principus, todėl nėra tinkamas. Vadinamoji ex parte (arba in camera) procedūra, t. y. duomenų tyrimas nedalyvaujant proceso dalyviams, jiems neleidžiant susipažinti su teismui pateikta informacija, yra sunkiai suderinama su teisinės demokratinės valstybės baudžiamajam procesui būdingais principais, todėl paprastai negali būti taikoma. Duomenys, kuriuos žino teismas, byloje dalyvaujantiems asmenims gali būti neatskleidžiami tik esant ypatingiems atvejams. Bylos Edwards ir Lewis prieš Jungtinę Karalystę sprendime Europos Žmogaus Teisių Teismas, remdamasis anksčiau priimtu sprendimu byloje J-per prieš Jungtinę Karalystę, nurodė, kad tokia situacija galima, kai yra svarbių su kaltinamojo teisėmis konkuruojančių interesų (pvz. , nacionalinis saugumas arba poreikis apsaugoti liudytojus nuo persekiojimo, arba siekis išsaugoti paslaptyje policijos tyrimo metodus).“*[104] Analogiškos

[102] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutarimas, *supra* note, 50.
[103] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1983m. kovo 25d. sprendimas byloje Silver ir kiti prieš Jungtinę Karalystę,“ žiūrėta 2017 06 12 per internetą: https://www.legal-tools.org/en/browse/record/98f52e/, par. 86.
[104] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. kovo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-332/2006,“ žiūrėta 2017 07 24 per internetą: http://eteismai.lt/byla/1936731134657/2K-332/2006.

nuostatos šiuo klausimu matomos ir kitose kasacinio teismo nutartyse: *„Lietuvos Aukščiausiasis Teismas* [...] *nepripažįsta tinkama tokios teismų praktikos, kai tikrindamas faktinį NVIEM atlikimo pagrindą pats teismas susipažįsta su operatyvinio (kriminalinės žvalgybos – aut. pastaba) tyrimo byla ir konstatuoja, kad toks pagrindas buvo. Duomenys, kuriuos žino tik teismas, o byloje dalyvaujantiems asmenims jie neatskleidžiami, neturėtų būti vertinami kaip įrodymai, nes BPK esančios normos, kurios įtvirtina kaltinimo ir gynybos šalių lygias teises bylų nagrinėjimo teisme metu teikti įrodymus bei dalyvauti juos tiriant (BPK 7 straipsnio 2 dalis, 44 straipsnio 5 dalis), įpareigoja teismą nuosprendį pagrįsti tik tais įrodymais, kurie buvo išnagrinėti teisiamajame posėdyje (BPK 301 straipsnio 1 dalis).“*[105]

Taigi, matyti, kad įrodinėjimas NVIV panaudojimo kontekste turi tikrai didelę reikšmę, o šio veiksmo atlikimu surinkti duomenys privalo būti išsamiai patikrinti bylą tiriančio teismo. Pabrėžtina, kad atliekant šį slapto pobūdžio tyrimo veiksmą, kiekviena situacija yra iš esmės skirtinga, unikali, baudžiamojo proceso įstatymas visų skirtingų atvejų reglamentuoti tiesiog negali ir tai nėra įmanoma, tad belieka pasikliauti teisminėje praktikoje suformuotomis taisyklėmis, kurios užtikrina NVIV gautų duomenų atitikimą įstatymo reikalavimams ir tai, kad tokie duomenys atitiktų BPK 20 straipsnyje keliamus duomenų leistinumo ir teisėtumo reikalavimus.

BPK 44 straipsnio 9 dalis. Šis BPK straipsnis nurodo, kad „Kiekvienas asmuo turi teisę, kad būtų gerbiamas jo ir jo šeimos privatus gyvenimas, taip pat teisę į būsto neliečiamybę, susirašinėjimo, telefoninių pokalbių, telegrafo pranešimų ir kitokio susižinojimo slaptumą. Šios asmens teisės baudžiamojo proceso metu gali būti apribotos šio Kodekso numatytais atvejais ir tvarka.” Su šia nuostata susijęs kitas imperatyvas yra numatytas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 22 straipsnyje, kas iš esmės yra aukštesnę teisinę galią turintis teisės aktas. Konstitucinės nuostatos šiame baigiamajame darbe jau yra nagrinėtos, tačiau šią, su slaptaisiais (neviešais) tyrimo veiksmais susijusią BPK normą, kalbančią apie asmens teisę į privatumą teisinę normą tikslinga analizuoti būtent šiame darbo skyriuje. Ši BPK norma tarsi kalba labiau apie kitus slaptuosius (neviešus) tyrimo veiksmus, lingvistiškai ją analizuojant aiškiai matome, kad nėra nė užsiminta apie NVIV atlikimą. Vis dėlto, NVIV kontekste šio straipsnio nuostatos taipogi itin svarbios ir reikšmingos ir būtina aptarti jų prasmę.

Būtent šios teisės normos pagrindu sprendžiamas klausimas, ar galima toliau atlikti nusikalstamos veikos imitavimą, kuris buvo sankcionuotas KŽĮ numatyta tvarka, nepradėjus ikiteisminio tyrimo, t. y. viena iš išimčių, kai kriminalinės žvalgybos tyrimas tęsiamas pradėjus ikiteisminį tyrimą – „jei kriminalinės žvalgybos tyrimo metu naudojant nusikalstamą veiką

[105] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. kovo 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-P-2/2009,“ žiūrėta 2017 07 25 per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=cf7e7da7-fd5d-4229-abe6-e89167a5c882.

imituojančius veiksmus nustatoma nusikalstamos veikos požymių (pvz., atliekamas pirkimas ir Kriminalinės žvalgybos įstatymo 6 straipsnio 2 dalies 5 punkto pagrindu gaunama preliminari išvada (informacija), kad gali būti nupirkta narkotinės medžiagos), pradedamas ikiteisminis tyrimas, o nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai nutraukiami. Nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai gali būti tęsiami tik tuo atveju, jei dėl besitęsiančio ir trunkamojo pobūdžio jie negali būti nutraukti ir neriboja asmens teisių, numatytų BPK 44 straipsnio 9 dalyje, arba gali būti tęsiami rekomendacijų 6 punkte nustatyta tvarka. Kitais atvejais nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai turi būti iš naujo sankcionuojami BPK 158 ir (ar) 159 straipsnių nustatyta tvarka.“ [106] Analizuojant šią Rekomendacijose numatytą nuostatą, kyla klausimas – kokiais atvejais NVIV arba apskritai tiek kriminalinės žvalgybos, tiek ikiteisminis tyrimai neriboja asmenų teisių į privatumą. Manytina, kad visais atvejais nustačius nusikalstamos veikos požymius turėtų būti pradedamas ikiteisminis tyrimas, o kriminalinės žvalgybos tyrimas visais atvejais nutraukiamas, nes BPK iš esmės numatytos daug platesnės įtariamojo procesinės teisės ir garantijos, o duomenis renkant KŽĮ nustatyta tvarka šių taisyklių nebūtina laikytis, tad žmogaus teisės ir laisvės neišvengiamai labiau ribojamos. Generalinio prokuroro Rekomendacijose nurodoma, kad „jei baudžiamajame procese panaudojama informacija, gauta atlikus nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, kriminalinės žvalgybos subjektas, iki pradedant ikiteisminį tyrimą ar tuojau po to, kai ikiteisminis tyrimas pradėtas, Valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymo[107] nustatyta tvarka išslaptina prokuroro, kontroliuojančio kriminalinės žvalgybos veiksmų teisėtumą, sankcionuotą kriminalinės žvalgybos subjekto motyvuotą teikimą (ar jo dalį) ir sprendžia dėl kitos kriminalinės žvalgybos informacijos ar jos dalies, sudariusios faktinį nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų sankcionavimo ir taikymo pagrindą, bei kitos tyrimui reikšmingos kriminalinės žvalgybos informacijos, gautos taikant kriminalinės žvalgybos veiksmus, išslaptinimo (jei ji buvo įslaptinta). [...] Ikiteisminį tyrimą atliekantis pareigūnas ir prokuroras privalo patikrinti pateiktų duomenų pakankamumą. Nustačius, kad pateiktų duomenų nepakanka patvirtinti kriminalinės žvalgybos veiksmų atlikimo faktinį pagrindą, būtina raštu pranešti kriminalinės žvalgybos subjekto vadovui ar jo įgaliotam pareigūnui, priėmusiam sprendimą dėl kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese. Kriminalinės žvalgybos subjekto vadovas ar jo įgaliotas pareigūnas, gavęs ikiteisminio tyrimo pareigūno ir (ar) prokuroro rašytinį pranešimą, sprendžia klausimą dėl papildomos kriminalinės žvalgybos informacijos išslaptinimo ir įtraukimo į baudžiamąją bylą.“[108] Taigi, ši BPK nuostata taip pat yra

[106] „Rekomendacijos dėl Kriminalinės žvalgybos įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese,“ *supra* note, 41:11 p.
[107] „Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymas,“ *Valstybės žinios* 105, 3019 (1999).
[108] „Rekomendacijos dėl Kriminalinės žvalgybos įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese,“ *op. cit.,* 30 p.

itin aktuali analizuojant NVIV atlikimą, ypač kai tai susiję su perėjimu iš kriminalinės žvalgybos tyrimą į ikiteisminį tyrimą.

Taigi, BPK numatyta tikrai daug įvairių imperatyvų, kurių laikymasis yra būtina sąlyga, kad NVIV būtų laikomi teisėtais. Kaip ir minėta, BPK yra vientiso pobūdžio teisės aktas, tad norint perprasti slaptųjų tyrimo veiksmų, o ypač NVIV, būtinas sisteminis požiūris į visą šį įstatymą, o būtent aptartos nuostatos šiame kontekste yra aktualiausios. NVIV gali būti laikomas procesinių prievartos priemonių *ultima ratio* dėl savo itin didelės žmogaus teisių ir laisvių ribojimo apimties, tai yra itin pavojingas baudžiamojo persekiojimo instrumentas, kurio panaudojimas turi būti itin *teisėtas,* kas reiškia, kad būtina išanalizuoti visus įstatymo keliamus reikalavimus, norint suprasti šio tyrimo veiksmo esmę ir specifiką.

2.2. Nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų samprata, funkcionalumas bei apribojimai

Nusikalstamos veikos imitavimas yra slapto (neviešo) pobūdžio tyrimo veiksmas, kurio esmė yra „asmens, kuriam siūloma atlikti nusikalimą ar dalyvauti jį darant, veiksmų, formaliai atitinkančių objektyviuosius nusikaltimo sudėties požymius, atlikimas su teisėsaugos pareigūnų žinia.“[109] Kaip ir minėta, BPK šio tyrimo veiksmo sampratos nedetalizuoja.

KŽĮ nurodoma, kad tai yra „informacijos rinkimo būdas, formaliai turintis nusikalstamos veikos ar kitokio teisės pažeidimo požymių, atliekamas siekiant apginti nuo nusikalstamo kėsinimosi įstatymų saugomas žmogaus teises ir laisves, nuosavybę, visuomenės ir valstybės saugumą.” Teisės literatūroje teigiama, kad nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai – „tai informacijos apie nusikalstamą veiką paieškos ir tikrinimo būdas, kai asmeniui, kuriam yra siūloma padaryti nusikaltimą ar dalyvauti jį darant, taip pat ikiteisminio tyrimo pareigūnams, kitiems įstatyme numatytiems asmenims, veikiantiems pagal BPK 158 straipsnyje numatytais pagrindais, BPK nustatyta tvarka leidžiama atlikti veiksmus, formaliai atitinkančius objektyviuosius nusikaltimo sudėties požymius.“[110] Pabrėžtina, kad NVIV tik formaliai atitinka nusikaltimo sudėties požymius, nes atliekant tokio pobūdžio veiksmus iš esmės nėra subjektyviųjų nusikaltimo sudėties požymių, todėl iš esmės ir galime kalbėti tik apie imitavimą, o ne apie nusikalstamą veiką (plačiau šių sąvokų santykis bus nagrinėjamas kitame darbo skyriuje). Generalinio prokuroro Rekomendacijose NVIV apibrėžiami kaip „teisėjo sankcionuoti veiksmai, formaliai turintys nusikalstamos veikos požymių, atliekami siekiant apginti nuo nusikalstamo kėsinimosi įstatymų saugomas asmens teises ir laisves, nuosavybę, visuomenės ir valstybės saugumą. Šiais veiksmais nusikalstama veika nedaroma, jais tik imituojamas nusikalstamas

[109] Gintaras Goda ir kt., *supra* note, 12:267.
[110] Rima Ažubalytė ir kt., *supra* note, 13:175.

elgesys, siekiant atskleisti nusikaltimus, nustatyti nusikaltimą padariusį asmenį ir nusikaltimo aplinkybes.“[111]

Anglosaksų teisinės tradicijos valstybėse, pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV) nurodoma, kad nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai suvokiami kaip teisėsaugos pareigūnų, veikiančių užšifruotai (angl. *undercover*) veiksmai, kuriais šie prisijungia prie jau daromo nusikaltimo, siekdami surinkti reikšmingus bylai duomenis.[112] G. Goda teigia, kad „[...] veiksmas, kuris mūsų teisės sistemoje vadinamas nusikalstamos veikos imitacijos modeliu, patenka į specialiųjų (slaptųjų) technikų (angl. *special (undercover) techniques*) sąvoką, o situacijos, kai tam tikras asmuo imituoja nusikalstamus veiksmus, nagrinėjamos kaip slapto agento atskyrimo nuo agento provokatoriaus (pagal EŽTT jurisprudenciją „*undercover agent“ ir „agent provocateur*“) problema. [...] Slaptų tyrėjų („undercover agent“) veikla yra pateisinama, jei slaptas tyrimas neperauga į provokavimą daryti nusikalstamą veiką, t. y. slaptas agentas nevirsta agentu provokatoriumi.“[113]

Pradedant nagrinėti NVIV taikymo sąlygas, visų pirma tikslinga apžvelgti nacionalinės teisės suformuotus imperatyvus taikant šį tyrimo veiksmą. Esmines taisykles, kurių būtina laikytis atliekant NVIV nustatė Konstitucinis Teismas 2000m. gegužės 8 d. nutarime. NVIV gali būti tik prisijungiama prie tęstinių ir trunkamųjų nusikalstamų veikų, taip pat prie kitų besitęsiančių, bet nepasibaigusių nusikaltimų – *„modeliu gali būti tik „prisijungiama“ prie tęstinių ar trunkamųjų nusikaltimų, taip pat kitų besitęsiančių, bet nepasibaigusių nusikaltimų. Ši nusikalstama veika tęsiasi be operatyvinės veiklos slaptųjų dalyvių pastangų. Jie tik imituoja rengiamo ar daromo nusikaltimo veiksmus. Modeliu negali būti kurstomas ar provokuojamas naujo nusikaltimo darymas, negali būti kurstoma padaryti nusikalstamą veiką, kurią asmuo tik rengė ir tokius veiksmus nutraukė.“* [114] Taip pat buvo aiškiai nurodyta tai, kad NVIV ribų nepaisymas, provokavimas ar kitas piktnaudžiavimas daro NVIV neteisėtais – *„Įstatyme nustatytų modelio taikymo ribų nepaisymas, nusikaltimo provokavimas ar kitoks piktnaudžiavimas modeliu daro jį neteisėtą. Šių aplinkybių tyrimas ir vertinimas – teisminio nagrinėjimo dalykas.“* [115] Šiame kontekste pažymėtina, kad remiantis tokiu išaiškinimu, bet kokie ginčai, susiję su NVIV teisėtumu, ribų peržengimu ar provokavimu padaryti nusikalstamą veiką yra teisminio nagrinėjimo dalykas. Šiuo išaiškinimu tarsi aiškiai parodoma, kad *ad hoc* baudžiamosios teisės principo pasitelkimas

[111] „Rekomendacijos dėl Kriminalinės žvalgybos įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese,“ *supra* note, 41:55 p.
[112] Entrapment, Legal Dictionary, West's Encyclopedia of American Law Edition 2, žiūrėta 2017 10 01 per internetą: http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/entrapment.
[113] Gintaras Goda, „Nusikalstamos veikos imitacijos modelio kaip teisėto tyrimo veiksmo atskyrimas nuo draudžiamo provokavimo daryti nusikalstamą veiką,“ *ISSN internete* 1392–1274, (2009):11, http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/5/articles/274/public/7-23.pdf.
[114] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas, *supra* note, 3.
[115] *Ibid.*

nagrinėjant tokio pobūdžio bylas yra logiškas pasirinkimas ir nebyliai nurodoma, kad vieningų kriterijų, leidžiančių atskirti nusikalstamos veikos imitavimą nuo provokacijos, nustatyti nėra galimybių. Šią nuomonę pagrindžia ir tai, jog Konstitucinis Teismas taip pat nurodė, kad *„ar nebuvo daroma spaudimo asmeniui, kuriam taikomas modelis, ar nebuvo toks asmuo kurstomas, provokuojamas padaryti nusikaltimą, – baudžiamojoje byloje sprendžia šią bylą nagrinėjantis teismas“.*[116] Po šio Konstitucinio Teismo išaiškinimo sekė keletas Lietuvos pralaimėtų bylų EŽTT, liečiančių NVIV atlikimą – *Ramanauskas prieš Lietuvą*[117], *Malininas prieš Lietuvą*[118], *Lalas prieš Lietuvą*.[119] Pralaimėtos bylos lėmė, jog buvo suprasta, kad šiuo metu esantis Konstitucinio Teismo išaiškinimas yra nepakankamas ir reikalinga išsamesnė NVIV analizė. Labai svarbus proveržis formuojant nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų atlikimo sąlygas ir tvarką įvyko po trijų Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinių sesijų (2008, 2009 ir 2011 metais) skirtų būtent NVIV atlikimo sąlygoms ir tvarkai nustatyti, siekiant kad šie veiksmai būtų atliekami laikantis proceso sąžiningumo ir teisingumo reikalavimo. Taigi, išanalizavus šiuo metu aktualią teisinę literatūrą, teisminę praktiką, skirtinos tokios nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų atlikimo sąlygos:

Pirma, prieš atliekant NVIV, konkrečiu atveju jau būtina turėti duomenų apie asmens nusikalstamą veiką. Kasacinis teismas nurodo, kad *„tokie veiksmai kaip nusikalstamos veikos imitacijos modelis gali būti atliekami tik prieš asmenį, apie kurio, tikėtina, nusikalstamą veiką jau turima duomenų (vien tik gandų ar panašios nepatikrinamos informacijos tam nepakanka), nes tik tokiu atveju gali būti daroma išvada apie „prisijungimą“ prie daromos nusikalstamos veikos, o ne naujos veikos išprovokavimą.“* [120] Analogiškos nuostatos randamos ir Strasbūro teismo praktikoje – *Texeira de Castro prieš Portugaliją* byloje Teismas nurodė, kad valstybės institucijos neturėjo ankstesnių duomenų, kad Texeira de Castro yra narkotikų prekeivis, priešingai, jis neturėjo teistumo, dėl jo nebuvo pradėtas joks tyrimas, jis nebuvo žinomas policijos pareigūnams, taigi šiuo atveju buvo pripažintas Konvencijos 6 straipsnio pažeidimas. [121] Kitoje byloje *Eurofinacom prieš Prancūziją,* EŽTT nepripažino Konvencijos 6 straipsnio pažeidimo. Byloje nurodoma, kad policijos pareigūnai, kreipdamiesi dėl su prostitucija susijusių paslaugų, po to, kai jie asmeniškai gavo pasiūlymų, iš tikrųjų nekurstė pareiškėjo įmonės verstis nusikalstama gyvenimo iš amoralių pajamų veikla. Šiame kontekste pabrėžiama tai, kad kai tokio pobūdžio

[116] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas, *supra* note, 3.
[117] „Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2008 m. vasario 5 d. sprendimas byloje Ramanauskas prieš Lietuvą,“ *supra* note, 2:10.
[118] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008m. liepos 1 d. sprendimas byloje Malininas prieš Lietuvą,“ žiūrėta 2017 09 11 per internetą: http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/MALININAS_2008_sprendimas.pdf.
[119] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011m. kovo 1 d. sprendimas byloje Lalas prieš Lietuvą,“ žiūrėta 2017 08 24 per internetą: http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/LALAS_2011_sprendimas.pdf.
[120] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-P-6/2008,“ žiūrėta 2017 09 02 per internetą: http://eteismai.lt/byla/134446833559839/2A-P-6/2008.
[121] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1988 m. birželio 9d. sprendimas byloje Texeira de Castro prieš Portugaliją,“ *supra* note, 56.

pasiūlymai buvo gauti policija jau ankščiau turėjo informacijos, kuri pagrįstų tai, kad pareiškėjo įmonė buvo naudojama bendravimui su klientais.[122] Byloje *Ramanauskas prieš Lietuvą* EŽTT taip pat nurodė, kad nėra jokių įrodymų, kad pareiškėjas anksčiau buvo padaręs nusikaltimų, ypač korupcinio pobūdžio.[123] Šiame kontekste itin svarbi Strasbūro teismo nuostata, kad teisėto ir sąžiningo baudžiamojo proceso reikalavimas, Konvencijos 6 straipsnio kontekste, yra labai svarbus tiriant visų rūšių nusikalstamas veikas.[124] Ganėtinai subtiliai ši taisyklė buvo plėtojama Kanados teisminėje praktikoje. Kanados Aukščiausiojo Teismo nutartyje nurodoma, kad policija atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus gali tik su tais asmenimis, apie kurių nusikalstamas veikas jau ankščiau buvo turima duomenų, kas atitiktų ankstesnį išaiškinimą. Vis dėlto, Kanadoje buvo leidžiama atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus remiantis teritorijos aspektu – vietovėse, kurios pasižymi išskirtine kriminogenine situacija leidžiama atlikti NVIV ir prieš asmenį, apie kurio nusikalstamą veiką ankščiau nebuvo žinoma.[125] JAV teisminėje praktikoje nagrinėta situacija, kai teisėsaugos institucijos NVIV atliko pasiūlydami asmeniui pirkti kokaino, kuris jokiuose dokumentuose nebuvo apskaitytas, t. y. teisėsaugos institucijos neturėjo teisėto pagrindo turėti šio kokaino apskritai, tad šiuo atveju teismas nurodė, kad šiuo atveju nusikaltimas buvo sukurtas, o ne imituojamas.[126]

Antra, tiek teisinėje literatūroje, tiek teisminėje praktikoje įtvirtinama nuostata, kad privatūs asmenys gali vykdyti pareigūnų užduotis tik tuo atveju, jei jie prieš tai kreipėsi į pareigūnus ir pranešė apie tai, kad jam yra siūloma padaryti nusikaltimą ar dalyvauti jį darant – „*privatūs asmenys gali vykdyti pareigūnų užduotis, jei jie prieš tai kreipėsi į pareigūnus ir pranešė apie gautus siūlymus atlikti nusikalstamus veiksmus* [...] *Teisėsaugos įstaigų pareigūnai negali veikti kaip privatūs asmenys* [...]*; privačių asmenų veiksmai gali būti pripažinti provokacija, jei tie asmenys veikia kontroliuojami bei prižiūrimi pareigūnų ir skatina nusikalsti asmenį, apie kurio nusikalstamą veiką jokių konkrečių duomenų neturima (sprendimas Vanyan prieš Rusiją byloje).*“[127] Strasbūro teismo byloje *Milinienė prieš Lietuvą* nurodoma, kad nagrinėjamu atveju teisėsaugos institucijų pareigūnai neturėjo duomenų, kad pareiškėja ankščiau būtų padariusi nusikalstamų veikų, ypač susijusių su korupcija, iniciatyvos šiuo klausimu ėmėsi S.Š, kuris,

[122] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2004 m. rugsėjo 7 d. sprendimas byloje Eurofinacom prieš Prancūziją,“ žiūrėta 2017 08 12 per internetą: http://echr.ketse.com/doc/58753.00-en-20040907/view/.
[123] „Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2008 m. vasario 5 d. sprendimas byloje Ramanauskas prieš Lietuvą,“ *supra* note, 2:12.
[124] Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. gegužės 6 d. sprendimas byloje Sequeira prieš Portugaliją,“ žiūrėta 2017 08 02 per internetą: http://freecases.eu/Doc/CourtAct/4545769.
[125] „Kanados Aukščiausiojo Teismo 1991 m. vasario 28 d. sprendimas byloje R. v. Barnes,“ 1 S.C.R. 449 (1991), žiūrėta 2017 09 22 per internetą: https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/732/index.do.
[126] „Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo 1994 m. vasario 10 d. sprendimas byloje Kummer prieš Jungtines Valstijas,“ 15 F.3d 1455, 1455 (1994), žiūrėta 2017 10 17 per internetą: https://www.ravellaw.com/opinions/84ce34cb81348bceb22e28202080b859
[127] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-P-6/2008,“ *supra* note, 120.

supratęs, kad iš jo reikalaujama kyšio už bylos išsprendimą jo naudai kreipėsi į pareigūnus.[128] Analogiškos nuostatos randamos ir kitoje EŽTT byloje *Sequeira prieš Portugaliją*. Byloje teigiama, kad teisėsaugos institucijų pareigūnai kartu su asmeniu veikti pradėjo po to, kai asmuo gavo pasiūlymą dalyvauti organizuojant kokaino kontrabandą laivu į Portugaliją ir šis asmuo, gavęs šį pasiūlymą, pranešė teisėsaugos pareigūnams.[129] Byloje *Ramanauskas prieš Lietuvą* EŽTT nurodė, kad nacionalinės institucijos negali būti atleistos nuo atsakomybės už policijos pareigūnų veiksmus paprasčiausiai teigdamos, kad nors ir vykdydami policijos pareigas, pareigūnai veikė kaip „privatūs asmenys“. Ypač svarbu, kad institucijos prisiimtų atsakomybę, nes pradinė operacijos stadija, būtent veiksmai atlikti iki 1999 m. sausio 27 d., vyko nesant teisinio pagrindo ar teismo sankcijos.[130] Taigi, matyti, jog Teismui priimant sprendimą svarbu yra tai, ar asmeniui buvo siūloma padaryti nusikalstamą veiką ir tai yra vienas iš vertinimo kriterijų. Teisminėje praktikoje pabrėžiama ir tai, kad teisėsaugos pareigūnai negali veikti kaip privatūs asmenys.

Trečia, formuojama taisyklė, kad draudžiama net ir netiesiogiai provokuoti asmenį padaryti nusikalstamą veiką - net ir veikiant pasyviosios provokacijos kontekste (provokacijos rūšys bus aptartos sekančiame darbo skyriuje), duomenys gauti pasyviai provokuojant asmenį negali būti laikomi atitinkantys leistinumo reikalavimą. Kalbant apie tiesioginę (aktyvią) provokaciją, pažymėtina, kad šiuo metu jos samprata ir reikšmė bei draudimas ją taikyti jau yra ganėtinai aiškus ir suprantamas. Daug didesnių problemų ir diskusijų kelia atvejai, kai vaikštoma ta plonyte linija tarp to, kas dar yra leistinas būdas rinkti tyrimui reikšmingus duomenis ir tarp to, kas jau pripažintina pasyvia provokacija. Teisminėje praktikoje nurodoma, kad „*išvada apie provokaciją gali būti daroma net ir tuo atveju, kai valstybės pareigūnų skatinimas atlikti tam tikrus veiksmus nėra ypač intensyvus, primygtinis;* [...] *taip pat ir tada, kai valstybės pareigūnai ar jų kontroliuojami asmenys su jau įtariamu asmeniu, kurį siekiama patraukti baudžiamojon atsakomybėn, kontaktuoja ne tiesiogiai, o per tuo metu niekuo neįtariamus tarpininkus.*“[131] Šiuo atveju labai svarbios yra jau minėtos EŽTT bylos *Sequeira prieš Portugalija* nuostatos. Byloje suformuojama viena esminių taisyklių šiame kontekste – nurodoma, kad tais atvejais, kai yra keliamas klausimas ar teisėsaugos pareigūnai provokavo padaryti asmenį nusikalstamą veiką (pasyviosios provokacijos aspektu), būtina išsiaiškinti tai, ar nusikalstama veika būtų buvusi padaryta be šių pareigūnų įsikišimo yra tai yra esminis agento ir agento provokatoriaus atribojimo kriterijus. Tais atvejais, kai nusikalstama veika nebūtų buvusi padaryta be teisėsaugos pareigūnų

[128] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. birželio 24 d. sprendimas byloje Milinienė prieš Lietuvą,“ žiūrėta 2017 07 24 per internetą: http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/MILINIENE_2008_sprendimas.pdf.
[129] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. gegužės 6 d. sprendimas byloje Sequeira prieš Portugaliją,“ *supra* note, 124.
[130] „Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2008 m. vasario 5 d. sprendimas byloje Ramanauskas prieš Lietuvą,“ *supra* note, 2:12.
[131] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-P-6/2008,“ *supra* note, 120.

įsikišimo, asmuo turi būti laikomas išprovokuotu nusikalsti.[132] Analogiškos nuostatos randamos ir byloje *Texeira de Castro prieš Portugaliją.* EŽTT šioje byloje tyrė situaciją, kai du pareigūnai (veikiantys po priedanga), nuvykę pas kitus du nieko apie NVIV atlikimą neįtariančius asmenis, šių tiesiog pasiteiravo, ar nežino kur pareigūnai galėtų įsigyti heroino (policijos pareigūnai turėjo informacijos, kad vienas iš jų yra susijęs su narkotinių medžiagų platinimu). Šiems asmenims nurodžius, kad Texeira De Castro galėtų būti tas asmuo, kuris žino kaip jo gauti, visi keturi nuvyko pas jį į namus. Nuvykę pas minėtą asmenį, minėti su asmenys (nei pareigūnai) pasiūlė parduoti pareigūnams dvidešimt gramų heroino iškarto sumokant ganėtinai didelę pinigų sumą. Texeira De Castro sutiko, nuvyko pas dar vieną asmenį, kuris prekiauja heroinu ir nupirko prašomus narkotikus siekdamas užsidirbti. Po to, tiek Texeira de Castro, tiek dar du asmenys, nurodę jo kontaktus, buvo sulaikyti. Šiuo atveju EŽTT pripažino Konvencijos pažeidimą ir nurodė, kad nors ir siūlymas nusikalsti nebuvo itin intensyvus, apeliantas šiuo atveju buvo tiesiog paprašytas nupirkti narkotinių medžiagų, susiviliojo lengvais pinigais, tačiau EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad būtent pareigūnai paskatino asmenį nusikalsti, prašydami jo gauti narkotinių medžiagų, suviliodami lengvu uždarbiu.

Ketvirta taisyklė yra tokia, kad gynybos argumentai dėl provokacijos būties konkrečiu atveju sprendžiami vadovaujantis rungimosi principu. Be kita ko pabrėžiama ir tai, kad įrodinėjimo našta priklauso būtent valstybės institucijoms ir pareigūnams – „*nagrinėjant bylą teisme valstybės institucijoms tenka našta paneigti gynybos argumentus dėl provokavimo (nebent tie argumentai būtų visiškai neįtikinami); tai gali būti padaryta tik vadovaujantis rungimosi principu ištyrus įrodymus apie kaltinamojo elgesį prieš specialių veiksmų prieš jį sankcionavimą; tikrinant, ar kaltinamasis nebuvo išprovokuotas padaryti nusikalstamą veiką, būtina nustatyti: a) priežastis, dėl kurių buvo nuspręsta vykdyti operaciją; b) pareigūnų dalyvavimo darant nusikalstamą veiką laipsnį ir c) kaltinamajam taikyto provokavimo ar spaudimo pobūdį.“*[133] Strasbūro teismo byloje *Ramanauskas prieš Lietuvą* taip pat nurodoma, kad kaltinimą palaikančios institucijos privalo įrodyti, jog nebuvo kurstoma, nebent pareiškėjo tvirtinimai būtų visiškai nepagrįsti. Nesant tokių įrodymų, teisminių institucijų uždavinys yra išnagrinėti bylos faktus ir imtis reikiamų priemonių tiesai atskleisti, siekiant nustatyti ar buvo kurstoma.[134] Byloje *Edwards ir Levis prieš Jungtinę Karalystę* EŽTT nurodo, kad pagal anglosaksų teisę, tai, ar asmuo nebūtų padaręs nusikaltimo be teisėsaugos institucijų įsikišimo nėra pripažįstama esminiu baudžiamojo proceso pažeidimu. Vis dėlto, EŽTT taip pat nurodo, kad bylą nagrinėjantis teisėjas kiekvienu atveju privalo patikrinti

[132] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. gegužės 6 d. sprendimas byloje Sequeira prieš Portugaliją,“ *supra* note, 124.
[133] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-P-6/2008,“ *supra* note, 120.
[134] „Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2008 m. vasario 5 d. sprendimas byloje Ramanauskas prieš Lietuvą,“ *supra* note, 2:13.

provokacijos būvimo faktą ir tokių duomenų nepripažinti įrodymais ir nutraukti bylą, jei provokacijos metu gauti duomenys yra svarbiausias įrodymas byloje ir kitais duomenimis negalima pagrįsti asmens kaltės.[135] Byloje *Khudobin prieš Rusiją* taip pat nurodoma, kad tais atvejais, kai kaltinamasis teigia, kad buvo sukurstytas padaryti nusikaltimą, teismas privalo atlikti išsamų jo argumentų tyrimą.[136] Teisinėje literatūroje taip pat pabrėžiama, kad „[...] EŽTK 6 straipsnio 1 dalies pažeidimui konstatuoti pakaktų vien išvados apie pareiškėjo argumentų dėl jo teisių suvaržymo nepaneigimą (tinkamą netikrinimą, nenagrinėjimą) teismo proceso metu. Nors tam tikrų argumentų netikrinimas ir nepaneigimas dar savaime nereiškia, kad tie argumentai yra pagrįsti, tačiau iš EŽTT sprendimų „lietuviškose" bylose galima spręsti, kad, šio teismo nuomone, neįrodytas nepravokavimas (valstybės nesugebėjimas ar atsisakymas tai daryti) prilygsta įrodytam provokavimui."[137]

Penkta, nustatoma, kad visi provokacijos būdu gauti duomenys turi būti laikomi neatitinkantys duomenų leistinumo reikalavimo – „*nustačius provokacijos faktą, visi įrodymai, gauti provokacijos metu, turi būti pripažįstami neleistinais; kaltinamojo prisipažinimas provokacijos fakto bei jo padarinių nepaneigia, prisipažinimas tokioje situacijoje nėra tinkamas įrodymas kaltinamojo kaltei pagrįsti."*[138] Šiuo atveju byloje *Ramanauskas prieš Lietuvą* taip pat nurodoma, jog teisminio proceso metu nustačius, kad asmuo buvo kurstomas ar provokuojamas, vadovaujantis Konvencija turi būti daromos išvados.[139] EŽTT Byloje *Khudobin prieš Rusiją* taip pat nurodoma, kad tam, kad teismas būtų teisingas vadovaujantis Konvencijos 6 straipsnio aspektu, visi duomenys, gauti kurstant ar provokuojant asmenį, privalo būti atmetami. [140]

Šešta taisyklė susijusi su sugriežtintos kontrolės atliekant NVIV svarba – „*pageidautina, kad ne viešo pobūdžio veiksmų atlikimas būtų kontroliuojamas teismo, nors prokuroro kontrolė savaime Konvencijos pažeidimo nereiškia."*[141] Šiame kontekste labai svarbios yra vadinamosios *Milinienė prieš Lietuvą* bylos ištakos. Šiuo atveju nacionalinio teisminio proceso metu Milinienė Vilniaus apygardos teismo paprašė kreiptis į Konstitucinį Teismą ir kaip vieną iš argumentų pareiškėja nurodė tai, kad įstatymo prokurorams suteikti įgaliojimai sankcionuojant NVIV viršija

[135] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. liepos 22 d. sprendimas byloje Edwards ir Levis prieš Jungtinę Karalystę," žiūrėta 2017 09 10 per internetą: https://www.legal-tools.org/doc/e5de6b/pdf/, par. 50.
[136] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. spalio 26 d. sprendimas byloje Khudobin prieš Rusiją," žiūrėta 2017 10 01 per internetą: http://ip-centre.ru/assets/files/cases/CASE-OF-KHUDOBIN-v.-RUSSIA.pdf, par. 134.
[137] Gintaras Goda, „Nusikalstamos veikos imitacijos modelio kaip teisėto tyrimo veiksmo atskyrimas nuo draudžiamo provokavimo daryti nusikalstamą veiką," *supra* note, 113.
[138] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-P-6/2008," *supra* note, 120.
[139] „Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2008 m. vasario 5 d. sprendimas byloje Ramanauskas prieš Lietuvą," *supra* note, 2:13.
[140] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. spalio 26 d. sprendimas byloje Khudobin prieš Rusiją," *op. cit.* par. 133-135.
[141] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-P-6/2008," *op. cit.*

Konstitucijoje nustatytą prokurorų kompetenciją. Vis dėlto, Konstitucinis Teismas, atsakydamas į šį argumentą, savo nutarime nurodė, kad „[...] *darytina išvada, kad Įstatymo 2 straipsnio 12 dalis, 7 straipsnio 2 dalies 3 punktas ir 11 straipsnio 1 dalis ta apimtimi, kuria nustatyta, kad nusikalstamos veikos imitacijos modelį sankcionuoja generalinis prokuroras arba jo įgaliotas generalinio prokuroro pavaduotojas, neprieštarauja Konstitucijos 22 straipsniui.*[142]

Taigi, nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai yra ypatingai griežtai reguliuojamas procesinis tyrimo veiksmas. Dėl šio tyrimo veiksmo specifiškumo ir ypatingo pobūdžio jame tiesiog užprogramuotos galimybės teisėsaugos institucijų pareigūnams piktnaudžiauti, tad šio tyrimo veiksmo taikymo sąlygų laikymasis yra itin svarbus. Siekiant, kad NVIV metu gauti duomenys būtų laikomi teisėtais, svarbu ne tik tiesiogiai neprovokuoti asmens, bet būtina laikytis ir kitų tiek literatūroje, tiek teisminėje praktikoje pateiktų reikalavimų, kurių supratimas yra tiesiog būtinas tinkamam ir pateisinamam šio tyrimo veiksmo atlikimui. Kaip ir minėta, šis tyrimo veiksmas yra procesinių prievartos priemonių *ultima ratio* – juo itin stipriai ribojamos asmens teisės ir laisvės. Būtent ši aplinkybė yra esminė itin griežtam ir apibrėžtam šio tyrimo veiksmo atlikimui. Savaime suprantama, kad šis tyrimo veiksmas yra būtinas ginklas kovojant su nusikalstamumu - apie tai pasisakoma tiek teisinėje literatūroje, tiek teisminėje praktikoje. Vis dėlto, atliekant šį tyrimo veiksmą, riba tarp provokacijos ir teisėtų veiksmų daugeliu atveju yra tokia plonytė, kad tik visų pateiktų reikalavimų turinio laikymasis gali užtikrinti visapusį NVIV atlikimo teisėtumą ir tai, kad duomenys bus laikomi gauti teisėtu ir leistinu būdu. Tik sisteminis šio tyrimo veiksmo reikalavimų laikymasis gali užtikrinti sąžiningą ir teisingą baudžiamąjį procesą.

[142] Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas, *supra* note, 3.

3. PROVOKACIJA KAIP NELEISTINAS DUOMENŲ RINKIMO BŪDAS BAUDŽIAMAJAME PROCESE

Analizuojant nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų sampratą, taikymo sąlygas ir ypatumus teisės doktrinoje, Strasbūro ir nacionalinių teismų praktikoje galima pastebėti, kad pagrindinė problema atliekant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus yra provokacijos panaudojimo klausimas. Šio klausimo esmė yra tai, ar nusikalstama veika buvo neleistinai provokuota, ar tiesiog imituota. Savaime suprantama, kad provokacijos ir imitacijos sąvokos nėra tapačios, tačiau kartu nėra ir pernelyg viena nuo kitos nutolusios, todėl, visų pirma, siekiant jas atriboti, suprasti, kas laikytina imitacija, o kas – provokacija, tikslinga atlikti šių sąvokų analizę.

Kitas nagrinėtinas dalykas yra tai, kad tais atvejais, kai duomenys renkami pasitelkiant NVIV, riba tarp provokacijos ir sąžiningo baudžiamojo proceso yra itin trapi. A. Rakauskienė teigia, kad „[...] leistino veikimo, siekiant atskleisti nusikalstamas veikas, atskyrimas nuo tokio, kuris galėtų būti traktuojamas kaip kurstantis arba, kitaip sakant, provokuojantis padaryti nusikalstamą veiką, nėra visais atvejais neproblemiškas.“[143] Teisminės praktikos analizė taip pat rodo, kad dažnu atveju šis reiškinys yra itin problemiškas. Be kita ko, tiek teisės doktrinoje, tiek teisminėje praktikoje nurodoma, kad provokacija gali būti ne tik tiesioginė (aktyvi), tačiau ir netiesioginė (pasyvi). Pastaroji provokacijos rūšis apima veiksmus, kurių jau negalima pavadinti tiesioginiu teisėsaugos institucijų skatinimu atlikti nusikalstamą veiką. R Jurka teigia, kad „[...] reikalinga ir tikslinga aptarti teisminėje praktikoje regimos provokacijos renkant įrodymus formų dvilypumą. O būtent, šiuo metu didesnių diskusijų nebekyla dėl tradiciškai suvokiamos provokacijos sampratos, kuriai būdingas aktyvus asmens skatinimas, spaudimas daryti nusikalstamą veiką, o vėliau už ją tokį asmenį traukti baudžiamojon atsakomybėn, bet savotiškas mokslinis, diskusinis vakuumas juntamas kalbant apie kitą provokacijos formą – pasyviąją, netiesioginę provokaciją, kuriai esant tradiciškai suvokiamo aktyvaus skatinimo iš teisėsaugos institucijų pareigūnų pusės nebelieka. Tačiau vis tiek esama provokuojančiojo elgesio simptomų.“[144] Taigi, šiame kontekste būtina tampa ištirti provokacijos formas, šių formų esminius bruožus, pateikiant jų charakteristiką. Tokia analizė yra būtina siekiant, jog asmens teisė į sąžiningą baudžiamąjį procesą nebūtų pažeista.

Kaip matyti, provokacijos klausimas yra itin svarbus tiek sąvokų, tiek formų kontekste. Atliekant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus provokacijos klausimas yra vienas dažniausių teisminio nagrinėjimo dalykų. Būtent provokacijos būtis ar nebūtis skirtingų instancijų teismuose dažnai matoma skirtingai, o Lietuva, kaip jau ir minėta, dėl provokacijos panaudojimo

[143] Aldona Rakauskienė, „Draudimas provokuoti padaryti nusikalstamą veiką,“ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: metinis informacinis pranešimas, *ISSN internete* 1822-4032, (2011): 29 http://www.lat.lt/lt/naujienos/metiniai-pranesimai.html.
[144] Raimundas Jurka, *supra* note, 5:250.

yra pralaimėjusi ne vieną bylą Strasbūro teisme, tad išsami šio reiškinio (proceso) analizė yra būtina.

3.1. Provokacijos ir imitacijos santykis

Vienas esminių kriterijų, lemiančių nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų teisėtumą arba neteisėtumą yra tai, kad atliekant šiuos veiksmus būtina imituoti nusikalstamą veiką, o ne ją provokuoti. Nors šios sąvokos iš pažiūros atrodo ganėtinai skirtingos, tačiau tiesa yra ta, kad jų turinys nėra aiškus, o tai sukelia didelių problemų vertinant NVIV teisėtumą. R Jurka teigia, kad „teisinėje literatūroje sutinkama, kad nusikalstamą veiką imituojančiais veiksmais, t. y. imitavimu, siekiama nusikalstamas veikas linkusį daryti asmenį „sugauti, o ne sukurti“. Jeigu asmuo yra pernelyg sužavėtas nusikalstamo elgesio ar nusikalstamų ketinimų iki jam buvo suteikta „proga“ pažeisti teisę, vadinasi, toks asmuo nėra laikomas išprovokuotu.“[145] Tad šių sąvokų dvilypumas yra aiškiai matomas ir jų analizė yra būtinas žingsnis siekiant išsamios, visapusiškos NVIV analizės.

Terminas imitavimas, pasak Oxfordo universiteto žodyno, pradėtas vartoti XVI amžiaus viduryje, o jo kilmė sietina su lotynišku žodžiu *„imitari“*, kuris reiškė nukopijuotas įvaizdis, elgsena.[146] Lietuvių teisės terminų žodyne nurodoma, kad imitavimas yra pamėgdžiojimas, kopijavimas.[147] Jungtinės Karalystės terminologijoje imituoti (angl. *imitation*) reiškia elgtis taip pat kaip kažkas kitas, arba mėgdžioti elgseną ar manieras.[148] R. Jurka teigia, kad „imitavimas – tai stebėjimas esant tikslui fiksuoti nusikalstamus veiksmus bei sulaikyti asmenį, kuris pats pasirinko tokį veikimo būdą, nuo tolesnio neteisėto elgesio.“[149] Manytina, kad imitavimu NVIV kontekste laikytini veiksmai, kuriais sukuriamas apsimestinis nusikaltimas – atliekami veiksmai, kurie gali būti laikomi nusikaltimu, bet nėra nusikalstami. Šiuo atveju tai reiškia, kad nusikalstama veika yra pamėgdžiojama, kas yra labai svarbu, nes faktiškai tai nėra nusikalstami veiksmai, jie tik iš pažiūros atrodo kaip nusikalstami. Taip yra dėl to, kad imitavime iš esmės atsispindi tik objektyvieji nusikalstamos veikos požymiai, tačiau nėra subjektyviųjų. Imitavimas iš esmės gali būti siejamas su teisėtos apgaulės terminu. R. Jurka teigia, kad „slaptiesiems tyrimo veiksmams, [...] būdingas iš anksto suplanuotas ir numatytas pareigūno elgesio ir veiksmų dirbtinumas, tam tikro elgesio ar vaidmens imitacija, ir pan. Teisinėje literatūroje teigiama, kad slaptiesiems proceso veiksmams yra būdingas apgaulės aspektas, tačiau keliamas sąžiningumo reikalavimas, t. y. turi

[145] Raimundas Jurka, *supra* note, 5:255.
[146] English Oxford living dictionaries, „Definition of imitate in English,“ Oxford university press, žiūrėta 2017 10 16 per internetą: https://en.oxforddictionaries.com/definition/imitate.
[147] Vita Bitinaitė, *Mokomasis anglų – lietuvių kalbų teisės terminų žodynas* (Vilnius, 2008), 118.
[148] Cambridge University dictionary, „Meaning of imitate in English dictionary,“ Cambridge University press, žiūrėta 2017 10 16 per internetą: http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/imitate.
[149] Raimundas Jurka, *op. cit.*

būti paisoma pagrindinių asmens teisių, negali būti jokio manipuliavimo.“[150] Taigi, darytina išvada, kad imitavimas šiame kontekste turėtų būti suprantamas kaip teisėtas teisėsaugos institucijų, jų pareigūnų elgsenos variantas, sukuriant situaciją, formaliai atitinkančią nusikalstamą veiką (pamėgdžiojant nusikaltimą), siekiant stebėti asmens elgseną. Vis dėlto, imitavimas nėra pateisinamas, kai pasitelkiama griežta manipuliacija – t. y. kai asmuo siekiamas apgauti paskatinant jį elgtis parankiai tyrimo veiksmo iniciatoriui.

Provokacijos reikšmė yra kiek kitokia. Jungtinės Karalystės terminologijoje terminas provokacija (angl. *entrapment*) apibrėžiamas kaip veiksmai apgaunant asmenį, nulemiantys kito asmens veiksmų atlikimą, kurių šis būdamas nepaveiktas neatliktų.[151] Lietuvos teisės terminų žodyne nurodoma, kad nusikaltimo provokacija tai yra siekis sukompromituoti asmenį.[152] Kitame žodyne nurodoma, kad provokacija – tai spaudimas, aktyvus skatinimas ar kurstymas padaryti nusikalstamą veiką apribojant asmens veiksmų pasirinkimo laisvę, jeigu dėl to asmuo padaro ar kėsinasi padaryti nusikalstamą veiką, kurios prieš tai neketino padaryti.[153] Analogiškas išaiškinimas pateikiamas ir KŽĮ. Ankščiau minėtose Rekomendacijose provokacija aiškinama kaip „asmens lenkimas (kurstymas) padaryti nusikalstamą veiką, turint tikslą jį patraukti baudžiamojon atsakomybėn dėl nusikalstamos veikos, kuri buvo padaryta sukurščius. Provokaciniais veiksmais apribojama asmens veiksmų pasirinkimo laisvė ir dėl to asmuo padaro ar kėsinasi padaryti nusikalstamą veiką, kurios prieš tai neketino daryti. Provokacija kaip veika gali pasireikšti ir kito asmens lenkimu padaryti konkrečią nusikalstamą veiką jį įtikinėjant, grasinant, šantažuojant ar naudojant kitus veiksmus, palaužiančius asmens valią ir sąlygojančius jo apsisprendimą elgtis nusikalstamai.”[154] Pasak R. Jurkos, provokacija - „tai kūrimas iš asmens nusikaltėlio laukiant, stebint ir nieko nedarant, jog asmuo nenusikalstų.“[155] JAV teisminėje praktikoje taip pat pateikiamas provokacijos apibrėžimas. Byloje *Sorrells prieš Jungtines valstijas* teigiama, kad asmuo laikomas išprovokuotu tada, kai nusikaltimo sumanymas kylą būtent iš teisėsaugos institucijų pareigūnų noro, kad asmenį būtų galima patraukti baudžiamojon atsakomybėn, tad pareigūnai paveikia (angl. *implant in the mind*) asmenį taip, kad nekaltas asmuo padarytų tariamą nusikaltimą.[156]

---

[150] Raimundas Jurka, *supra* note, 18:271.
[151] Cambridge University dictionary, „Meaning of entrapment in English dictionary,“ Cambridge University press, žiūrėta 2017 10 16 per internetą: http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/entrapment.
[152] Vita Bitinaitė, *supra* note, 147:94.
[153] Remigijus Mockevičius, *Lietuvos Respublikos įstatymuose vartojamų sąvokų žodynas* (Vilnius: VĮ Registrų centras, 2015), 1054.
[154] „Rekomendacijos dėl Kriminalinės žvalgybos įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese,“ *supra* note, 41:56 p.
[155]„John B. Williams, „Entrapment – a Legal Limitation on Police Techniques.“ Journal of Criminal Law & Police Science.1957, 48: 344–345 cituota iš: Raimundas Jurka, *supra* note, 5:254.
[156]„Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo 1932 m. gruodžio 19 d. sprendimas byloje Sorrells prieš Jungtines Valstijas,“ 287 U.S. 435, 458 (1932):442, žiūrėta 2017 10 15 per internetą:

Klausimą, ar asmuo gali būti laikomas išprovokuotu galima spręsti įvairiai. Kaip ir minėta, teisminėje praktikoje formuojamos įvairios taisyklės, tačiau jų turinys tiesiog negali būti visais atvejais pakankamas. Vienas svarbiausių ir, manytina, patikimiausių būdų spręsti provokacijos klausimą yra objektyviųjų ir subjektyviųjų kriterijų testas. Teisės literatūroje nurodoma, kad teisminės institucijos jei ir naudoja šį „testą“, tai dažniausiai apsiriboja tik vienu jo kriterijumi, o JAV dažniausiai pasitelkiamas yra būtent subjektyviųjų kriterijų testas.[157]

Subjektyviojo kriterijaus esmė yra tokia, kad vertinant, ar asmuo buvo išprovokuotas padaryti nusikalstamą veiką, yra vertinamas asmens elgesio subjektyvusis pagrindas. Pasak R. Jurkos, „[...] subjektyvus kriterijus padeda įvertinti asmens, kuris traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, polinkį nusikalsti. Apie asmens išprovokavimą daryti nusikalstamą veiką galima kalbėti tik tuomet, jeigu nebūtų nustatyta išankstinio asmens polinkio nusikalstamam elgesiui.“[158] R. Jurka taip pat nurodo, kad atliekant subjektyviojo kriterijaus testą, yra vertinamos traukiamo atsakomybėn asmens vidinės nuostatos, kurios lemia polinkio daryti nusikalstamą veiką atsiradimą ir realizavimą nesant papildomo faktoriaus, kuris galėtų paskatinti asmenį t. y. vertinama, ar be teisėsaugos institucijų įsikišimo asmuo vis tiek būtų nusikaltęs.[159] JAV teisinėje literatūroje taip pat nurodoma, kad taikant subjektyvųjį kriterijų, vertinamasis aspektas yra asmens polinkis nusikalsti.[160] Vis dėlto, R. Jurkos nuomone, „šio kriterijaus identifikavimas vertinant, ar atsakomybėn traukiamas asmuo nebuvo provokuojamas daryti teisės pažeidimą, ar vis dėlto toks asmuo turėjo išankstinį polinkį elgtis neteisėtai, paprastai įmanomas nustatant bei vertinant objektyvios tikrovės – išoriškai suvokiamus ir apčiuopiamus, veiksnius, t. y. asmenų elgesį, situacijos ar aplinkos sąlygas, kitas nuo vertintojo subjektyvių pažiūrų paprastai nepriklausančias faktines tiriamos nusikalstamos veikos aplinkybes. Būtent tai ir lemia objektyvaus kriterijaus kaip *sine qua non* privalomą vertinimą.“[161] Taigi minimą polinkį nusikalsti gali rodyti tik aplinkybių visuma, kas lemia tai, kad abu šie kriterijai vargu ar gali būti atskiriami.

Objektyvusis kriterijus yra nukreiptas į teisėsaugos institucijų vaidmens, elgsenos atliekant NVIV, vertinimą. Pasak R. Jurkos, „šio kriterijaus testavimas leidžia įvertinti teisėsaugos institucijų įtakos (poveikio) asmeniui laipsnį ir matą. Išsakoma ir nuomonių, jog šis kriterijus, be jau nurodytų, leidžia įvertinti teisėsaugos institucijų pareigūnų elgesio imituojant veiksmus sukeliamą efektą – pasekmes. Taigi, jis leidžia nubrėžti skiriamąją liniją tarp legalumo principu

---

http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.usreports/usrep287&id=501&collection=usreports&index.

[157] Kenneth M. Lord, *supra* note, 11:474.

[158] Raimundas Jurka, *supra* note, 5:257.

[159] *Ibid.*

[160] Scott C. Paton, Governement Made Me Do It: A Proposed Approach to Entrapment Under Jacobson v. United States, *Cornell Law Review*, Volume 79 Issue 4, May 1994, Article 6. p. 40, žiūrėta 2017 10 28 per internetą: http://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2521&context=clr.

[161] Raimundas Jurka, *op. cit.*

grindžiamų [...] teisėsaugos institucijų procesinių funkcijų, vadinamųjų „reaguojančiojo“ ir „iniciatyvinio“ [...] pobūdžio.“[162] Teisės literatūroje nurodoma, kad esminis klausimas pasitelkiant objektyvaus kriterijaus testą yra tai, ar nusikalstama veika, nesant teisėsaugos institucijų pareigūnų įsikišimo, vis tiek būtų buvusi padaryta.[163] R. Jurka taip pat nurodo, kad teisėsaugos institucijų ir jų pareigūnų elgesys vertinamas dvejais aspektais. Pirma, vertinamas teisėsaugos institucijų elgesys, kuris pažadina asmens, apie kurio norą nusikalsti jau turima duomenų, polinkį nusikalsti (jį motyvuoja). Antra, turi būti vertinama, ar nebuvo asmeniui sudaryti nepaprastai palankios galimybės nusikalsti t. y. vertinama, ar asmuo nebuvo įtrauktas į tokią situaciją, kuriai tiesiog neįmanoma atsispirti.[164] Teisės literatūroje taip pat nurodoma, kad objektyvusis kriterijus gali būti apibūdinamas bihevioristine ir normatyvine teorijomis. R. Jurkos teigimu, „pirmoji jų leidžia atsakyti, ar asmens, kurio atžvilgiu buvo atliekamas analizuojamas neviešo pobūdžio tyrimo veiksmas, sukėlė tokį elgesį, kurio vertinimas kartu su kitomis faktinėmis aplinkybėmis leidžia daryti išvadą apie imitavimo peraugimą į provokaciją. Antroji teorija, t. y. normatyvinė, iš esmės koncentruojama į teisėsaugos institucijų tinkamo / netinkamo (leistino / neleistino) elgesio vertinimą nepriklausomai, ar toks elgesys sukėlė kokius nors padarinius, t. y. asmens, į kurį buvo nukreiptas minėtasis tyrimo veiksmas, elgesį.“[165]

Taigi, šiuo atveju provokacija, lyginant ją su imitacija, ganėtinai aiškiai atribojama. Kaip jau ir minėta, imitavimas šiame kontekste turėtų būti suprantamas kaip teisėtas teisėsaugos institucijų, jų pareigūnų elgesio variantas, sukuriant situaciją, formaliai atitinkančią nusikalstamą veiką (pamėgdžiojant nusikaltimą), siekiant stebėti asmens elgesį. Vis dėlto, imitavimas nėra pateisinamas, kai pasitelkiama manipuliacija – t. y. kai asmuo siekiamas apgauti paskatinant jį elgtis parankiai tyrimo veiksmo iniciatoriui. Būtent šiais atvejais, kai asmuo siekiamas apgauti tuo tikslu, kad jis pasielgtų nusikalstamai ir prasideda provokacija – t. y. nusikaltimas nebėra imituojamas, jis yra provokuojamas. Objektyviųjų ir subjektyviųjų kriterijų vertinimas šiuo atveju suteikia galimybes atriboti provokaciją nuo imitacijos, tad situacijas, kai nėra aišku, buvo asmuo provokuotas ar nebuvo, vertėtų spręsti būtent pasitelkiant šiuos kriterijus.

[162] Raimundas Jurka, *supra* note, 5:257.
[163] Eric Colvin, *supra* note, 9:229
[164] Raimundas Jurka, *op. cit.*
[165] *Ibid*.

3.2. Provokacijos formos

Draudimas provokuoti asmenį atliekant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus numatytas tiek BPK 159 straipsnio 3 dalyje, tiek KŽĮ 5 straipsnio 4 dalyje. Nustačius, kad asmuo buvo kurstomas ar provokuojamas padaryti nusikalstamą veiką – visi surinkti provokuojant asmenį duomenys laikomi neatitinkantys įrodymų leistinumo reikalavimo. Teisės literatūros ir teisminės praktikos analizė signalizuoja apie tai, kad provokacijos samprata ir suvokimas bėgant laikui stipriai pakito. Provokacija, kaip neleistinas duomenų rinkimo būdas baudžiamajame procese, šiuo metu nebegali būti suprantama tik kaip tiesioginis skatinimas asmenį nusikalsti. Šiuo metu jau galima ganėtinai aiškiai išskirti ne tik tiesioginę, bet ir netiesioginę provokaciją. Pasak R. Jurkos, „šiuo metu didesnių diskusijų nebekyla dėl tradiciškai suvokiamos provokacijos sampratos, kuriai būdingas aktyvus asmens skatinimas, spaudimas daryti nusikalstamą veiką, o vėliau už ją tokį asmenį traukti baudžiamojon atsakomybėn, bet savotiškas mokslinis, diskusinis vakuumas juntamas kalbant apie kitą provokacijos formą – pasyviąją, netiesioginę provokaciją, kuriai esant tradiciškai suvokiamo aktyvaus skatinimo iš teisėsaugos institucijų pareigūnų pusės nebelieka. Tačiau vis tiek esama provokuojančiojo elgesio simptomų.“[166] Teisminės praktikos analizė rodo, kad bėgant laikui provokacijos apibrėžtis teisminėje praktikoje buvo modeliuojama įvairiai. Šiuo metu skirtini tokie pagrindiniai teisminėje praktikoje formuojami provokacijos apibrėžimai:

1. Provokacija gali būti apibūdinama kaip *„spaudimas, aktyvus skatinimas ar kurstymas padaryti nusikalstamą veiką apribojant asmens veiksmų pasirinkimo laisvę, jei dėl to asmuo padaro ar kėsinasi padaryti nusikalstamą veiką, kurios prieš tai neketino padaryti.“*[167]

2. Nurodoma, kad provokacija – *„tai asmens lenkimas (kurstymas) padaryti nusikalstamą veiką, turint tikslą vėliau su juo susidoroti teisėsaugos institucijų pagalba patraukiant baudžiamojon atsakomybėn dėl nusikalstamos veikos, kuri buvo padaryta sukurstius.“*[168]

3. Provokacija pripažįstama tada, kai *„iš aplinkybių visumos galima daryti išvadą, kad atitinkama veika nebūtų buvusi padaryta be NVIM dalyvių įsikišimo.“*[169]

Netiesioginės provokacijos analizė teisminėje praktikoje nėra itin detali. Šios provokacijos formos užuomazgos Lietuvos teisėje gali būti siejamos su EŽTT byla *Ramanauskas prieš Lietuvą*. Strasbūro teismas šioje byloje nurodė, kad *„*[...] *kurstymu laikytini tokie pareigūnų veiksmai, kurie* [...] *neapsiriboja iš esmės pasyviu nusikalstamos veikos tyrimu, bet daro subjektui*

[166] Raimundas Jurka, *supra* note, 5:250.
[167] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. liepos 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-375-895/2015,“ žiūrėta 2017 10 09 per internetą: http://eteismai.lt/byla/88910049981025/2K-375-895/2015.
[168] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. gegužės 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-284/2012,“ žiūrėta 2017 10 09 per internetą: http://eteismai.lt/byla/186483391399/2K-284/2012.
[169] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-499/2014,“ žiūrėta 2017 10 10 per internetą: http://eteismai.lt/byla/86319859752887/2K-499/2014.

tokią įtaką, kad, siekiant įrodyti nusikalstamą veiką, t. y. surinkti įrodymus ir pradėti baudžiamąjį persekiojimą, sukursto jį padaryti nusikaltimą, kuris priešingu atveju nebūtų padarytas.“[170]

Daugelyje kasacinio teismo nutarčių, kuriose nagrinėjamas klausimas dėl netiesioginės provokacijos būties, nurodoma, kad *„išvada, kad valstybės pareigūnai skatina asmenis daryti nusikalstamas veikas, gali būti daroma* [...] *ir tada, kai pareigūnų elgesys nebuvo vien pasyvus ir iš jo buvo galima spręsti, kad ilgesnį laiką trunkantys pareigūnų veiksmai turėjo esminę įtaką asmenų, prieš kuriuos buvo taikomos neviešo pobūdžio priemonės, veiksmams.*“[171] Kaip matyti, tokia samprata yra ganėtinai abstrakti, tad teismams daugeliu atveju belieka vadovautis *ad hoc* baudžiamosios teisės principu sprendžiat klausimą ar buvo asmuo netiesiogiai išprovokuotas ar nebuvo. R. Jurka nurodo, kad „[...] turime prisiminti nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų esmę, t. y. lemiamą sąlygą – laisvą asmens apsisprendimą, kokį kelią rinktis – teisėtą ar ne. Neginčytina, jog ši sąlyga yra rodiklis, ar imituojantys veiksmai buvo atlikti leistinai nesant provokacijos požymių. Tačiau laisvė pasirinkti elgesio būdą turi būti „natūrali.“[172] Svarbu pažymėti, kad siekiant teisinio aiškumo, supratimo, kokie asmens „spaudimo“ metodai ir būdai laikytini neteisėtais NVIV kontekste, provokacijos formų analizė yra būtinas žingsnis. Būtent klausimai susiję su tuo, kokia forma ir turiniu pasireiškia tiek tiesioginė, tiek netiesioginė provokacijos, yra itin svarbūs siekiant išsamios NVIV analizės. Jau minėti daugelis draudimų kurstyti ir provokuoti asmenį įtvirtintų ir išaiškintų EŽTT bylose ir Konstitucinio Teismo nutarime, tad šiame etape dėmesys bus skiriamas būtent esminių provokacijos formų išskyrimui ir praktinių juos iliustruojančių pavyzdžių pateikimui.

Pirma, provokacija laikomos situacijos kai pareigūnai neprisijungia, bet tiesiogiai ir aktyviai skatina asmenį padaryti nusikalstamą veiką, ją tęsti arba pabaigti (tiesioginė provokacija). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodo, kad *„Provokacija kaip veika gali pasireikšti kito asmens lenkimu padaryti konkrečią nusikalstamą veiką jį įtikinėjant, grasinant, šantažuojant, prašant ar naudojant kitus veiksmus, palaužiančius asmens valią ir įtakojančius jo apsisprendimą elgtis nusikalstamai.”*[173] Puikus tokios provokacijos formos pavyzdys iliustruojamas kitoje kasacinio teismo nutartyje: *„susipažinus su* [...] *protokolu dėl NVIV ir savo tapatybės neatskleidžiančių veiksmų atlikimo*, [...] *matyti, kad A. U. primygtinai kalba apie kažkokį jų išankstinį susitarimą mokėti pinigus, daug kartų kartoja frazes, kai tuo tarpu iš pokalbio nesimato, kad tarp jų būtų kažkoks susitarimas. P. A. savo atsakymuose to nepatvirtina. Be to P. A. išreiškia savo atsisakymą*

[170] „Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2008 m. vasario 5 d. sprendimas byloje Ramanauskas prieš Lietuvą,“ *supra* note, 2:11.
[171] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-434/2013,“ žiūrėta 2017 10 09 per internetą: http://eteismai.lt/byla/180966173159410/2K-434/2013.
[172] Raimundas Jurka, *supra* note, 5:260.
[173] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-549/2006,“ žiūrėta 2017 10 20 per internetą: http://eteismai.lt/byla/49023595534098/2K-549/2006.

kalbėtis apie pinigus ir prašo keisti temą. Antai, į A. U. žodžius: „Aš skolinga jums neliksiu. Sutarta, nu gerai tegu penki, kaip sakėt, daktare.“ P. A. atsako: „Jūs man čia tų niekų nešnekėkite, aš manau, kad priimu sprendimą tokį ir viskas, atiduosiu jį į slaugos ligoninę...man čia nereikalinga ta jūsų malonė“. Toliau P. A. sako: „Nu nekartokite to paties dešimt kartų“. Dėl kitos dienos jų susitikimo, kurio metu P. A. buvo perduoti 500 Lt, taip pat iniciatyvą rodo ne P. A. , o A. U. . Nors gydytojas įteikia jai visus būtinus socialinei globai gauti dokumentus, ji vis vien prašosi ateiti rytojaus dieną. Apie pinigus iš P. A. pusės jokios kalbos nėra. Atsisveikinant P. A. į moters prašymą atsako: „Norit užeikit, norit neužeikit“. [...] *jų susitikimo metu A. U. vėl prašo palaikyti pacientą ligoninėje, nors sprendimas jį išrašyti iš ligoninės jau priimtas, o dokumentai jos rankose. A. U. kreipiasi į P. A. : „Kaip sakėt, penkis šimtus gavau“, į tai P. A. atsako: „Nereikia man tų penkių šimtų jūsų,“ dar vėliau: „Ne ne ne, aš neimsiu“. Po to A. U. sako: „O kitam kartui tai aš vėl atvažiuosiu, sakau apie kokius 400 Lt,“ į tai P. A. atsako: „Ne, nesiderėkim dėl tų kainų, man jos, jų, nes nereikia...“ Po kurio laiko A. U. padeda voką, kuriame yra 500 Lt, ant stalo, P. A. jo nepaima ir išeina iš kabineto.* [...] *Pokalbių tarp A. U. ir P. A. turinys leidžia daryti išvadą, kad P. A. buvo atkakliai prašomas palikti A. U. ligoninėje ir už tai jam siūloma atsilyginti, nors pradžioje jis nesutiko su pašymu ir atsisakė kalbėtis apie piniginį atlygį. A. U. elgesys neapsiribojo iš esmės pasyviu dalyvavimu tiriamojoje nusikalstamoje veikoje, ji darė subjektui tokią įtaką, kad iš esmės sukurstė nusikaltimo, kuris antraip nebūtų padarytas, padarymą.* [...] *Taigi darytina išvada, kad, veikdama pagal NVIV, A. U. provokavo P. A. paimti 500 Lt kyšį, nes jei ji primygtinai nebūtų prašiusi leisti jai ateiti spalio 22 d., nebūtų įkalbinėjusi jo palikti pacientą dar kurį laiką ligoninėje ir savo iniciatyva, P. A. neprašant, nebūtų palikusi voko su pinigais (500 Lt) ant stalo, šio nusikaltimo nebūtų.“*[174] Kitas teisminės praktikos pavyzdys iliustruoja tai, kad į šį apibrėžimą patenka ir situacijos, kai atliekant NVIV siekiama asmenį paveikti sukeliant gailestį – *„prašymas gauti narkotinių ar psichotropinių medžiagų apeliuojant į prašomo asmens gailestį ir skundžiantis bloga savijauta dėl atitinkamos medžiagos stokos vertinamas kaip spaudimas padaryti nusikalstamą veiką (tokios medžiagos suteikimą), kasacinės instancijos teismo praktiką* [...] *nusikalstamos veikos imituojančių veiksmų atlikimas prieš kasatorę laikytinas sąžiningo (teisingo) proceso principą pažeidžiančia provokacija.“*[175]

Antra, provokacija taip pat laikoma situacija, kai NVIV jau pasiekė savo tikslus, bet NVIV vis dar tęsiami – t. y. jau yra surinkta pakankamai duomenų, leidžiančių pagrįstai manyti, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką, tačiau tyrimo veiksmą atliekantys pareigūnai toliau tęsia tyrimo veiksmo atlikimą siekiant surinkti kitus papildomus tyrimui reikšmingus duomenis. Tokiu

[174] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. gruodžio 11d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-647/2012,“ žiūrėta 2017 10 20 per internetą: http://eteismai.lt/byla/65716411269625/2K-647/2012.
[175] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. rugsėjo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-295-507/2016,“ žiūrėta 2017 10 17 per internetą: http://eteismai.lt/byla/240159493637256/2K-295-507/2016.

atveju, kaip ir minėta pirmajame darbo skyriuje, pažeidžiamas labai svarbus slaptųjų tyrimo veiksmų trunkamumo požymis. Kasacinis teismas yra nurodęs, kad *„*[...] *tęsiant pareigūnų veiksmus, pradėtus pagal NVIM, nesant provokacijos, dėl ilgalaikio asmens, kurio atžvilgiu vykdomas tyrimas, nusikalstamos iniciatyvos palaikymo, net kai pati iniciatyva kyla ne iš pareigūnų, o iš asmens, kurio atžvilgiu vykdomas tyrimas, susidaro situacija, kai formaliai teisėti valstybės veiksmai supanašėja su provokacija ir tampa neteisėtais.“*[176] Teisminėje praktikoje taip pat nurodoma , kad „*operatyvinių (kriminalinės žvalgybos)* (taip pat ir BPK numatytų slaptųjų tyrimo veiksmų – aut. pastaba) *veiksmų laikas turi būti optimalus, t. y. jie turi tęstis lygiai tiek laiko, kiek reikia visiškai atskleisti ir užkardyti nusikalstamą veiką, surinkti įrodymus dėl nusikalstamos veikos padarymo, išaiškinti nusikaltimą padariusius asmenis, kad būtų galima greitai ir efektyviai nubausti kaltininkus.“*[177] Puikus tokios situacijos pavyzdys matomas vienoje kasacinio teismo nutartyje – *„Nuosprendyje įvertinti byloje B. E. taikyto NVIM, vėliau NVIV laikotarpiai ir konstatuota, kad jie buvo pernelyg ilgi, nes dar NVIM taikymo metu įslaptinti liudytojai beveik 1,5 metų bendravo su B. E. , tačiau, be jo paties pasisakymų apie galimybes gauti didelius narkotinių medžiagų kiekius, kitų tai patvirtinančių duomenų nesurinko. Teismai išsamiai išanalizavo 2012 m. spalio 1 d. B. E. ir liudytojo Nr. 8-12 pokalbį ir padarė išvadą, kad jau tuo metu pareigūnams tapo aišku, jog B. E. neužsiima stambaus masto narkotikų prekyba. Tai turėjo būti pakankama priežastis nutraukti NVIM veiksmus, kuriais buvo siekiama išsiaiškinti jo disponavimo dideliais kiekiais narkotinių medžiagų galimybes ir mastus. Pirmosios instancijos teismas* [...] *įvertino ir kitas reikšmingas byloje nustatytas aplinkybes: kad pats B. E. vartojo narkotines medžiagas, kurias pirkdavo iš skirtingų asmenų čigonų tabore, būtent su jais ir galėjo supažindinti pareigūnus tiesioginiam bendravimui; kad slapto B. E. pokalbių pasiklausymo metu užfiksuotuose duomenyse nenustatyta jokios užuominos apie jo prekybą narkotinėmis medžiagomis dideliais kiekiais (jo galimybės apsiribojo tik savarankiškai, kilus poreikiui, išplatinti didelių kiekių nesiekiančias narkotines medžiagas); kad byloje užfiksuotais duomenimis bendravimas tarp įslaptintų liudytojų ir B. E. vykdavo išskirtinai liudytojų iniciatyva; kad B. E. pokalbių metu jis bandė sudaryti įspūdį, jog turi pažinčių, apie esamą jo įtaką ir pažintis, tačiau taip tik siekdamas padaryti įspūdį liudytojams, ypač įslaptintam liudytojui Nr. 8-12, su kuriuo bendravo ilgą laiko tarpą, įvairiomis temomis, priprato prie jo ir jį vertino kaip draugą (vadino broliu, bendravo šeimomis). Ir tik visų šių aplinkybių pagrindu teismas motyvuotai konstatavo, jog B. E. elgesyje ir bendravimo stiliuje įžvelgtas noras įsiteikti liudytojui Nr. 8-12 ir, tenkinant pastarojo poreikius, pirkti narkotines medžiagas dideliais kiekiais, siekimas sudaryti lygiaverčio asmens įvaizdį, nors*

[176] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. vasario 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-86/2011,“ žiūrėta 2017 08 01 per internetą: http://eteismai.lt/byla/232697399045848/2K-7-86/2011.
[177] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. vasario 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-85-696/2016,“ *supra* note, 36.

jis neturėjo pinigų net kasdieniam pragyvenimui, skolinosi, gyrėsi pavogęs piniginę ir pan. Būtent dėl tokių nustatytų aplinkybių pagrįstai konstatuota, kad jau pradėjus ikiteisminį tyrimą, po 2012 m. spalio 15 d. narkotinių medžiagų perdavimo, NVIV taikymas turėjo būti nutrauktas. Tolesni pareigūnų veiksmai, pasireiškę tuo, kad įslaptintas liudytojas „dovanodavo“ B. E. skolas, nuolaidžiaudavo, kai buvo negrąžinama dalis perduotų pinigų, parduotas mažesnis narkotinių medžiagų kiekis, nei turėjo būti, toleravo itin didelę prašomą kainą už narkotinių medžiagų bandinius, pareigūnai atmetė B. E. pasiūlymą ir atsisakė patys eiti į taborą bei skatino tai daryti būtent jį, pagrįstai įvertinti kaip provokavimas daryti nusikalstamas veikas. Šiuo aspektu itin reikšmingas paties B. E. apsisprendimas atsikratyti įslaptintų liudytojų juos apgaunant, kurio priežastį būtent pareigūnų įkyrius provokuojančius veiksmus patvirtina B. E. pokalbių su M. S. turinys.”[178] Teisminėje praktikoje, be kita ko, pabrėžiama, kad „[...] *teismas, sankcionuodamas nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, privalomai nurodo jų vykdymo laiką, tačiau tai visai nereiškia, kad teisėsaugos institucijos būtinai turi imituoti nusikalstamus veiksmus iki paskutinės NVIM galiojimo dienos.“* [179] Analogiškos situacijos pavyzdžiai matomi ir JAV teisminėje praktikoje. Štai pavyzdžiui JAV byloje *Jacobson prieš Jungtines valstijas* kaltinamasis knygyne įsigijo 2 žurnalus, kuriuose vaizduojami nuogi paaugliai. Teisėsaugos institucijų pareigūnai knygyno lankymo žurnale rado šio asmens pavardę. Po to, sužinoję kitus jo duomenis, pradėjo kelių fiktyvių organizacijų, ginančių seksualinę laisvę, vardu elektroniniu paštu siuntinėti katalogus siūlydami pareiškėjui užsisakyti įvairius vaikų pornografijos turinio žurnalus. Visa tai truko 26 mėnesius, asmuo kartais atsakydavo į gaunamus laiškus, o kartais – ne. Po šio laiko, asmuo užsisakė keletą siūlomų žurnalų, o po to jam buvo pateikti kaltinimai dėl vaikų pornografijos. Teismas šiuo atveju nurodė, kad tokie asmens veiksmai yra nulemti būtent 26 mėnesių trukmės pareigūnų provokuojančių veiksmų.[180]

Trečia, provokacija laikytina situacija, kai teisėsaugos institucijoje dirbantis asmuo atlieka tyrimą kaip privatus asmuo, o vėliau tęsia arba pradeda tirti jį kaip pareigūnas arba privatus asmuo veikia turėdamas teisėsaugos institucijų jam suteiktas priemones, tačiau toks asmuo oficialiai dar nėra pranešęs šioms institucijoms apie kito asmens daromą nusikalstamą veiką, arba privačių asmenų veiksmai gali būti pripažinti provokacija, jei tie asmenys veikia kontroliuojami bei prižiūrimi pareigūnų ir skatina nusikalsti asmenį, apie kurio nusikalstamą veiką jokių konkrečių duomenų neturima. Šios nuostatos iš esmės atskleistos ankstesniame darbo skyriuje, tad

[178] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gegužės 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-238-139/2015,“ žiūrėta 2017 10 22 per internetą: http://eteismai.lt/byla/78628722562536/2K-238-139/2015.
[179] „Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-227-449/2015,“ žiūrėta 2017 10 10 per internetą: http://eteismai.lt/byla/256513417201998/1A-227-449/2015.
[180] „Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo 1992 m. balandžio 6 d. sprendimas byloje Jacobson prieš Jungtines Valstijas,“ 503 U.S. 540 (1992), žiūrėta 2017 10 24 per internetą: http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/CaseLaw?native_id=368595&cop=1&collection=journals.

šiame etape pateiktos apibendrinimui. Jau minėta, kad tokios situacijos buvo nagrinėjamos ir EŽTT bylose *Ramanauskas prieš Lietuvą,*[181] *Milinienė prieš Lietuvą.*[182] Kasacinio teismo praktikoje, kalbant apie situacijas, kai (ne)buvo išankstinių duomenų, pagrindžiančių aplinkybę, kad šis asmuo ar asmenys ketintų daryti nusikalstamas veikas, įtvirtinama taisyklė, kad „[...] *nusikalstamos veikos imitacijos modelis kaip operatyvinis veiksmas ir nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai kaip ikiteisminio tyrimo metodas yra skirti baudžiamojo proceso tikslams (BPK 1 ir 2 straipsniai). Pagal nutartyje pateiktą Operatyvinės veiklos įstatymo normos dėl nusikalstamos veikos imitacijos modelio (NVIM) ir BPK 159 straipsnio dėl leidimo atlikti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus (NVIV) taikymo teismų praktikoje aiškinimą, tuo atveju, kai buvo taikytas NVIM, teismas gali leisti atlikti NVIV tik dėl pagal NVIM pradėtų nusikaltimų užbaigimo, o ne dėl naujų nusikaltimų tiražavimo.“*[183]

Ketvirta, provokacija laikytini ir tokie veiksmai, kai NVIV atliekami vieno asmens atžvilgiu, tačiau nesant faktinio ir teisinio pagrindo, šie veiksmai pradedami atlikti kito asmens, kuris galimai bendradarbiauja su tiesioginiu NVIV objektu. Tokios situacijos pavyzdys matomas ir kasacinio teismo byloje – „*NVIEM buvo sankcionuotas tik S. M.. Tačiau policijos pareigūnai galėjo iš anksto numatyti, kad, įgyvendinant modelį S. M., jis, tikėtina, susisieks su kitais asmenimis dėl dalyvavimo nusikaltime, atsižvelgiant į asociatyvų su narkotikais susijusių nusikaltimų pobūdį. Be to, nacionaliniai teismai laikė M. L. ir S. M. to paties nusikaltimo bendrininkais, kurį darant jie veikė siekdami to paties tikslo ir už kurį abu buvo nuteisti tame pačiame baudžiamajame procese, panaudojant įrodymus, gautus realizuojant modelį. Taigi pareigūno ,,Virgio” M. L. bendrininkui S. M. pasiūlyta didelė pinigų suma ir M. L. reiškė skatinimą parduoti psichotropinių medžiagų, nes vėlesni M. L. ir jo bendrininko S. M. veiksmai buvo iš dalies nulemti policijos pareigūno elgesio. Šie elementai išplėtė policijos pareigūnų, kaip slaptųjų agentų, vaidmenį iki „agentų provokatorių“ vaidmens (pranc. agents provocateurs). Policijos pareigūnai ne „prisijungė" prie jau daromos nusikalstamos veikos; šios bylos aplinkybėmis jie išprovokavo padaryti nusikalstamą veiką ir M. L. Pažymėtina, kad nacionaliniai teismai nuteisdami M. L. ir jo bendrininką S. M. nedarė skirtumo tuo aspektu, kad modelis buvo sankcionuotas tik S. M.“*[184] Kaip jau minėta, nutartyje leisti atlikti NVIV, būtina nurodyti konkretų asmenį, prieš kurį šie veiksmai bus atliekami.

[181] „Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2008 m. vasario 5 d. sprendimas byloje Ramanauskas prieš Lietuvą,“ *supra* note, 2.
[182] „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. birželio 24 d. sprendimas byloje Milinienė prieš Lietuvą,“ *supra* note, 128.
[183] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. balandžio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-207/2011,“ žiūrėta 2017 10 11 per internetą: http://eteismai.lt/byla/48619880704527/2K-207/2011.
[184] „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-P-1/2011,“ žiūrėta 2017 08 13 per internetą: http://eteismai.lt/byla/88729542851200/2A-P-1/2011.

Apibendrinant darytina išvada, kad situacijų, kai asmuo laikomas išprovokuotu padaryti nusikalstamą veiką gali būti labai įvairių. Situacijų įvairovė aiškiai parodo, kad jokių bendrų, visiems atvejams tinkančių (universalių) kriterijų nustatyti tiesiog nėra įmanoma. Ką jau bekalbėti apie tai, kad nusikalstamumas kaip reiškinys yra nuolat kintantis, besivystantis, tad nėra jokių abejonių, kad provokacijos formų apibrėžtys ateityje tikrai keisis. Teisės literatūroje skirtini įvairūs būdai ir metodai patikrinti ar buvo asmuo išprovokuotas padaryti nusikalstamą veiką ar ne, tad objektyviojo ir subjektyviojo kriterijaus testas, manytina, galėtų būti pagrindinis orientyras sprendžiant tokias situacijas. Kalbant apie provokacijos ir imitacijos santykį, darytina išvada, kad tik išsami ir visapusiška slaptųjų tyrimo veiksmų analizė, apimanti tiek šių tyrimo veiksmų reglamentavimą, tiek praktinio taikymo klausimus, gali lemti aiškų supratimą, kad imituoti nereiškia provokuoti. Vis dėlto, nepaneigiama yra tai, kad riba tarp šių reiškinių yra tiesiog per trapi, kad taptų visiškai aišku, kas yra kas. Paminėtina ir tai, kad provokacijos apibrėžties analizė yra ganėtinai įvairi, tačiau atsižvelgiant į tai kas išdėstyta, manytina, jog tiksliausia ir racionaliausia provokacijos apibrėžtis yra toji, kuri kalba apie tai, kad konkrečiu atveju, iš aplinkybių visumos galima daryti išvadą, kad atitinkama veika nebūtų buvusi padaryta be NVIV dalyvių įsikišimo. Ši provokacijos apibrėžtis yra glausta, sisteminė, tarsi paliekanti laisvę teismui ir teisėjui kiekvienu atveju individualiai spręsti, ar buvo asmuo išprovokuotas ar ne. Atsižvelgiant į tai, kad teisėjas yra saistomas BPK normų (įstatymo) priimdamas sprendimą, taip pat į tai, kad situacijos, kai keliamas klausimas dėl provokacijos būties yra itin įvairios, darytina išvada, kad būtent toks provokacijos apibrėžimas yra tiksliausias ir tinkamiausias siekiant darnios, sistemingos ir kryptingos teisminės praktikos raidos. Be kita ko, tokia apibrėžtis apima visas ankščiau išvardintas taisykles, imperatyvus. Tikėtina, kad klausimai susiję su provokacija dar ilgai išliks aktualūs. Teisinės literatūros, teisminės praktikos analizė rodo, jog aplinkybių, galinčių lemtį vieningą ir nediskutuotiną atsakymą į klausimą ar buvo asmuo provokuojamas, neįmanoma sutalpinti į trumpą ir glaustą apibrėžimą, įstatyti į tam tikrus rėmus, o visus nurodytus imperatyvus privalu vertinti kaip visetą.

IŠVADOS

Pirmasis baigiamojo darbo ginamasis teiginys buvo toks, kad slaptiesiems tyrimo veiksmams numatytas sugriežtintos kontrolės mechanizmas yra nepakankamas. Antrasis baigiamojo darbo ginamasis teiginys buvo toks, kad nagrinėjant bylas, kuriose keliamas provokacijos atliekant NVIV klausimas, būtina vadovautis *ad hoc* konkrečioje baudžiamojoje byloje principu. Apačioje pateiktos išvados įrodo, kad pirmasis ginamasis teiginys buvo neteisingas, o antrasis - absoliučiai teisingas:

1. Slaptieji tyrimo veiksmai pasižymi išskirtiniais požymiais, kurie pastebimai išskiria juos iš procesinių tyrimo veiksmų sistemos. Šių požymių turinys atskleidžia tai, kad slaptieji tyrimo veiksmai yra atliekami veikiant anonimiškai, jiems yra būdingas stebėjimo metodas, jų atlikimas yra apribotas laike, taikant šiuos tyrimo veiksmus būtina laikytis proporcingumo principo reikalavimo, slaptieji tyrimo veiksmai itin stipriai riboja asmens teises ir laisves ir jiems būdingas itin griežtos kontrolės mechanizmas.

2. Slaptųjų tyrimo veiksmų atlikimą reglamentuoja KŽĮ ir BPK, tačiau šių veiksmų detalią atlikimo tvarką šiuo metu iš esmės apibrėžia teisminė praktika.

3. Slaptiesiems tyrimo veiksmams numatytas sugriežtintos kontrolės mechanizmas yra pakankamas, tačiau tobulintinas. Teisminės praktikos analizė neatskleidė situacijų, kai aukštesnės instancijos teismas nurodytų, jog tyrimo veiksmas būtų sankcionuotas esant nepakankamam faktiniam pagrindui. Vis dėlto, tam tikrų abejonių dėl slaptųjų tyrimo veiksmų sankcionavimo tvarkos yra, tačiau jų pašalinimas teisiniu būdu vargu ar gali būti įmanomas. Šiame kontekste aktualūs tokie aspektai kaip teisinis išprusimas, nepiktnaudžiavimas, proporcingumo, teisingumo, teisėtumo ir kitų pamatinių baudžiamojo proceso principų laikymasis.

4. Atskirų slaptųjų tyrimo veiksmų bruožai daugeliu atveju supanašėja, persipina. Tai reiškia, kad įstatyme ir poįstatyminiuose teisės aktuose pateiktas reglamentas yra paliekantis daug vietos interpretacijoms. Tokia situacija, turint omenyje slaptųjų tyrimo veiksmų pobūdį, vargu ar gali būti pateisinama.

5. Teisėtam NVIV atlikimui didelę reikšmę turi sisteminis BPK normų laikymasis. Savo esme NVIV gali būti laikomi procesinių prievartos priemonių *ultima ratio*. Ginant asmens teises ir laisves itin svarbu laikytis visų įstatyme ir jį aiškinančiuose teisės aktuose numatytų reikalavimų ir taisyklių šio tyrimo veiksmo atlikimui. Būtent iš kitų BPK normų ir jų aiškinimo kyla pagrindiniai imperatyvai, nustatantys NVIV atlikimo tvarką.

6. Provokacija gali būti skirstoma į tiesioginę (aktyviąją) ir netiesioginę (pasyviąją). Šiuo metu jau egzistuoja suformuoti kriterijai, leidžiantys atpažinti tiesioginę provokaciją – t. y. situacijas, kai asmuo tiesiogiai sukurstomas padaryti nusikalstamą veiką. Netiesioginė provokacija,

kaip provokacijos forma, yra vis dar besiformuojanti ir nuolat kintanti. Tai lemia aplinkybė, kad tiesiog neįmanoma iš anksto numatyti to, ar keičiantis nusikalstamumui esamų imperatyvų turinys bus pakankamas ir ateityje.

7. Imitavimas ir provokavimas nėra tapatūs. Imitavimas turėtų būti suprantamas kaip teisėtas teisėsaugos institucijų pareigūnų elgesio variantas sukuriant situaciją, formaliai atitinkančią nusikalstamos veikos objektyviuosius sudėties požymius, turint tikslą stebėti asmens elgseną jos neįtakojant. Vis dėlto, imitavimas nėra pateisinamas, kai pasitelkiama manipuliacija – t. y. kai asmuo siekiamas apgauti paskatinant jį elgtis parankiai tyrimo veiksmo iniciatoriui. Būtent šiais atvejais, kai asmuo siekiamas apgauti tuo tikslu, kad jis pasielgtų nusikalstamai ir prasideda provokacija – t. y. nusikaltimas nebėra imituojamas, jis yra provokuojamas.

8. Vienas iš patikimiausių būdų atpažinti provokacijai yra objektyviųjų ir subjektyviųjų kriterijų testas. Subjektyviuoju kriterijumi yra vertinamas asmens elgesio subjektyvusis pagrindas – t. y. jo polinkis nusikalsti. Remiantis šiuo kriterijumi, apie asmens išprovokavimą daryti nusikalstamą veiką galima kalbėti tik tuomet, jeigu nebūtų nustatyta išankstinio asmens polinkio nusikalstamam elgesiui. Objektyviuoju kriterijumi vertinama tai ar nusikalstama veika, nesant teisėsaugos institucijų pareigūnų įsikišimo, vis tiek būtų buvusi padaryta. Vertinami yra būtent teisėsaugos institucijų ir jų pareigūnų veiksmai, kuriais šie „prisidėjo“ prie nusikalstamos veikos padarymo.

9. Teisminės praktikos analizė atskleidžia, kad apibrėžtų ir universalių kriterijų nustatymas vertinant nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų teisėtumą provokacijos aspektu nėra įmanomas.

10. Bene tiksliausias įmanomas provokacijos apibrėžimas yra toks, kad asmuo turi būti laikomas išprovokuotu tada, kai iš aplinkybių visumos galima daryti išvadą, kad atitinkama veika nebūtų buvusi padaryta be NVIV dalyvių įsikišimo.

PASIŪLYMAI

1. Nors skirtinguose teisės aktuose numatytų slaptųjų tyrimo veiksmų esmė yra analogiška, vertinant šių tyrimo veiksmų teisėtumą, kaip esminis baudžiamojo proceso pažeidimas turėtų būti pripažįstamos situacijos kai klaidingai derinamos BPK ir KŽĮ nuostatos. Tai yra būtina, nes asmens teisių ir laisvių ribojimai numatyti šiuose teisės aktuose yra itin skirtingi.

2. Siekiant patikrinti ar duomenys gauti teisėtu būdu vertėtų vadovautis objektyviųjų ir subjektyviųjų kriterijų testu atsižvelgiant į konkretaus probleminio atvejo specifiką – t. y. provokacijos klausimą tikslinga spręsti vadovaujantis *ad hoc* konkrečioje baudžiamojoje byloje principu, individualiai vertinant kiekvieną probleminę situaciją.

3. Kalbant apie provokaciją, teismams vertėtų vadovautis provokacijos apibrėžimu nurodančiu, kad asmuo laikomas išprovokuotu, kai iš aplinkybių visumos galima daryti išvadą, kad atitinkama veika nebūtų buvusi padaryta be NVIV dalyvių įsikišimo.

4. Siekiant BPK tiesiogiai įtvirtinti draudimą provokuoti asmenį, apimantį teisės šaltiniuose ir teisminėje praktikoje keliamus reikalavimus dėl provokacijos, siūlytina pakeisti BPK 159 straipsnio 3 dalį ir ją išdėstyti taip: **„3. Atliekant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, draudžiama provokuoti asmenį padaryti nusikalstamą veiką. Asmuo laikomas išprovokuotu, kai iš aplinkybių visumos galima daryti išvadą, kad atitinkama veika nebūtų buvusi padaryta be nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų dalyvių įsikišimo.“**

LITERATŪRA

Norminiai teisės aktai:

1. Europos Parlamento ir tarybos direktyva „Dėl Europos tyrimo orderio baudžiamosiose bylose.“ 2014/41/ES (2014).
2. „Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija.“ Visuotinai priimta 1950-11-04, *Valstybės žinios* 40, 987 (1995).
3. „Lietuvos Respublikos Konstitucija.“ *Lietuvos aidas* 220, (1992).
4. „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas.“ *Valstybės žinios* 89, 2741 (2000).
5. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas.“ *Valstybės žinios* 37, 1341 (2002).
6. „Lietuvos Respublikos elektroninių ryšių įstatymas.“ *Valstybės žinios* 69, 2382 (2004).
   „Lietuvos Respublikos įstatymas dėl Europos Sąjungos valstybių narių sprendimų baudžiamosiose bylose tarpusavio pripažinimo ir vykdymo.“ TAR. https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/10fb2930715211e484b9c12b550436a3/BwZhZrouFz.
7. „Lietuvos Respublikos kriminalinės žvalgybos įstatymas.” *Valstybės žinios* 122, 6093 (2012).
8. „Lietuvos Respublikos valstybės ir tarnybos paslapčių įstatymas.“ *Valstybės žinios* 105, 3019 (1999).
9. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2012 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. I-383 patvirtintos „Rekomendacijos dėl Kriminalinės žvalgybos įstatymo, Baudžiamojo proceso kodekso normų taikymo ir kriminalinės žvalgybos informacijos panaudojimo baudžiamajame procese.“ *Valstybės žinios* 2, 83 (2013).

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 1999 m. kovo 4 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos“ 1 ir 2 straipsnių, 3 straipsnio 2 dalies, taip pat Lietuvos Respublikos įstatymo „Dėl SSRS valstybės saugumo komiteto (NKVD, NKGB, MGB, KGB) vertinimo ir šios organizacijos kadrinių darbuotojų dabartinės veiklos“ įgyvendinimo įstatymo 1 straipsnio 1 ir 2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ Žiūrėta 2017 09 22 per internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismoaktai/paieska/135/ta352/content.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2000 m. gegužės 8 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo 2 straipsnio 12 dalies, 7 straipsnio 2 dalies 3 punkto, 11 straipsnio 1 dalies ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 1981 straipsnio 1 bei

2 dalių atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ Žiūrėta 2017 07 10 per internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta340/content.

3. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. rugsėjo 19 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2000 m. liepos 11 d. redakcija) 27 straipsnio 2 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo 27 straipsnio pakeitimo įstatymo 2 straipsnio 1 dalies, Lietuvos Respublikos telekomunikacijų įstatymo (2002 m. liepos 5 d. redakcija) 57 straipsnio 4 dalies, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (1997 m. gegužės 22 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 4 punkto, Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymo (2002 m. birželio 20 d. redakcija) 7 straipsnio 3 dalies 6 punkto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 48 straipsnio 1 dalies (1961 m. birželio 26 d. redakcija) ir 72 straipsnio 1 dalies (1975 m. sausio 29 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ Žiūrėta 2017 08 12 internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta309/content.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2003 m. kovo 24 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos pataisos darbų kodekso 41 straipsnio 2 dalies (1997 m. liepos 2 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai.“ Žiūrėta 2017 08 13 internetą: http://www.lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta281/content.

Lietuvos Respublikos teismų praktika:

1. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-511/2017.“ Žiūrėta 2017 05 06 per internetą: https://www.etar.lt/rs/legalact/0d824cb00f2111e79800e8266c1e5d1b/.
2. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. birželio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-149-511/2017.“ Žiūrėta 2017 09 02 per internetą: https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/a7f1a300511a11e7846ef01bfffb9b64.
3. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. sausio 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-51-507/2017.“ Žiūrėta 2017 08 01 per internetą: http://eteismai.lt/byla/253090405215348/2K-51-507/2017.
4. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. vasario 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-85-696/2016.“ Žiūrėta 2017 02 18 per internetą: http://eteismai.lt/byla/50136299086740/2K-7-85-696/2016.
5. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-442-303/2016.“ Žiūrėta 2017 08 06 per internetą: http://eteismai.lt/byla/261066787639700/2K-422-303/2016.

6. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. sausio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-53-895/2016.“ Žiūrėta 2017 08 12 per internetą: http://eteismai.lt/byla/224862839904917/2K-53-895/2016.
7. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-211-489/2016.“ Žiūrėta 2017 08 10 per internetą: http://eteismai.lt/byla/33060064417638/2K-211-489/2016.
8. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-450-697/2016.“ Žiūrėta 2017 08 10 per internetą: http://eteismai.lt/byla/102696771837842/2K-450-697/2016.
9. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. rugsėjo 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-295-507/2016.“ Žiūrėta 2017 10 17 per internetą: http://eteismai.lt/byla/240159493637256/2K-295-507/2016.
10. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. birželio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-94-895/2015.“ Žiūrėta 2017 02 18 per internetą: http://eteismai.lt/byla/44415389271611/2K-P-94-895/2015.
11. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-552-976/2015.“ Žiūrėta 2017 09 03 per internetą: http://eteismai.lt/byla/154258355084711/2K-552-976/2015.
12. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-496-746/2015.“ Žiūrėta 2017 07 24 per internetą: http://eteismai.lt/byla/112385597774779/2K-496-746/2015.
13. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. liepos 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-375-895/2015.“ Žiūrėta 2017 10 09 per internetą: http://eteismai.lt/byla/88910049981025/2K-375-895/2015.
14. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gegužės 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-238-139/2015.“ Žiūrėta 2017 10 22 per internetą: http://eteismai.lt/byla/78628722562536/2K-238-139/2015.
15. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. lapkričio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-499/2014.“ Žiūrėta 2017 10 10 per internetą: http://eteismai.lt/byla/86319859752887/2K-499/2014.
16. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. sausio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-38/2013.“ Žiūrėta 2017 01 22 per internetą: http://eteismai.lt/byla/153572903149974/2K-38/2013.
17. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. balandžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-194/2013.“ Žiūrėta 2017 02 17 per internetą:

http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=30e00c4c-49ae-4395-9ed0-53c1a661286e.

18. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gegužės 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-290/2013.“ Žiūrėta 2017 03 24 per internetą: http://eteismai.lt/byla/237839240887925/2K-290/2013.
19. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013m. gruodžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-549/2013.“ Žiūrėta 2017 04 18 per internetą: http://eteismai.lt/byla/172089859580458/2K-549/2013.
20. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-434/2013.“ Žiūrėta 2017 10 09 per internetą: http://eteismai.lt/byla/180966173159410/2K-434/2013.
21. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. gegužės 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-284/2012.“ Žiūrėta 2017 10 09 per internetą: http://eteismai.lt/byla/186483391399/2K-284/2012.
22. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2012 m. gruodžio 11d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-647/2012.“ Žiūrėta 2017 10 20 per internetą: http://eteismai.lt/byla/65716411269625/2K-647/2012.
23. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. vasario 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-86/2011.“ Žiūrėta 2017 08 01 per internetą: http://eteismai.lt/byla/232697399045848/2K-7-86/2011.
24. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. balandžio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-207/2011.“ Žiūrėta 2017 10 11 per internetą: http://eteismai.lt/byla/48619880704527/2K-207/2011.
25. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. lapkričio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-P-1/2011.“ Žiūrėta 2017 08 13 per internetą: http://eteismai.lt/byla/88729542851200/2A-P-1/2011.
26. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-500/2010.“ Žiūrėta 2017 02 17 per internetą: http://eteismai.lt/byla/217891486913509/2K-500/2010.
27. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. birželio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-334/2010.“ Žiūrėta 2017 08 10 per internetą http://eteismai.lt/byla/152008683302981/2K-334/2010.
28. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. rugsėjo 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-385/2010.“ Žiūrėta 2017 08 10 per internetą http://eteismai.lt/byla/209694132055187/2K-385/2010.

29. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. lapkričio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-544/2010.“ Žiūrėta 2017 10 22 per internetą: http://eteismai.lt/byla/184502451082569/2K-544/2010.
30. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2009 m. kovo 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-P-2/2009.“ Žiūrėta 2017 07 25 per internetą: http://liteko.teismai.lt/viesasprendimupaieska/tekstas.aspx?id=cf7e7da7-fd5d-4229-abe6-e89167a5c882.
31. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2A-P-6/2008.“ Žiūrėta 2017 09 02 per internetą: http://eteismai.lt/byla/134446833559839/2A-P-6/2008.
32. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. kovo 28 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-332/2006.“ Žiūrėta 2017 07 24 per internetą: http://eteismai.lt/byla/1936731134657/2K-332/2006.
33. „Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2006 m. spalio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-549/2006.“ Žiūrėta 2017 10 20 per internetą: http://eteismai.lt/byla/49023595534098/2K-549/2006.
34. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, *„Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga.“* 2007.
35. „Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-159/2008.“ Žiūrėta 2017 02 17 per internetą: http://eteismai.lt/byla/106112794254786/1A-159/2008.
36. „Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. sausio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-17-202/2016. “ Žiūrėta 2017 09 10 per internetą: http://eteismai.lt/byla/159647570253105/1A-17-202/2016.
37. „Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. lapkričio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-227-449/2015.“ Žiūrėta 2017 10 10 per internetą: http://eteismai.lt/byla/256513417201998/1A-227-449/2015.
38. „Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2014 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-145/2014.“ Žiūrėta 2017 10 02 per internetą: http://eteismai.lt/byla/195843210235313/1A-145/2014.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

1. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2015 m. sausio 15 d. sprendimas byloje Dragojevič prieš Kroatiją.“ Žiūrėta 2017 07 15 per internetą: https://studylib.net/doc/9894872/case-of-dragojevic-v.-croatia.
2. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2012 m. liepos 31 d. sprendimas byloje Drakšas prieš Lietuvą.“ Žiūrėta 2017 06 30 per internetą: http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/DRAKSAS_2012_sprendimas.pdf.
3. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011m. kovo 1 d. sprendimas byloje Lalas prieš Lietuvą.“ Žiūrėta 2017 08 24 per internetą: http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/LALAS_2011_sprendimas.pdf.
4. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008 m. birželio 24 d. sprendimas byloje Milinienė prieš Lietuvą.“ Žiūrėta 2017 07 24 per internetą: http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/MILINIENE_2008_sprendimas.pdf.
5. „Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2008 m. vasario 5 d. sprendimas byloje Ramanauskas prieš Lietuvą.“ Žiūrėta 2017 07 03 per internetą: http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/RAMANAUSKAS_2008_DK_sprendimas.pdf.
6. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2006 m. spalio 26 d. sprendimas byloje Khudobin prieš Rusiją.“ Žiūrėta 2017 10 01 per internetą: http://ip-centre.ru/assets/files/cases/CASE-OF-KHUDOBIN-v.-RUSSIA.pdf.
7. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2004 m. rugsėjo 7 d. sprendimas byloje Eurofinacom prieš Prancūziją.“ Žiūrėta 2017 08 12 per internetą: http://echr.ketse.com/doc/58753.00-en-20040907/view/.
8. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. liepos 22 d. sprendimas byloje Edwards ir Levis prieš Jungtinę Karalystę.“ Žiūrėta 2017 09 10 per internetą: https://www.legal-tools.org/doc/e5de6b/pdf/.
9. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2008m. liepos 1 d. sprendimas byloje Malininas prieš Lietuvą.“ Žiūrėta 2017 09 11 per internetą: http://lrv-atstovas-eztt.lt/uploads/MALININAS_2008_sprendimas.pdf.
10. „Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos 2003 m. vasario 5 d. sprendimas byloje Allan prieš Jungtinę Karalystę.“ Cituota iš: Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. balandžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje 1A-170/2008. Žiūrėta 2017 06 19 per internetą: http://eteismai.lt/byla/112317644327008/1A-170/2008.
11. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 2003 m. gegužės 6 d. sprendimas byloje Sequeira prieš Portugaliją.“ Žiūrėta 2017 08 02 per internetą: http://freecases.eu/Doc/CourtAct/4545769.

12. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1988 m. birželio 9d. sprendimas byloje Texeira de Castro prieš Portugaliją.“ Žiūrėta 2017 10 10 per internetą: https://www.legal-tools.org/doc/b04e95/pdf/.
13. „Europos Žmogaus Teisių Teismo plenarinės sesijos 1984 m. rugpjūčio 2 d. sprendimas byloje Malone prieš Jungtinę Karalystę.“ Žiūrėta 2017 08 01 per internetą: https://stewartroom.co.uk/wp-content/uploads/2014/07/Cases-ECHR-Malone.pdf.
14. „Europos Žmogaus Teisių Teismo 1983m. kovo 25d. sprendimas byloje Silver ir kiti prieš Jungtinę Karalystę.” Žiūrėta 2017 06 12 per internetą: https://www.legal-tools.org/en/browse/record/98f52e/.

Užsienio valstybių teisminė praktika:

1. „Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo 1994 m. vasario 10 d. sprendimas byloje Kummer prieš Jungtines Valstijas.“ 15 F.3d 1455, 1455 (1994). Žiūrėta 2017 10 17 per internetą: https://www.ravellaw.com/opinions/84ce34cb81348bceb22e28202080b859.
2. „Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo 1992 m. balandžio 6 d. sprendimas byloje Jacobson prieš Jungtines Valstijas.“ 503 U.S. 540 (1992). Žiūrėta 2017 10 24 per internetą: http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/CaseLaw?native_id=368595&cop=1&collection=journals.
3. „Kanados Aukščiausiojo Teismo 1991 m. vasario 28 d. sprendimas byloje R. v. Barnes.“ 1 S.C.R. 449 (1991). Žiūrėta 2017 09 22 per internetą: https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/732/index.do.
4. „Jungtinių Amerikos Valstijų Aukščiausiojo Teismo 1932 m. gruodžio 19 d. sprendimas byloje Sorrells prieš Jungtines Valstijas.“ 287 U.S. 435, 458 (1932):442. Žiūrėta 2017 10 15 per internetą: http://heinonline.org.skaitykla.mruni.eu/HOL/Page?handle=hein.usreports/usrep287&id=501&collection=usreports&index.

Specialioji literatūra:

1. Aldona Rakauskienė. „Draudimas provokuoti padaryti nusikalstamą veiką,“ Lietuvos Aukščiausiasis Teismas: metinis informacinis pranešimas, *ISSN internete* 1822-4032, (2011). http://www.lat.lt/lt/naujienos/metiniai-pranesimai.html.
2. Ancelis, Petras, Gediminas Aleksonis, Gediminas Bučiūnas, Janina Juškevičiūtė, Marijus Šalčius, Rolandas Šlepetys, Mindaugas Šukys. *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
3. Artūras Panomariovas, Ramūnas Ramanauskas. „Slaptumas – tiesos baudžiamajame procese nustatymo priemonė.“ *Jurisprudencija,* 2005, 75(67).

4. Artūras Panomariovas. “Slaptųjų tyrimo veiksmų panaudojimo baudžiamajame procese teisiniai reikalavimai bei žvalgybinių veiklų esmė.“ Operatyvinės veiklos parlamentinės kontrolės komisija, Konferencija – diskusija „Būti ar nebūti: Operatyvinės veiklos įstatymo vieta Lietuvos teisinėje sistemoje.“ Vilnius, 2006. Žiūrėta 2017 06 30 per internetą: www3.lrs.lt/docs2/CHJDNDXU.DOC.
5. Audrius Juozapavičius. „Nesavarankiškas įrodymų naudojimo neleistinumas: kai kurie konstituciniai aspektai.“ Cituota iš: Raimundas Jurka. „Slaptųjų tyrimo veiksmų procesinės darnos aspektai.“ *ISSN internete* 2029-4239, (2016).
6. Ažubalytė, Rima, Raimundas Jurka, Marijus Šalčius, Jolanta Zajančkauskienė. *Baudžiamojo proceso teisė: metodinė priemonė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014.
7. Bitinaitė, Vita. *Mokomasis anglų – lietuvių kalbų teisės terminų žodynas.* Vilnius, 2008.
8. Bučiūnas, Gediminas. *Slaptas sekimas: Teisinis reglamentavimas ir praktiniai aspektai*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2012.
9. Darius Štitilis. „Privataus gyvenimo elektroniniuose ryšiuose ribojimas nusikaltimų tyrimo tikslais.“ *Jurisprudencija*, 2006, 9(87).
10. Egidijus Losis. „Baudžiamojo proceso prievartos priemonių samprata.“ *Jurisprudencija*, 2008, 6(108).
11. Gintaras Goda. „Nusikalstamos veikos imitacijos modelio kaip teisėto tyrimo veiksmo atskyrimas nuo draudžiamo provokavimo daryti nusikalstamą veiką.“ *ISSN internete* 1392–1274, (2009).http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/5/articles/274/public/7-23.pdf.
12. Gintaras Goda. *Vertybiniai prioritetai baudžiamajame procese*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2014.
13. Goda, Gintaras, Marcelis Kazlauskas ir Pranas Kuconis. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2005. https://ejournals.vdu.lt/index.php/LawReview/article/view/1247/1135.
14. Jurka, Raimundas, Rima Ažubalytė, Marina Gušauskienė, Artūras Panomariovas. *Baudžiamojo proceso principai: metodinė mokomoji priemonė.* Vilnius: Eugrimas, 2009.
15. Kurapka, Vidmantas Egidijus, Snieguolė Matulienė, Artūras Panomariovas, Raimundas Jurka, Alvydas Barkauskas, Rima Ažubalytė, Petras Ancelis, Egidijus Losis, Linas Belevičius, Marina Gušauskienė, Eglė Latauskienė, Jolanta Zajančkauskienė. *Baudžiamasis procesas: nuo teorijos iki įrodinėjimo*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
16. Marina Gušauskienė. „Ikiteisminio tyrimo teisėjas - žmogaus teisių garantas.“ *Jurisprudencija*, 2004, 54(49).
17. Mockevičius, Remigijus. *Lietuvos Respublikos įstatymuose vartojamų sąvokų žodynas*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2015.
18. Raimundas Jurka. „Provokacija kaip priemonė renkant įrodymus baudžiamajame procese.“ *ISSN internete* 2029-2058, (2013). https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/440/406.

19. Raimundas Jurka. „Slaptųjų tyrimo veiksmų procesinės darnos aspektai,“ *ISSN internete* 2029-4239, (2016). https://ejournals.vdu.lt/index.php/LawReview/article/view/1247/1135.
20. Rima Ažubalytė, Egidijus Losis. „Už procesinį pažeidimą taikytinos prievartos priemonės.“ *ISSN internete* 2029–2244, (2009). https://www.mruni.eu/upload/iblock/8c1/azubalyte_locis.pdf.
21. Rimantas Tidikis. *Socialinių mokslų tyrimo metodologija.* Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
22. Skirgailaitė, Milda. „Nusikalstamą veiką imituojantys veiksmai kaip procesinė prievartos priemonė: samprata, taikymo tvarka ir teisėtumo ribos.“ Magistro baigiamasis darbas, Vilniaus universitetas, 2011. https://epublications.vu.lt/object/elaba:2152577/.
23. Cambridge University dictionary. „Meaning of entrapment in English dictionary.“ Cambridge University press. Žiūrėta 2017 10 16 per internetą: http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/entrapment.
24. Cambridge University dictionary. „Meaning of imitate in English dictionary.“ Cambridge University press. Žiūrėta 2017 10 16 per internetą: http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/imitate.
25. English Oxford living dictionaries. „Definition of imitate in English.“ Oxford university press. Žiūrėta 2017 10 16 per internetą: https://en.oxforddictionaries.com/definition/imitate.
26. Entrapment. Legal Dictionary. West's Encyclopedia of American Law Edition 2. Žiūrėta 2017 10 01 per internetą: http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/entrapment.
27. Eric Colvin. „Controlled Operations, Controlled Activities and Entrapment.“ *Bond Law Review*, 2002, 14 (2). Žiūrėta 2017 10 26 per internetą: http://www.austlii.edu.au/au/journals/BondLawRw/2002/11.pdf.
28. Eveline Rubbers. „Undercover Research: Corporate and Police Spying on Activists. An Introduction to Activist Intelligence as a New Field of Study.” *Surveillance & Society*, 2015, 13 (3/4). Žiūrėta 2017 08 30 per internetą: https://ojs.library.queensu.ca/index.php/surveillance-and-society/article/view/undercover_research/5692.
29. John B. Williams. „Entrapment – a Legal Limitation on Police Techniques. “ Journal of Criminal Law & Police Science. 1957, 48. Cituota iš: Raimundas Jurka. „Provokacija kaip priemonė renkant įrodymus baudžiamajame procese.“ *ISSN internete 2029-2058,* (2013). https://www3.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/440/406.
30. Kenneth M. Lord. „Entrapment and Due Process: Moving toward a Dual System of Defenses.“ *Florida State University Law Review*, 1998, 25. Žiūrėta 2017 08 02 per internetą: http://www.law.fsu.edu/docs/default-source/journals/law-review/spring-1998.pdf?sfvrsn=4.
31. Moghadam, Mehdi Rezaee, Nariman Fakheri, Alireza Milani, “The Gabriel Tard's theory of imitation and enforcement of imprisonment punishment*”*, *World Scientific News,* EISSN 2392-

2192, (2014). http://www.worldscientificnews.com/wp-content/uploads/2012/11/WSN-6-2014-17-25.pdf.

32. Scott C. Paton. Governement Made Me Do It: A Proposed Approach to Entrapment Under Jacobson v. United States, *Cornell Law Review*, Volume 79, Issue 4 May, 1994 Article 6. Žiūrėta 2017 10 28 per internetą: http://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2521&context=clr.

ANOTACIJA

Magistro baigiamojo darbo tikslas yra atskleisti visų slaptųjų tyrimo, o ypač nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų požymius, sampratą, taikymo tvarką, probleminius aspektus. Pirmoji darbo dalis skiriama slaptųjų tyrimo veiksmų specifiniams bruožams, jų analizei, taip pat ir atskirų slaptųjų tyrimo veiksmų probleminių aspektų, taikymo tvarkos analizei. Antroji baigiamojo darbo dalis skirta ištirti nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų teisinį reguliavimą, jo trūkumus, problematiką. Be kita ko, didelis dėmesys skiriamas nusikalstamą veiką imituojančių veiksmų tyrimo veiksmo sampratai, taikymo tvarkai ir problematikai atskleisti. Trečioji darbo dalis skirta provokacijos ir imitacijos santykiui nagrinėti, taip pat atskleisti provokacijos formas, bruožus, požymius, problematiką.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad slaptieji tyrimo veiksmai itin stipriai riboja asmens teises ir laisves. Slaptųjų tyrimo veiksmų teisinis reguliavimas yra abstraktus, neišsamus, o šių tyrimo veiksmo atlikimo tvarką detalizuoja teisminė praktika. Apibendrinant tyrimo rezultatus darbo pabaigoje pateikiamos išvados, pasiūlymai slaptųjų tyrimo veiksmų taikymo tvarkos tobulinimui.

Reikšminiai žodžiai: slaptieji tyrimo veiksmai, nusikalstamos veikos imitavimas, provokacija, provokacijos formos.

ANNOTATION

The purpose of master‘s thesis is to reveal the issues faced when using non – public type investigation methods due criminal process, especially an imitation of criminal acts. The first part is aimed to the understanding of specific features of the non – public type investigation methods, the analysis of their specific features, also to analyze each of these investigation methods, their features, procedural aspects and problematic faced when using them. The second parts purpose is to reveal the regulation of imitation of criminal acts, its shortcomings and problems. Among other things, a big part of attention is given to understand the meaning of this imitation of criminal acts, its problematics and its application procedure. Third part of master’s thesis is dedicated to investigate the relation between imitation and provocation, as well as to reveal forms of provocation, its definition and main problematics.

The result of the research revealed that these non –public type investigation methods severely restrict the rights and freedoms of a person. The legal regulation of non – public type investigation methods is abstract, incomplete, and the procedure of these investigation methods is detailed by case law. Summarizing the results of the research at the end of this master’s thesis are formed conclusions, proposals of improving the procedure of using non – public type investigation acts.

Key words: non – public type investigation acts, imitation of criminal act, provocation.

Maižvila, R. Nusikalstamą veiką imituojančių ir provokuojančių veiksmų santykis ir samprata / magistro baigiamasis darbas. Vadovas Profesorius dr. Raimundas Jurka. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Baudžiamosios teisės ir proceso institutas, 2017. – 83 p.

SANTRAUKA

Nusikalstamą veiką imituojančių ir provokuojančių veiksmų santykis ir samprata yra ganėtinai problemiška baudžiamojo proceso sritis. Slaptieji tyrimo veiksmai, lyginant juos su viešo pobūdžio tyrimo veiksmais, pasižymi tam tikra specifika, ganėtinai aiškiai išskiriančia juos iš procesinių veiksmų sistemos. Keičiantis nusikalstamumui ir tobulėjant informacinėms technologijoms vargu ar galėtumėme įsivaizduoti šiuolaikinį baudžiamąjį procesą be neviešų tyrimo veiksmų – įrankių, kurie suteikia ganėtinai plačias galimybės teisėsaugos institucijoms rinkti tyrimui reikšmingus duomenis.

Nagrinėjant neviešo pobūdžio procesinių veiksmų sistemą aiškiai pastebima, jog duomenų rinkimui pasitelkiant slaptuosius tyrimo veiksmus yra keliami ganėtinai griežti reikalavimai. Šiuos reikalavimus formuoja teisminė praktika. Formuojami reikalavimai susiję su tuo, kad slaptieji tyrimo veiksmai yra itin didele apimtimi žmogaus teises ir laisves ribojantys baudžiamojo proceso įrankiai. Įstatyminis slaptųjų tyrimo veiksmų reglamentavimas yra ganėtinai abstraktus, iš esmės numatantis tik galimybę atlikti tokio pobūdžio tyrimo veiksmus, tačiau jų atlikimo tvarkos pernelyg nedetalizuojantis.

Esminė problema sprendžiant duomenų, kurie gauti atliekant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus, leistino klausimą yra tai, ar asmuo, prieš kurį atlikti šie veiksmai, nebuvo provokuojamas ar kurstomas padaryti nusikalstamą veiką. Taigi, visų pirma sprendžiami imitacijos ir provokacijos santykio klausimai, o vėliau ir provokacijos formų, jos apibrėžties formavimo klausimai. Šiuo metu jau nekyla diskusijų dėl vadinamosios tiesioginės provokacijos, tačiau vis dar yra problemų narinėjant netiesioginės (pasyviosios) provokacijos sąlygas ir jos formas. Atliktas tyrimas atskleidė, jog universalių kriterijų, kurių laikantis būtų galima daryti išvadą apie provokacijos buvimą ar nebuvimą, nustatymas nėra įmanomas.

Pirmasis ginamasis teiginys buvo tai, kad slaptiesiems tyrimo veiksmams numatyti kontrolės mechanizmai yra nepakankami. Atliekant tyrimą nustatyta, kad slaptųjų tyrimo veiksmų kontrolės mechanizmas yra pakankamas, tačiau gali būti tobulinamas. Antrasis baigiamojo darbo ginamasis teiginys buvo susijęs su tuo, jog konkrečių, universalių kriterijų numatymas atliekant nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus nėra įmanomas, todėl šiai situacijai spręsti būtina pasitelkti *ad hoc* konkrečioje baudžiamojoje byloje principą. Šis teiginys pasitvirtino, nustatyta, kad situacijų įvairovė tiesiogiai blokuoja visas galimybes universalių kriterijų nustatymui.

Maižvila, R. Meaning and Relationships between Imitation and Provocation of Criminal Acts / The Final Master's Thesis. Supervisor Professor dr. Raimundas Jurka. – Vilnius: Mykolas Romeris University; Criminal Law and Procedure institute, 2017. – 83p.

SUMMARY

Imitation of criminal act is quite complicated institute of criminal process, especially when under observation is the use of provocation when imitating a criminal act. Non - public investigation methods when compared to the casual investigation acts is seen to have a lot bigger limitations to the rights and freedoms of a person. When the criminality and new technologies are developing very fast, it's very important for law enforcement institutions to have advanced tools to struggle with this phenomenon.

When researching peculiarities of the non – public type investigation methods, it is clearly seen that requirements for the collection of evidence using this kind of investigation tools are quite high. These requirements are currently formed by the case law. Formulated requirements are related to the fact that non – public type investigation methods, especially imitation of criminal act, are extremely restrictive for human rights and freedoms. The legal regulation of these non - public type investigation methods is very abstract, providing just an opportunity to conduct this type of investigation, but not detailing the procedure of conducting such investigation methods.

When imitating the criminal act, the key issue that needs to be solved is that the evidence collected in use of this process cannot be used as evidence if a person was provoked or induced to commit a criminal offence. At first, there is a problem to understand the relation between imitation and provocation, also, there is a problem to understand the forms and variations of provocation. At this time it is no debates about the so – called "active" (direct) provocation form, but there are still problems when dealing with the conditions and forms of "passive" (indirect) provocation. The carried research shows that the prediction of universal criteria, which could lead to conclusion when talking about provocations forms are unable to be formed.

The research shows that the control mechanisms for this type of investigation tools are adequate, but also can be improved. Also, the research shows that it is impossible to predict specific, universal criteria for provocation definition. The court has to use the criminal law principle ad hoc when deciding if these kind of actions can be seen to be provocation.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2017-11-22
Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

Teisės fakulteto, baudžiamosios teisės ir kriminologijos studijų programos
(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)
Studentas Robertas Maižvila,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas

„NUSIKALSTAMĄ VEIKĄ IMITUOJANČIŲ IR PROVOKUOJANČIŲ VEIKSMŲ SANTYKIS IR SAMPRATA“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

_____ Robertas Maižvila
(parašas) *(vardas, pavardė)*